T.C
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HZ. PEYGAMBER'İN HADİSLERİNDE YETİMLER

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Yahya ARSLAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Nimetullah AKIN

Çanakkale–2017

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Yetimler " adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16./03/2017

Yahya ARSLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Yahya ARSLAN'a ait Hz. Peygamber'in Hadislerinde Yetimler adlı çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Tevhit AYENGİN

Doç. Dr. Nimetullah AKIN
(Danışman)

Üye Doç. Dr. Abdullah KARAHAN

Tez No : 10142532
Tez Savunma Tarihi : 22/02/2017

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü
23./02/2017

ÖZET

HZ. PEYGAMBER'İN HADİSLERİNDE YETİMLER

Yetimleri himaye etmek, mallarını korumak, geleceklerini temin etmek Müslümanlar tarafından yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüktür. Birçok ayeti kerime ve hadisi şerifte yetim olgusu üzerinde her yönüyle durulması İslam'ın yetimler konusunda göstermiş olduğu hassasiyetin önemini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yetimin sözlük, terim ve kültürel anlamı üzerinde durularak bir tanımlama yapılmış; İslam'dan önce yetimlere karşı muamele ve mallarına karşı tutumlar ele alınarak konu değerlendirilmiştir.

İkinci bölüm Kuran'da yetimler başlığı altında ele alınmış; yetimlerin Allah'ın koruması altında olduğu vurgulanarak yetime iyi muamele, yetimin korunması, barındırılması, malının muhafazası, nafakasının temini, ıslahı, evlendirilmesi, geleceğinin temini, ganimetten ve mirastan pay verilmesi gibi konular dikkate alınarak işlenmiştir.

Üçüncü bölüm ise sünnette yetimler başlığı altında ele alınmış; yetime iyi muamele, yetimlerle ilgilenmek, yetimleri ıslah etmek, yetime sadaka vermek, yetim malı yemek, malından tasarrufta bulunmak, malından zekât vermek ve yetimliğin sona ermesi gibi konular ayrıntılarıyla anlatılmıştır.

Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak çalışma nihayete erdirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yetim, Kur'an, Hadis, Buhari, Müslim

ABSTRACT

ORPHANS IN THE VERSES OF MOHAMMED THE PROPHET

Protecting the orphans themselves and their goods, ensuring they all have a good future are among the things all Muslims should be doing to the best practice. Analyzing numerous verses, blessings and praying will give us a better understanding of how sensitive the Muslim religion towards the fact of orphan in other words the fatherless kids.

Our study has three parts. In the first part a thorough definition of the term ‘’orphan’’ has been made and the issue of protecting orphans before the Islam has been completely analyzed.

In the second part the issues of protecting, accommodating and well treatment of the orphans. Other things involved were making them entitled to get share from legal heritage, making sure they have a proper marriage.

In the third part Orphans in sunnah has been examined completely. Giving them alms, caring and protecting them, their rehabilitation, how to give zakat to the poor from the orphans and the conditions when the status of being an orphan comes to an end.

In the final section an overview has been done and the study has been finalized.

Key Words: Orphan, Qur’an, Hadith, Bukhari, Muslim

ÖNSÖZ

Allah (c.c.) insanoğlunu en güzel biçimde yaratmış, yeryüzünü imar edecek, yeryüzünde barışı ve huzuru sağlayacak, kendisine kul olacak bir halife olarak tayin etmiştir. Halife seçtiği bu şerefli varlığı dünyada başıboş bırakmamış, ona birtakım görevler, sorumluluklar yüklemiştir. Bu sorumlulukları, Allah'a karşı sorumluluklar ve yaratılanlara karşı sorumluluklar şeklinde iki kısımda ele almak mümkündür. Yaratılanlara karşı sorumluluklardan birisi de hiç şüphesiz yetimlere karşı olan sorumluluklardır. Müslümanların yetimlerle ilgilenmesi, onların derdiyle dertlenmesi, ihtiyaçlarını görmesi Müslüman olmalarının bir gereğidir. Ayrıca dinimizde yardımlaşmak temel yükümlülüklerden biri olup imkân sahibinin imkânlarından, yoksul ve yetim olan kardeşini yararlandırması, büyüğün küçüğe, zenginin fakire, güçlünün güçsüze yardım elini uzatması emredilmiştir.

Yüce Allah'ın ve Hz. Peygamber'in yetimlerle alakalı emir ve tavsiyelerine bakınca, yetimler meselesinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. " Hz. Peygamber'in Hadislerinde Yetimler " tezi İslami/insani bir sorumluluk olan yetimlerin durumunu ayeti kerimelerden de yararlanarak etraflıca incelemeyi amaçlamaktadır.

Tez çalışmamın içeriğinin belirlenmesinde, çalışmalarım esnasında ve tez hazırlamamın tüm aşamalarında bana yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Nimetullah AKIN'a içten teşekkürlerimi sunarım.

Yahya ARSLAN

ÇANAKKALE 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**

ABSTRACT ..... **ii**

ÖNSÖZ ..... **iii**

İÇİNDEKİLER ..... **iv**

KISALTMALAR ..... **vii**

GİRİŞ **1**

A. Araştırmanın Amacı ve Önemi 1

B. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları 2

BÖLÜM I

YETİM KAVRAMI VE İSLAM'DAN ÖNCE YETİMLER **3**

1.1.Yetim Kavramı **3**

1.1.1. Yetimin Sözlük Anlamı 3

1.1.2. Yetimin Terim Anlamı 3

1.1.3. Yetim Kavramının Örfi ve Kültürel Kullanımı 4

1.2. Cahiliye Döneminde Yetimler **5**

1.2.1.Yetimlere Karşı Muamele 5

1.2.2. Yetimlerin Mallarına Karşı Tutumlar 7

BÖLÜM II

KURAN'DA YETİMLER

2.1. Yetimler Allah'ın Koruması Altındadır 9

2.2. Yetime İyi Muamelede Bulunmak 11

2.3. Yetime İyi Muameleye Teşvikte Bulunmak 14

2.4. Yetimi Koruma ve Barındırma 16

2.5. Yetimin Malını Korumak 17

2.6. Yetime Nafakasını Vermek 20

2.7. Yetimlerin Bedensel ve Zihinsel Gelişimine Katkıda Bulunmak 22

2.8. Yetimin Geleceğini Düşünmek 24

2.9. Yetimlerin Evlendirilmesi 26

2.10. Yetime Ganimetten Pay Ayırmak 27

2.11. Fethedilen Yerlerdeki Vergi Gelirlerinden Yetimlere Pay Ayırmak 29

2.12. Miras Taksiminde Yetimlerin Gözetilmesi 31

BÖLÜM III

HADİSLERDE YETİMLER

3.1.Yetime İyi Muamele Etmek 36

3.2. Yetimlerle İlgilenmek 45

3.3. Yetimlerin Bedensel ve Zihinsel Gelişimine Katkıda Bulunmak 49

3.4. Yetime Sadaka Vermek 54

3.5. Yetim Malı Yemek 56

3.6. Yetimin Malından Tasarrufta Bulunmak 63

3.7. Yetimin Malından Zekât Vermek 66

3.8. Yetimliğin Sona Ermesi 69

SONUÇ 74

KAYNAKÇA 78

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhisselam
b.	Bin. oğul
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
c.c.	Celle celaluhü
çev.	Çeviren
DAD	Diyanet Aylık Dergi
Dağ.	Dağıtım
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz.	Hazreti
Neş.	Neşriyat
r.a.	Radıyallahü anhü
s.	Sayfa
S.	Sayı
s.a.v.	Sallellahü aleyhi vesellem
ŞİA	Şamil İslam Ansiklopedisi
TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	Ve benzeri
Yay.	Yayınları
Y.L.T.	Yüksek Lisans Tezi

GİRİŞ

A. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yüce dinimiz İslam, koyduğu prensiplerle insanlığın dünya ve ahiret mutluluğunu hedeflemiştir. Beden ve ruhtan müteşekkil olan insanın maddi ve manevi ihtiyaçlarını bir bütün olarak ele almıştır. Dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için birtakım prensipler koymuştur. Nasıl ki her insan dünya ve ahiret mutluluğuna layıksa, yetimler de bu huzura, mutluluğa layıktır. Bunun için Rabbimiz yetimler konusunda diğer insanlara sorumluluklar yüklemiş ve yetimleri topluma birer emanet olarak vermiştir.

İnsanların birbirlerine karşı sorumlulukları vardır. Büyüklerin küçüklere, küçüklerin büyüklere, imkânı olanların olmayanlara, evlatların anne-babalara, anne-babanın evlatlara ve tüm insanlığın yetimlere karşı sorumlulukları vardır. Allah Teala Kuranı Kerim'de, Sevgili Peygamberimiz de hadisi şeriflerinde yetimler hususunda bir dizi emir ve tavsiyelerde bulunmuşlardır. Bu emir ve tavsiyelerden maksat topluma emanet olan yetimlerin insanca yaşamalarını temin etmek, ihtiyaçlarını karşılamak, onlara babanın yokluğunu hissettirmemek, hepsinden önemlisi de Allah'ın rızasını, Resulünün sevgisini kazanmaktır.

İslamiyet öncesi cahiliye devrinden günümüze gelinceye kadar yetimler toplumun hep kanayan yarası olmuştur. Yüce dinimiz İslam'ın yetimler hususundaki hassasiyetine rağmen yetimlere gerekli ilgi, alaka gösterilmemiş, yetimler horlanan, itilip kakılan, hakkı yenen, ezilen, ikinci sınıf insanmış gibi görülen ve sürekli istismar edilen kişiler olmuşlardır.

Bununla birlikte öteden beri insanlar yetimlerin her türlü ihtiyaçları için neler yapılabilir konusunda kafa yormuş, vakıflar, dernekler, çocuk evleri, sevgi evleri gibi birtakım çözümler üretmişlerdir.

Tüm bunlar yetimler meselesinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Biz de önemine binaen mağdur olan, ezilen ve gerekli hassasiyeti göremeyen yetimleri

toplumun dikkatine sunmak istedik. Amacımız, yetim olarak dünyaya gelip sevdiklerini bir bir kaybeden ve yetimliğin ne demek olduğunu en iyi bilen Peygamberimiz (s.a.v.)'in yetimlere karşı ilgi ve alakasını topluma hatırlatmaktır. Bunun neticesinde hayra vesile olmanın bahtiyarlığına ermek, Allah Teala'nın rızasını kazanmaktır.

B. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Kitap ve sünnetin yetimler üzerinde önemle durduğu bilinen bir gerçektir. Bu çalışmada Kur'an ve sünnet rehberliğinde " Hz. Peygamber'in Hadislerinde Yetimler" konusu üç bölüm halinde ele alınmaktadır.

Birinci bölümde; yetim kelimesinin sözlük, terim, örfi ve kültürel anlamı üzerinde durulmuş; İslamiyet öncesi dönemde, özellikle cahiliye devrinde yetimlere karşı muameleler, yetimlerin mallarına karşı tutumlar ele alınmıştır.

İkinci bölümde; Kur'an'da yetimler konusuna değinilmiş, yetimlerin himayesi, yetimlere iyi muamele, mallarının korunması, kullanılması, yetimlerin ıslahı, eğitimi, geleceği gibi konular ele alınarak incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; sünnette yetimler üzerinde durulmuş, yetimlere iyi muamele, yetimlerle ilgilenmek, yetimlerin ıslahı, yetimlere sadaka vermek, yetimlerin malından yemek, yetimlerin malından tasarrufta bulunmak, yetimin malından zekât vermek ve yetimliğin kalkması gibi konular ele alınarak incelenmiştir.

Konu işlenirken Kur'an-ı Kerim ve hadisi şeriflerden, tefsir kitaplarından, fıkıh kitaplarından, şerhlerden, konu hakkında günümüzde yazılmış kitaplardan, tezlerden, ansiklopedilerden yararlanılmış; konu etraflıca incelenerek dikkatlere sunulmuştur. Yine cahiliye devrinden Peygamberimiz dönemine, oradan günümüze gelerek konu sistematik bir şekilde ele alınmış ve dönemler arasında karşılaştırmalar yapılarak yetimlere karşı tutumlar ortaya konulmuştur.

Tezde ele alınan konuların sonuçları ve genel bir değerlendirmesi ise sonuç bölümünde verilmiştir.

BÖLÜM I
YETİM KAVRAMI VE İSLAM'DAN ÖNCE YETİMLER

1.1.Yetim Kavramı

1.1.1. Yetimin Sözlük Anlamı

Yetim kavramı " yalnız olmak, tek başına kalmak" anlamındaki yütm (يتم) kökünden türemiştir. Yetim kelimesi çeşitli nesnelerin tekliğini ifade eder. Meselâ benzeri zor bulunan ve sedeften çıkan iri inci tanesine " dürr-i yetim " (در يتيم), öncesinde ve sonrasında şiir olmayan tek beyte " beyt-i yetim " (بيت يتيم) denir. Bu anlamdan hareketle babası ölmüş çocuğa da yetim (çoğulu: eytam, yetama يتاما , ايتام) denir.[1] Arapçada annesini kaybeden çocuk için aciyy (عجي), hem annesini hem babasını kaybeden çocuk için latîm (لتيم);[2] Türkçede ise öksüz kelimeleri kullanılmaktadır. Şu halde yetim denince sadece babasını kaybeden değil, aynı zamanda annesini kaybeden kişi de anlaşılır.

1.1.2. Yetimin Terim Anlamı

Kavramsal anlamda yetim; babasını kaybetmiş, babanın sevgi ve himayesinden mahrum kalmış kişilere denir. Çocuğun her türlü ihtiyacını gidermede babaya olan ihtiyacın daha fazla olmasından, yetimlik babanın varlığına ya da yokluğuna bağlanmıştır. Her ne kadar babasını kaybeden herkese yetim denilse de asıl yetimlik buluğ çağına kadar olan babasızlık durumudur. Peygamberimiz (s.a.v.) yetimliğin buluğa kadar olduğunu, buluğdan sonra kalkacağını hadisi şeriflerinde şöyle ifade etmiştir: "*Ergenlik çağına geldikten sonra yetimlik yoktur. Gün boyu susmak da yoktur.*"[3] Hadisi şerife baktığımızda ergenlikten sonra kişi artık ayakta durabilecek, ihtiyaçlarını görebilecek duruma geldiğinden yetimlik ortadan kalkar. Ancak yetimliğin sona ermesi sadece ergenlikle değil rüştüne ermekle de alakalıdır. Bu husus "yetimliğin sona ermesi" başlığı altında ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

---

[1] İbn Manzûr, *Lisanu'l-arab*, "ytm" md., XII, 645-646.
[2] İbn Manzûr, *Lisanu'l-arab* "acy" md., XV, 79-80, "ltm" mad., XII, 543.
[3] Ebû Davûd, Vesaya 9. Burada gün boyu susmak ifadesi cahiliye döneminde müşriklerin itikâfta iken konuşmamalarını ifade etmektedir. Gün boyu konuşmamanın bir sevabı olmadığı vurgulanmaktadır.

İslam ülkelerinin bazılarında ebeveynden birinin kaybolması, çocuğu terk etmesi yahut boşanma sonucu ondan uzaklaşması gibi sebeplerle ortaya çıkan hükmî yetimlik de yetim tanımı içerisinde değerlendirilmektedir.[4]

Babaları ölmüş olan çocuklara bulûğ çağına girdikten sonra da mecazen yetim denilebilir. Nitekim müşrikler Hz. Muhammed'e (s.a.v.) küçümsemek amacıyla "Ebû Tâlib'in yetimi" derlerdi.[5]

Kavram açısından "buluntu çocuk" (lakît, لقيط), nesebi belli olmayan çocuk ya da evlat edinilen (tebennî تبني) çocuğun hukuki durumu bir şekilde "yetim" kavramı ile benzer durumları kapsamaktadır. Meselenin günümüz açısından karşılaştırılması "korunmaya muhtaç çocuk" kavramının içinde yer alan kimsesiz çocukları, terkedilmiş çocukları, sokak çocuklarını, şehit çocuklarını, çalışan çocukları ve savaş çocuklarını da akla getirmektedir.[6]

Bu bilgiler ışığında yetimliği, babası ölmüş, annesi ölmüş, hem annesi hem babası ölmüş çocuklar şeklinde de tarif edebiliriz. Bunun yanında anne-babadan birinin kaybolması ya da çocukları terk etmesi de yetimliğin bir diğer sebebidir. Dolayısıyla yetimleri; babadan yetim, anneden yetim, hükmi yetimlik ve mecazi yetimlik; kimsesiz çocuklar, şehit çocukları, sokak çocukları şeklinde sınıflandırabiliriz.

Tüm bunların yanında yetim denince babasını kaybeden, baba şefkatinden ve baba himayesinden mahrum erkek veya kız çocuğu anlaşılır.

Yetimi, özellikle babası tarafından hukuken temsil edilme durumu olmayan ve bu sebeple babası dışındaki yakınları (veli/vâsi) ya da yargı tarafından hukuken temsil edilmesi gereken küçük çocuk diye de tanımlayabiliriz.[7]

1.1.3. Yetim Kavramının Örfi ve Kültürel Kullanımı

Savaşlar, ayrılmalar, doğal afetler, ölümler gibi sebeplerden, dünya üzerinde çok sayıda yetim vardır. Bakıma muhtaç bu yetimler toplumun koruması altındadır. Dolayısı ile yetim kavramı toplumdan topluma fazla değişmemekle birlikte yine de farklılık arz eder. Kimi toplumlarda annesini kaybeden, kimi toplumlarda babasını

---

[4] Abdüsselam Arı, *DİA*, "Yetim", XLIII, TDV. Yay., İstanbul 2013, s. 501.
[5] Abdüsselam Arı, *DİA,* "Yetim", s. 501.
[6] Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları Bakımından İslam Hukukunda Yetimler,* (Y.L.T.), s. 7-8.
[7] Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları* …, s. 4.

kaybeden, kimi toplumlarda ise hem annesini hem babasını kaybeden kişiler olarak anlaşılır. Türkçede ise yetim denince babasını kaybetmiş çocuk anlaşılır.

Yetimler kültürümüzde önemli bir yere sahip olduğundan atasözlerimize de konu olmuşlardır: "Yetim kızın yengesi çoktur. "gibi ifadeler yetime gösterilen ilginin yapaylığını;

"Anasız oğlanın dayısı olmaz, atasız oğlanın akrabası."

"Anasız oğlan günde yetim, atasız oğlan düğünde yetimdir." ifadeleri yetimin kimsesizliğini;

"Yetim güler yanlış güler. "

"Yetim büyür ama benzi sararır. "

"Yetimin ekmeği hep yanıktır." ifadeleri yetimin hep bahtsızlığını,

"Yetimi kayır, açı doyur, kavgayı ayır." ifadesi de yetime nasıl davranılacağını betimlemektedir. Buna karşın öksüz kelimesinin kök itibariyle Türkçe olmasının da etkisiyle daha fazla kalıp ifadeye sahip olduğu görülmektedir.[8]

Netice itibariyle yetim kavramı kültürümüzde önemli bir yere sahiptir. Şiirlerimizde, atasözlerimizde, nesirlerimizde, gönüllerimizde hep yer edinmiştir.

1.2. Cahiliye Döneminde Yetimler

1.2.1.Yetimlere Karşı Muamele

İslamiyet'ten önce Arapların yaşadığı zaman dilimine cahiliye dönemi denir. Rivayetler ve tarihi haberlere göre bu dönemde merhamet, fedakârlık, adalet, hukuk gibi insani duygular ya kaybolmaya yüz tutmuş ya da eksen kaymasına uğramıştır. Kadınlar bir eşya gibi alınıp satılmış, kız çocukları diri diri toprağa gömülmüştür. Güçlüler zayıfları ezmiş, zayıflar bir köle gibi kullanılmıştır. İnsanlar Allah'a ibadeti bırakmış, putlara tapmaya başlamışlardır.

Cahiliye döneminde ırk, renk, dil, din ve bölgesel farklılıklar nedeniyle önyargılar, savaşlar, halkın ezilen kısmı hiçbir şeye sahip olmazken servetin birkaç zengin arasında dengesiz dağılımından kaynaklanan koyu sefalet ve adaletsizlik göze

---

[8] Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları …*, s. 8.

çarpmaktadır. İnsanlar, aynı ana babanın, Adem ile Havva'nın soyundan geldiklerini unutmuşlar ve kardeşler arasında güdülen kin onları hayvanlardan da aşağı bir düzeye getirmiştir. Çoğu, kurtlara has materyalist bir hayat yaşamaktaydı. Akif'in tabiri ile "Sırtlanları geçmişti beşer yırtıcılıkta, dişsiz mi bir insan onu kardeşleri yerdi."[9] Manevi hayata yönelmek isteyen bazı kimseler ise, dünyadan el ve eteğini tamamen çekmişlerdir. Fakat manevi hayata yönelen bu kişilerin bir başkasına faydası olmamakta ve başkaları bundan istifade edememektedir.[10] Kabileler arasındaki kan davaları, uzun yıllardır süren savaşlar neticesinde ölenler, arkalarında birçok yetim bırakmıştır. Bu yetimlere karşı muameleler hiç de insani olmamıştır. Bunun için Allah Teala tüm insanlığa, özellikle de ilk muhataplarını teşkil eden cahiliye uygulamalarıyla maruf topluma yetime iyi davranılmasını emretmiştir. Bu emirlerden birisi şöyledir: *"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez."*[11] Yine yetime karşı kötü muameleyi de yasaklamıştır: *"Gördün mü, o hesap ve ceza gününü yalanlayanı! İşte odur yetimi itip kakan."*[12] ayetiyle yetimi horlamanın, itip kakmanın hesap ve ceza gününü yalanlayanların bir vasfı olduğunu bildirmiştir.

Yetime karşı iyi muameleyi emreden, kötü muameleyi yasaklayan daha birçok ayeti kerime vardır. Tüm bunlar cahiliye döneminde yetime karşı kötü muamelenin kaldırılmasına, yetimlerin hak ettikleri insani muameleyi kazanmasına yöneliktir.

Bu dönemi en iyi anlatanlardan birisi Cafer b. Ebî Tâlib'dir. Habeşistan'a giden muhacirlerin başkanı Cafer b. Ebî Tâlib, Necâşî'nin huzurunda İslâm'ı ve Müslümanları savunmak maksadıyla yaptığı konuşmada o dönemi anlatırken: "Cahiliye döneminde kuvvetlilerin zayıfları ezdiğini" söylemiş, Allah Resûlü'nün ise zayıfların yanında yer alarak onları himaye edip haklarına sahip çıktığını; Resûlullah'ın "yetim malını yemeyi yasakladığını", O'nun yetimleri koruyup gözettiğini, onların hak ve hukukunu koruduğunu; Resûlullah'ın, kendilerine de zayıfların ve yetimlerin hak ve hukukunu koruyup gözetmeleri hususunda tavsiyelerde bulunduğunu bildirmiştir.[13]

---

[9] Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, (haz. Mehmet Nuri Yardım), Kahraman Yay., İstanbul 1996, s. 441.
[10] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, (çev. Salih Tuğ), İmaj Yay., Ankara 2003, s. 16.
[11] en-Nisa 4/36.
[12] el-Mâûn 107/1-2.
[13] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 299.

Cahiliye döneminin yanlış uygulamalarını kaldırmaya yönelik inen ayetlere baktığımızda da, yetimlerin kişisel ve mali haklarının ellerinden alındığını çok açık bir şekilde görmekteyiz. Kur'ân'da yetimler hakkında geçen ifadelerin çok olması, İslam öncesinde yetimlerin ezilme, işkence, ihmal ve mahrumiyete maruz kalmaları gerçeğine dayanmaktadır. Yetimler, özellikle kendilerine intikal eden mirasları kaybediyorlar; vasi ve veliler tarafından bunların yenilmesi ile karşı karşıya kalıyorlardı ki, inen ayetler hep bu konulara dikkat çekmiş ve muhatap kitleyi uyarmıştır.[14]

Cahiliye toplumunda yetimlere uygulanan kötü muameleler, bir toplumsal problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da göstermektedir ki, hem Kur'ân-ı Kerim'de hem de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinde, o dönemdeki diğer problemlere olduğu gibi bu hususa da genişçe yer verilmiş ve üzerinde önemle durulmuştur. Nitekim Kur'ân'da ve hadislerde, yetimlere uygulanan kötü muameleler yerilmiş, yetimler ve onların hakları korunarak himaye altına alınmıştır. Yetimlerle ilgili karşılaşılabilecek her durum için esaslar Kur'ân-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinde gösterilmiş; Müslüman toplumun bu konuda yapmaları ve kaçınmaları gereken davranışlar geniş bir çerçevede ortaya konmuştur.

1.2.2. Yetimlerin Mallarına Karşı Tutumlar

Cahiliye döneminin en belirgin özelliklerinden birisi kabileler arasındaki savaşlar ve yıllarca süren kan davalarıdır. İnsanlığın onuruna yakışmayan bu savaşlar ve kan davaları sonucu ölen kişiler arkalarında çok sayıda yetim bırakmıştır. Bu dönemin bir diğer özelliği ise kız çocuklarına, eli silâh tutmayan çocuklara, yaşlılara ve kadınlara genellikle miras hakkının tanınmaması, yetimlere de babalarından kalan malın verilmemesidir. Bazı yetim kızların vasileri tarafından evlendirilerek mehirlerine el konulması, bazen da vasilerinin sırf mallarına sahip olmak için onlarla evlenmeleri bu dönemin bir diğer karakteristik özelliğidir.[15] Cahiliye dönemindeki bu insanlık dışı muameleler İslam'ın hedefi olmuş ve Hz. Peygamber zulme uğrayan insanlığın, özellikle de yetimlerin savunucusu olmuştur.

Kur'an'ı Kerim'de yetimlerin mallarının nasıl kullanılacağı ile alakalı ayeti kerimeler vardır. Bu ayeti kerimelerden bazılarında Allah Teala şöyle buyurmaktadır:

---

[14] Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları* …, s. 15-16.
[15] Abdüsselam Arı, *DİA,* "Yetim", s. 501.

"*Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (buluğa) erdiklerinde, eğer reşit olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter."*[16]

" Rüştüne erişinceye kadar yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın. Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın. Biz herkesi ancak gücünün yettiği kadarıyla sorumlu tutarız. (Birisi hakkında) konuştuğunuz zaman yakınınız bile olsa âdil olun. Allah'a verdiğiniz sözü tutun. İşte bunları Allah size öğüt alasınız diye emretti."[17]

"Yetimin malına, rüştüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir."[18]

Allah Teala yetimin malına en güzel biçimde yaklaşılmasını, yetimin malını israftan kaçınılmasını, yetimin malının yenmemesini, zamanı geldiğinde ise yetimin malının teslim edilmesini emretmektedir. Aynı zamanda cahiliye devrinde horlanan, ezilen, hakkı yenen yetimlere, kadınlara, kızlara, yaşlılara, eli silah tutamayan çocuklara onurları iade edilmiştir. Diğer insanlarla bunlar arasında herhangi bir farkın olmadığı vurgulanmıştır. Bununla birlikte baba şefkatinden ve himayesinden mahrum olan yetimler konusunda daha hassas davranılması gerektiği üzerinde durulmuş ve bu görev topluma yüklenmiştir.

Hz. Peygamber'le, cahiliye devrinden asrı saadet devrine geçen insanlık, mahlûkatın en şereflisi olma payesini tekrar kazanmıştır. Bu payeden tabi ki yetimler de nasibini almış, gerekli itibarı ve ihtimamı görmüştür.

---

[16] en-Nisa 4/6.
[17] el- En'am 6/152.
[18] el-İsra 17/34.

BÖLÜM II

KURAN'DA YETİMLER

Kuranı Kerim'de yetimlerin durumu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Yetimliğin her aşamasında onlara nasıl muamele edileceği ayetlerde bildirilmiştir. Bu bölümde alt başlıklar halinde bu husus ayrıntılarıyla izah edilecektir.

2.1. Yetimler Allah'ın Koruması Altındadır

Peygamberimiz (s.a.v.) dünyaya gelmeden babasını kaybetmiş ve bir yetim olarak doğmuştur. Peygamberimizi annesi, sütannesi, dedesi ve amcası sırasıyla koruma altına almışlardır. Bu esnada O'na babasının yokluğunu hissettirmemeye çalışmışlardır. Peygamberimizi babasının ve daha sonraları annesinin yokluğunu hissetmesin diye kendi çocuklarından ayırmamışlar, hatta kendi çocuklarından daha fazla itina göstermişlerdir.

Peygamberimiz, torunu olmadan asla sofraya oturmayan bir dedenin himayesinde yetişmiştir. Dedesi vefat edince amcası Ebu Talib yeğenini himayesine almıştır. Bir yetime nasıl davranılması gerektiğini en iyi şekilde gösteren yengesi Peygamberimiz'e her zaman kendi çocuklarından daha fazla ilgi ve alaka göstermiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.), amcası Ebû Tâlib'in karısı, yani yengesiyle ilgili olarak bize şöyle bir hadiseyi anlatır: "Öldüğü zaman biri gelip beni uyardı: Ey Allah'ın Resulü! Yaşlı bir kadının ölümünden niçin bu kadar üzüntü duyuyorsun? dedi. Şu karşılığı verdim: "Niçin üzüntü duymayayım? Ben onun yanına yetim bir çocuk olarak sığındığımda, o kendi çocuklarını aç bırakıp, beni doyururdu; çocuklarını bir yana bırakıp benim saçlarımı tarardı; kısacası o benim annem gibiydi."[19]

Ebu Talib'in çok sayıda çocuğu vardı. Peygamberimiz daha sofraya elini uzatmadan, henüz bir şey yiyemeden sofradaki yiyecekler tükenirdi. Yeğenini çok seven ve yeğeni yetim olduğu için çok daha fazla ilgi gösteren Ebu Talib tekrar sofra hazırlatırdı. Yeğenine ailesinin yokluğunu hissettirmemek için elinden gelen gayreti

---

[19] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 45–46.

gösteren Ebu Talib bir yetime nasıl muamele edilmesi gerektiğini en güzel şekilde göstermiştir.[20]

Her ne kadar yakınları Peygamberimize ilgi ve alaka gösterip, koruyup kollasalar da, Peygamberimizin bir yetim olarak asıl koruyucusu Allah Teala idi. Bu hususu Kuranı Kerim'deki şu ifadelerden anlıyoruz:

اَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَاٰوٰى

"Seni yetim bulup da barındırmadı mı?"[21]

Allah Teala, Hz. Peygamber (s.a.v.) doğmadan babasını vefat ettirerek dünyaya yetim olarak gelmesini takdir etmiş, bununla birlikte güzel bir şekilde terbiye etmiş, sonra anasını, dedesini alıp tekrar yetim bırakarak barındırmış, böylece sonunu önünden daha hayırlı yapmak üzere himaye edip terbiye etmiş, ama hiçbir zaman terk edip bırakmamıştır."[22] Yani yakınları eliyle Allah (c.c.) habibini kendisi muhafaza etmiş ve kendisi barındırmıştır.

Allah Teala Duha suresinde Hz. Peygamberin üzerindeki lütuf ve ihsanları sayarak meseleyi Hz. Peygamberin yetimliğine getirmiş, babasının yokluğunda barındırma işini bizzat kendisinin üstlendiğini ifade etmiştir. Annesinin, dedesinin, amcasının yanında barınacağı yerler takdir ederek Hz. Peygamber'e baktırmış ve bakmıştır. Cafer b. Muhammed es-Sadık'a şöyle denildi: "Peygamber (s.a.v.) ne diye anne babadan yetim (öksüz) bırakıldı? Şu cevabı verdi: Üzerinde hiçbir mahlûkun hakkı kalmasın diye." Mücahid'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bu Arapların eşi ve benzeri olmayan şey hakkında kullandıkları "yetim inci" şeklindeki sözlerine benzemektedir." Buna göre âyetin mecazî anlamı şöyledir: Rabbin seni şerefin itibariyle eşsiz ve benzersiz bir kişi olarak görüp de seni koruyacak, senin etrafını çepeçevre kuşatacak ashab ile seni barındırıp himayeye almadı mı?[23] Dolayısı ile bir yetim olan Efendimiz (s.a.v.) en başta Allah Teala'nın koruması altındaydı. Allah Teala bir yandan kendisi korurken diğer yandan da yakınlarına korutmaktaydı habibini. Yakınlarını tek tek yanından alması ise hem kimseye muhtaç olmaması için, hem de üzerinde kimsenin hakkının kalmaması içindir.

---

[20] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 46.
[21] ed-Duha 93/6.
[22] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IX, Azim Dağ., İstanbul 1992, s. 279.
[23] İmam Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XIX, Buruç Yay., s. 172-173.

2.2. Yetime İyi Muamelede Bulunmak

Müslümanların ahlaki ve hukuki birçok görevleri vardır. Allah Teala yetimleri topluma emanet etmiştir. Bunun için yetimleri korumak, eğitmek, yetiştirmek, topluma faydalı insan olmaları için çalışmak bu görevlerdendir.[24]

Yetime iyi muamelede bulunmak toplum olarak görevimizdir. Bu görev önce yetimlerin akrabalarının yapması gereken bir görevdir. Eğer ki akrabalar yoksa o zaman yakından uzağa aşama aşama tüm toplumun vazifesi haline gelir. Toplum olarak Allah'ın bize birer emaneti olan yetimlere babanın yokluğunu hissettirmeden, yetim olduğunu unutturmak için ona güzel muamelede bulunmak gerekir. İslamiyet daha ilk yıllardan itibaren toplumun kanayan yarası olan yetimler meselesi üzerinde durmuş, onlara iyi muameleyi emretmiş, insanlık onuruna yakışır muamele konusunda teşviklerde bulunmuştur. Bu ayeti kerimelerden bazıları şöyledir:

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّنَ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّه ذَوِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِى الرِّقَابِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِى الْبَاْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَاْسِ اُولٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlara, ***yetimlere,*** *yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir."*[25]

"Bu ayet-i kerime açıkça insanlığın bütün üstün vasıflarını içinde toplamıştır. Buna işaretle Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de: "Her kim, bu ayet ile amel ederse,

---

[24]Akyüz, *İslam'da Yetim, Yetimin Hakları ve Sorumlulukları* (İnternette Yayımlanmış Makale), http://yetim.ihh.org.tr/islam-ve-yetimler/islam-da-yetim-yetimin-haklari-ve-sorumluluklari.html (04.0l.200l)

[25] el-Bakara 2/177.

imanını kemale erdirmiş olur." buyurmuştur."[26] Elmalının da ifadesiyle insanlığın bütün bu üstün vasıfları arasında yetimlere iyi muamele de bulunmaktadır.

Seyyid Kutub bu ayetin tefsiri sadedinde şu açıklamalarda bulunmaktadır: "Bu özveri, yetimlere dönük yüzü ile toplumda büyükler ile küçükler, güçlüler ile zayıflar arasında bir dayanışmadır; ana-baba ilgisinden ve korumasından yoksun olan bu yavruların bu eksikliklerini karşılama, bu boşluklarını doldurma girişimidir. Böylece, başıboş kalacak ümmet çocuklarının bozulma tehlikesiyle karşı karşıya gelmelerine; çocuklarını gözetmeyen, onlara yardım eli uzatmayan toplumların felâketlerle yüz yüze gelmelerine karşı koruyucu bir önlemdir."[27] Yetimlere karşı iyi muameleyi bir dayanışma ve koruyucu bir önlem olarak değerlendirmek gerekmektedir. Ancak bu sayede yetimleri tehlikeye düşmekten korumuş ve zarar görmelerine engel olmuş oluruz. Böylece insanca yaşamalarına katkıda bulunarak yetimlere karşı görevimizi ifa etmiş oluruz.

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْـًٔا وَّبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَّبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسَاكِيْنِ وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْۢبِ وَابْنِ السَّبِيْلِ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُوْرًا

"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, ***yetimlere****, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez."*[28]

Bu ayeti kerimede Allah (c.c.) on tane güzel ahlaki davranıştan bahsetmiş ve onların içerisinde yetimlere iyiliği de saymıştır. Yetimlere iyi muamelede bulunmak ahlaki güzelliğin de bir göstergesi olarak görülmüştür.

Yetimlerle ilgili hususlar Kur'an-ı Kerim'de bazen inançla ilişkilendirilmiş, bazen kıssalarla örneklendirilmiştir. Böylece yetimlere yapılan iyiliklerin imanın gereği olduğu vurgulanmış, insan ahlakı için erdemli bir yol olduğu gösterilmiştir. Müslümanların kendilerinde barındırmasını istediği bu ahlakı Kur'ân-ı Kerim, "sarp yokuşu aşmak", "yetim malına en güzel surette yaklaşmak", "zengin olan, iffetli

---

[26] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini…*, I, s. 492.
[27] Seyyid Kutub, *Fi Zılal-İl Kur'an*, I, (çev. Salih Uçan-Vahdettin İnce), Dünya Yay., İstanbul 1980, s. 247-248.
[28] en-Nisa 4/36.

olmaya çalışsın", "yoksul olan uygun bir şekilde yesin" vb. ifadelerle ortaya koymuştur.[29]

Yetime iyilik konusunda ona yardım etmenin, onu yedirmenin ahlaki benzetmesini Kur'ân'ı Kerim şu ayetleriyle ifade etmiştir:

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ فَكُّ رَقَبَةٍ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ يَتِيماً ذَا مَقْرَبَةٍأَوْ مِسْكِيناً ذَا مَتْرَبَةٍ

"Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. O sarp yokuş nedir bilir misin? Köle azat etmek veya açlık gününde yakını olan bir yetimi, yahut aç-açık bir yoksulu doyurmaktır."[30]

Görüldüğü üzere diğer hususlarla birlikte yetimi doyurmak "zor geçidi aşmak" gibi fevkalade hayırlı bir ahlaki amel olarak tavsif edilmiştir.[31]

İsrâiloğulları'ndan uymaları için misak konusu yapılan birkaç emrin içerisinde yetime yardımın da yer aldığı bildirilmektedir.[32]

وَاذْ اَخَذْنَا ميثَاقَ بَنى اِسْرَائِيْلَ لَا تَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا

وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَلِيلًا مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ

"Hani, biz İsrâiloğullarından, "Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, ***yetimlere****, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekâtı vereceksiniz" diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz."*[33]

Allah (c.c.) İsrâiloğullarından aldığı sözde, yetimlere iyi muameleyi şart koşmuştur. Bu da göstermektedir ki yetimlere iyi muamelede bulunmak öteden beri Allah Teala'nın bir emridir. Bu emri yerine getirenler Rablerine karşı verdikleri sözde duranlardır. Yetime iyi muamelede bulunmayanlar ise ahitlerine sadık kalmayanlardır.

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَاَسِيرًا

"Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, ***yetime*** *ve esire yedirirler."*[34]

---

[29] Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları* …, s. 45-46.
[30] el- Beled 90/ 11-16.
[31] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, II, Akçağ Yay., Ankara 1988, s. 518.
[32] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte*..., II, s. 520.
[33] el-Bakara 2/83.
[34] el-İnsan 76/8.

Hayırseverliğin, iyilikseverliğin, yardımseverliğin en güzel örneği sunulmaktadır. Çünkü kendileri muhtaç oldukları halde ihtiyaç sahiplerini kendilerine tercih ederler.[35]

Cenneti hak etmiş iyi kulların özelliklerini sayan Allah (c.c.), yiyeceğini ihtiyaç sahipleri ile paylaşan, yetime, yoksula yediren kişilerden bahseder. Onlara büyük nimetler hazırladığını vurgular. Bu da gösteriyor ki, yetime iyi muamelede bulunmak Allah'ın rızasını ve cennet nimetlerini celbeden bir davranıştır.

2.3. Yetime İyi Muameleye Teşvikte Bulunmak

Yüce dinimiz İslam yetime iyi muameleyi emrederken insanları da bu konuda teşvik etmiş; iyi muamelede bulunmayanlar ile iyi muameleye teşvik etmeyenleri de yermiştir. Yetimi itip kakmayı ceza ve hesap gününü yalanlayanların özelliği olarak vurgulamıştır.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ فَذَلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ

*"Gördün mü, o hesap ve ceza gününü yalanlayanı! İşte o, **yetimi itip kakan**, yoksula yedirmeyi özendirmeyen kimsedir."*[36]

Elmalı bu ayeti kerimenin tefsirinde şu bilgileri vermektedir: "Ebu Cehil bir yetimin vasisi bulunuyordu. Bir gün o yetim çırıl çıplak ona gelmiş, kendi malından bir şey istemişti. Ebu Cehil onu itivermiş ve aldırmamıştı. Kureyş'in büyükleri de çocuğa: "Muhammed'e git de sana şefaat ediversin." demişler, alay etmek istemişlerdi. Yetim onların maksatlarını bilmediği için Resûlullah'a gelip yardımcı olmasını istemişti. Peygamberimiz (s.a.v), hiçbir muhtacı reddetmek âdeti olmadığı için kalkmış, onunla beraber Ebu Cehil'in yanına gitmişti. Ebu Cehil "buyurun" deyip merhaba etmiş ve yetimin malını vermişti. Kureyşliler bunun üzerine Ebu Cehil'e serzenişte bulunmuşlar, "sen de sapıttın, Muhammed gibi sabileştin" demişlerdi. Ebu Cehil: "Sapıtmadım velâkin onun sağında solunda birer harbe gördüm, vermezsem vuracak diye korktum."[37] demişti.

---

[35] Seyyid Kutub, *Fi Zılal-İl Kur'an*, X, s. 303.
[36] el-Maun 107/1-2-3.
[37] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini*..., s. 501-502.

Maun suresindeki bu ayetlerde yetime yapılan kötü muamele bir nevi "dini inkâr" olarak tavsif edilmiştir.[38] Yetimleri itip kakmak, yoksula yedirmemek, başkalarını da yetimlere iyi muameleye ve yoksulları doyurmaya teşvik etmemek Ebu Cehil karakterli insanların özelliğidir.

كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ

"Hayır, hayır! Yetime ikram etmiyorsunuz."[39]

İnsanoğlunun elindeki bütün nimetler imtihan aracı olarak kendisine emanet edilmiştir. Bu nimetin sahibi olan Allah, bu nimetler karşısında yetime ikramı da emretmiştir. Yetime ikram etmezken Allah Teala'dan ikram beklemenin yanlışlığı vurgulanmış ve bu emre uymayarak yetimlere karşı vazifelerini yerine getirmeyenler kınanmıştır.[40]

Küçücük bir yetim, baba gibi bir nimetten mahrum kalmakla koruyucusunu yitirmiş, en büyük desteğini kaybetmiştir. Tutunacak bir dal arayan yetime ve yoksula gerekli ilgi ve alakayı göstermemek çirkin bir iş ve yadırganacak bir davranış olarak görülmüştür.[41]

Mal sevgisi, gönüllerde yoksullara karşı iyilik etmeyi engellemiş, onları doyurmaya götürecek cömertlik ve iyilikseverlik duygularını yok etmiştir. Mirası oburca ve hırsla yemek, yetime iyilik hususunda ve yoksulu doyurmaya teşvik konusunda imtihanı kaybetmenin sebeplerinden olmuştur.[42]

Allah Teala'nın emrine uymak, çirkin ve yadırganacak bir işten uzak kalıp iyi davranışta bulunabilmek için yetimleri gözetmek, bakımları konusunda teşviklerde bulunmak gerekmektedir.

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ

"Öyleyse sakın yetimi ezme!"[43]

---

[38] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte…*, II, s. 518.
[39] el-Fecr 89/17.
[40] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini…,* s. 198.
[41] Seyyid Kutub, *Fi Zılal-İl Kur'an*, X, s. 474.
[42] Seyyid Kutub, *Fi Zılal-İl Kur'an*, X, s. 475.
[43] ed-Duha 93/9.

Hz. Peygamber (s.a.v.) de bir yetim olarak dünyaya gelmiş ve Allah (c.c.) O'na ikramlarda bulunmuştur. Bu ikramlar ve lütuflarla yetimliğini O'na hissettirmemiştir. Rabbinin lütfuna karşılık sen de yetimlere kol kanat ger, onları ezme buyuran Allah Teala, Efendimizin nezdinde tüm insanlığa bu emri vermektedir.

Allah Teala, yetimliği tadan ve hakkındaki ilahi lütufları gören Hz. Peygamberden tüm bu lütufların şükür alameti olmak üzere yetimlere kahretmemesini, onları zayıf sayıp da hor bakmamasını istemiş ve şayet gerekli ihtimamı göstermezse hakkını kaybedeceğini vurgulamıştır.[44]

Taberi de bu ayetin tefsiri sadedinde şu açıklamada bulunmuştur: " Şu halde Ey Muhammed, yetimi küçümseyerek hakkını giderip de kahretme."[45] Elbette ki Peygamberimiz (s.a.v.) yetimleri hor görmemiş, onlara kahretmemiştir. Allah Teala, Efendimizin nezdinde insanlığa bir görev yüklemektedir. O görev de toplumun en zayıf kesimlerinden biri olan yetimlere iyi muamele ve iyi muameleye teşvikte bulunmaktır.

2.4. Yetimi Koruma ve Barındırma

İslâm dininin mensupları Kurân'ın emirleri ve Hz. Peygamber'in uygulamalarından hareketle İslâm tarihi boyunca yetimlerin himayesine özel bir önem atfetmişler ve her toplum kendi şartları çerçevesinde farklı uygulamalarla bunu sağlamaya çalışmıştır. Bu çerçevede velâyet müessesesi, âkile müessesesi, vasiyetlerde yetimlerin gözetilmesine yönelik fıkhi hüküm ve uygulamalar en dikkat çekici olanlarıdır.[46] Ecdadımız yetimlerin korunması ve bakımına ayrı bir önem vermiş ve yetimhaneler kurmuşlardır.

Yetimler hususunda, tüm çalışmalardaki amaç; bu çocuklara çocukluklarını yaşatmak, yaşlarının gerektirdiği standartlara kavuşturmak, onları topluma kazandırmak[47] ve iyi bir gelecek hazırlamaktır. Bunun yolu da barınmaya ve korunmaya muhtaç oldukları dönemde gerekli hassasiyeti göstermekten geçmektedir.

---

[44] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini…*, s. 281.
[45] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Gâlib et-Taberî, *Taberi Tefsiri*,(çev. Mehmet Keskin), VI, Ümit Yay., İstanbul 1995, s. 2826.
[46] Tahsin Özcan, "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* S: 14, 2006, s.104.
[47] Havva Sula, *Toplum Yetimleri: Sokak Çocukları*, DİB Yay., s. 34.

2.5. Yetimin Malını Korumak

Her insanın malı dinimizin koruma altına aldığı beş esastan birisidir. Kişi kendi malının korunması hususunda ne kadar hassas ise başkalarının malı konusunda da en az bu kadar hassas olmalıdır. Hele bu mal yetimin malı ise, hassasiyet son noktasına ulaşmalıdır.

Kerim Kitabımız, yetimlerle alakalı birçok uyarılarda bulunmuş, onların mallarının korunması hususunu da mükerrer ayetlerde müstakilen ele almış, korunması, artırılması ve belli bir disipline göre harcanması için direktifler vermiş, bunlara uymayanlar için ağır tehditlerde bulunmuştur.[48]

Allah Teala'nın bu hususstaki emirleri şöyledir:

وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰٓى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوْٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَاْكُلُوْهَآ اِسْرَافًا وَّبِدَارًا اَنْ يَّكْبَرُوْا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيْرًا فَلْيَاْكُلْ بِالْمَعْرُوْفِ فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوْا عَلَيْهِمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيْبًا

"Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (buluğa) erdiklerinde, eğer reşit olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter."[49]

Yetimler buluğ çağlarına erinceye kadar akıllarını kullanabilme, dini görevlerini yerine getirebilme, mallarını iyi kullanabilme hususunda sınanıp imtihan edilmelidir. Akıllıca davrandıklarını ve mallarını iyi idare ettiklerini görünce, malları kendilerine verilmeli ve artık o malları yanında tutmamalıdır. Büyüyünce mallarını alacaklar endişesiyle mallarını israf etmek, Allah'ın mubah kılmadığı şekilde tez elden yemek ise doğru görülmemiştir. Zenginlerin yetim malı yemekten uzak durmaları emredilmiş, yoksulların ise ödünç yoluyla ihtiyaçlarını karşılayacak kadar alıp yemelerine müsade edilmiştir. Mallarının kendilerine verildiğini inkâr etmemeleri için mallarını kendilerine verme esnasında şahit bulundurulması da tavsiye edilmiştir."[50]

---

[48] Leyla Batchaeva, *İslam Hukukunda Yetimin Malının Korunması ve Kullanılması*, (Y.L.T.), pdf.
[49] en-Nisa 4/6.
[50] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Gâlib et-Taberî, *Taberi Tefsiri*, I, s. 334-335.

Bu ayeti kerimenin nüzul sebebi hakkında Elmalılı şu bilgiyi vermektedir. "Rifâa vefat etmiş ve oğlu Sabit'i küçük olarak geride bırakmıştı. Velisi, "Gözetimim altında yeğenim (kardeşimin oğlu) var. Bunun malından bana ne kadar helal olur ve malını ne zaman teslim edeyim? diye Hz. Peygamber'e sormuştu. Bu ayet de bunun üzerine inmiştir.[51]

Ergenlik çağında rüştünü ortaya koyamayan yetim biraz beklenmelidir. Bu durumun devam etmesi halinde ne yapmak gerektiği hususu ise ihtilaflıdır. İmam-ı Azam, yirmi beş yaşına kadar beklenmesi gerektiğini söylemiş, bu durumun yirmi beş yaşında hala devam etmesi halinde malının mutlaka teslim edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yirmi beş yaşın dede olmak için mümkün bir yaş dönemi olduğunu ifade etmiş, dolayısıyla bu yaştan sonra şahsı, malını tasarruftan alıkoymayı kabul etmemiştir.[52]

Yetimin malı konusunda nasıl hareket edileceği en güzel şekilde açıklanarak hem yetimin malı güvence altına alınmış, hem de yetimi himaye edenler yetim malı yemek gibi büyük bir vebalden kurtarılmıştır.

Aşağıdaki ayeti kerime de yetimin malı konusunda aynı hususlara dikkatleri çekmiş ve yetimin malına en güzel bir şekilde yaklaşılması gerektiğini ifade etmiştir.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُلًا

"Rüştüne erişinceye kadar, yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın, verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur."[53]

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوا ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِه لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

" Rüştüne erişinceye kadar yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın. Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın. Biz herkesi ancak gücünün yettiği kadarıyla sorumlu tutarız. (Birisi hakkında) konuştuğunuz zaman yakınınız bile olsa âdil olun. Allah'a verdiğiniz sözü tutun. İşte bunları Allah size öğüt alasınız diye emretti."[54]

---

[51] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini*..., II, s. 514.
[52] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini*..., II, s. 514.
[53] el-İsra 17/34.
[54] el-En'am 6/152.

Yukarıdaki ayetlere baktığımızda yetimleri himaye eden ve mallarını koruması altına alanlar, rüşt çağına geldiklerinde yetimin malını teslim etmelidir. Büyüyünce mallarını alacaklar diye israfa düşmemeli, zengin ise yetim malı yemekten uzak durmalı, fakir ise hizmetin karşılığı kadar yemelidir. Malları teslim ederken şahitlerin huzurunda vermek de şaibeleri ortadan kaldıracaktır.

وَاٰتُوا الْيَتَامٰى اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَهُمْ اِلٰى اَمْوَالِكُمْ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا

"Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla (helâli haramla) değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu, büyük bir günahtır."[55]

Yetim malı yemek hem büyük günahlardandır hem de helal malın harama karıştırılmasıdır. Dolayısıyla yetimi himaye edenlerin bu büyük günahtan ve helal malına haram katmaktan sakınmaları gerekmektedir.

Yetimlere mallarını vermemek, yetimlerin size haram olan mallarını kendi helal mallarınıza katmak, temiz ve kıymetli şeyleri hasis ve ucuz şeylere değişmek sakınılması gereken günahların büyüklerindendir.[56]

اِنَّ الَّذينَ يَأْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَأْكُلُونَ فى بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعيرًا

"Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını doldurasıya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir."[57]

Yetim malı yiyenler malları karınlarına doldurduklarından azap da karına ateş doldurma şeklinde olacaktır.

O ateş bilinen ateşlerden hiç birine benzemez ve şiddetinin derecesini Allah'tan başka kimse bilmez. Rivayet olunuyor ki, bu ayetin inmesi üzerine halk korkularından yetimler ile bir arada bulunmaktan kaçınmaya başlamışlar. Bundan dolayı vazifenin yetimlerden böyle kaçınmak olmadığını anlatmak için Bakara suresindeki: "*De ki: Onların işlerini düzeltmek, kendileri için daha hayırlıdır. Eğer onları aranıza alırsanız onlar sizin din kardeşlerinizdir.*"[58] ayeti inmiştir.[59]

---

[55] en-Nisa 4/2.
[56] İmam Taberi, *Taberi Tefsiri*, I, s. 332.
[57] en- Nisa 4/10.
[58] el-Bakara 2/220.

Yetim malı yiyenler haksız yere yetimlerin mallarını yemekle ateş yemiş olmaktadırlar ki; bu ateş kıyamet gününde onların karınlarında alevlenecektir. Harareti çok fazla alevli ve çılgınca yanmakta olan cehennem ateşinin içine yollanacaklardır.[60]

Bilinen ateşlere benzemeyen bu ateşten kurtulmanın yolu yetimlerin malları hususunda hassas davranmaktan, insaflı olmaktan, merhametli olmaktan, hakkaniyeti gözetmekten geçmektedir.

2.6. Yetime Nafakasını Vermek

İnsanoğlunun diğer insanlar olmadan hayatını tek başına idame ettirmesi mümkün değildir. Birtakım ihtiyaçlarının karşılanması hususunda diğer insanlara muhtaç yaratılmıştır. Bu insanların en önemlileri ise anne ve babalardır. Yetim ise babadan mahrum olduğu için diğer insanlara daha fazla ihtiyaç duymaktadır.

Her insanın nafakaya ihtiyacı vardır. Gücü yeten kendi nafakasını temin etmektedir. Gücü yetmeyenlerin nafakası ise yakınları tarafından temin edilmelidir. Nafaka teminine gücü yetmeyenlerden birisi de yetimlerdir. Allah (c.c.) yetimlerin nafakasını karşılamayı emretmiş ve yetimlere yapılan nafaka yardımını Allah yolunda hayır harcama saymıştır.

يَسْئَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِه عَلِيمٌ

"Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "Hayır olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir."[61]

فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى قُلْ اِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Dünya ve ahiret hakkında düşünesiniz diye böyle yapıyor. Bir de sana yetimleri soruyorlar. De ki: "Onların durumlarını düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlara karışıp (birlikte yaşar)sanız (sakıncası yok). (Onlar da) sizin kardeşlerinizdir. Allah,

---

[59] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini…*, II, s. 516.
[60] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Gâlib et-Taberî, *Taberi Tefsiri*, I, s. 337.
[61] el- Bakara 2/215.

bozguncuyu yapıcı olandan ayırır. Allah, dileseydi sizi zora sokardı. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[62]

Yetimlerle beraber yaşayanların, yetimlerin mallarını ıslah etmek ve yarar sağlayacak şekilde onların mallarını kendi mallarına katmalarında bir sakınca yoktur. Bu kardeşliğin bir gereğidir. Bunda bir art niyet yoktur. Çünkü Allah Teala yetimlerin mallarını onlara menfaat sağlamak için kendi mallarına katanla, hıyanet etmek ve telef etmek kastıyla katanları bilmektedir. Her birine niyetlerinin karşılığında muamele edecektir.[63]

Ayet-i kerimedeki "*Eğer onlara karışıp (birlikte yaşar)sanız (sakıncası yok). (Onlar da) sizin kardeşlerinizdir."* ifadesi de dikkate alınması gereken diğer bir husustur. Burada yetimlerin de aile fertlerinden bir fert gibi muamele görmesi tavsiye edilmiştir. Bununla birlikte yetimlerin, bulundukları evde kendilerini bir sığıntı gibi hissetmemeleri gerekir. Sığıntı psikoloji ile büyüyenler güçsüz, zayıf ve cılız yetişir, bu nedenle güçlü ve yararlı bireyler olamazlar. Güçsüz birey ise topluma her zaman yüktür, toplum için bir dezavantajdır.[64]

"Yetimlerin mallarının idaresini düzene koymakla lütufta bulunmanız, Allah yanında sizin için daha hayırlı, sevap bakımından da daha büyüktür. Eğer onların yiyeceklerini kendi yiyeceklerinize, içeceklerini kendi içeceklerinize ve mallarını da kendi mallarınıza karıştırırsanız artık onlar dinde sizin kardeşlerinizdir. Kardeşlerin bir kısmı diğerlerine yardım eder. O halde size, onların mallarına şefkatli bir kardeş nazarıyla bakmak gerekir. Allah sizden, kendi malını, yetimin malına katan kişinin maksadının, o malı dağıtıp haksız surette yemek mi yoksa düzeltip çoğalmasını sağlamak mı olduğunu çok iyi bilir. Eğer Allah dileseydi sizi, mallarınızı yetimlerin mallarından ayrı tutmakla yükümlü kılarak zor durumda bırakır ve sıkıntıya sokardı. Fakat o, rahmeti ve acımasıyla sizi buna mecbur etmedi. Böylece sizi genişliğe çıkardı ve işinizi kolaylaştırdı. Şüphesiz ki Allah, hükümranlığında her şeye galiptir, idaresinde hüküm ve hikmet sahibidir."[65]

---

[62] el- Bakara 2/220.
[63] Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, Ensar Neş., s. 259-260.
[64] Cemal Ağırman, "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları", *Dinbilimleri Akademik Arastırma Dergisi,* S:2, 2007, s. 18
[65] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Gâlib et-Taberî, *Taberi Tefsiri*, I, s. 163

Bu ayeti kerimelerin tefsirlerinden de anlaşılacağı gibi yetimlerin nafakalarını temin etmek, öz kardeşimizin nafakasını temin etmek gibi asli görevlerimizdendir. Allah (c.c.) bu görevi yetimlerin yakınlarından başlamak üzere toplumun her kesimine yüklemiş ve hem insani hem de İslami bir görev olduğunu vurgulamıştır.

2.7. Yetimlerin Bedensel ve Zihinsel Gelişimine Katkıda Bulunmak

Yetimlerin ıslahı meselesi de üzerinde önemle durulması gereken meselelerdendir. Yetimler sosyal hayatın bir gerçeğidir. Bu gerçeği göz ardı etmek, onları kendi hallerine bırakmak, ıslahı mümkün olan yetimleri ıslaha yanaşmamak toplumsal bir vebaldir. Bu hem yetimlere verilen büyük bir zarar, hem de toplum için büyük bir problemdir. Bunun için Kuran-ı Kerim yetimlerin her yönü ile ıslahını emretmiştir.

فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى قُلْ اِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Dünya ve ahiret hakkında düşünesiniz, diye böyle yapıyor. Bir de sana yetimleri soruyorlar. De ki: "Onların durumlarını düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlara karışıp (birlikte yaşar)sanız (sakıncası yok). (Onlar da) sizin kardeşlerinizdir. Allah, bozguncuyu yapıcı olandan ayırır. Allah, dileseydi sizi zora sokardı. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[66]

Nisa suresindeki, *"Yetimlerin mallarını haksızlıkla yiyenler, karınlarına sadece ateş yiyip doldururlar ve yarın çılgın ateşe girerler."*[67] ayeti inince insanlar korkuya kapılmışlardır. Yetimlerle olan ilişkilerimizde yanlış yaparız ve bu ayetin tehdidine uğrarız endişesiyle yetimlerin mallarına bakmayı üstlenmekten kaçınmışlar, mallarından yeriz korkusuyla onlarla bir arada bulunmak istememişlerdir. Yetimlerin aleyhine olan bu iş onlara zor gelince durumu Hz. Peygambere arz etmişler ve bunun üzerine kendilerini rahatlatan, nasıl davranmaları gerektiğini bildiren bu ayet inmiştir.[68]

---

[66] el- Bakara 2/220.
[67] en-Nisa, 4/10.
[68] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini*..., II, s. 92.

Yetimlerin durumlarını düzeltmek için mallarına el sürmek, yetimlerin geleceklerini hesaba katarak işleriyle ilgilenip onları eğitmek, terbiye etmek, onların yararlarını gözeterek mallarını artırmak, bunlardan kaçınmaktan daha iyidir.[69]

Yetimlerin ıslahı için çalışmak, onları koruma altına almak, mallarını artırmak teşvik edilmiştir. Bu yardımlardan kaçınmanın ise doğru olmadığı vurgulanmıştır. Yetimlerle bir arada yaşamak gerektiğinde malları karıştırmanın, bir yardımlaşma meydana getirmenin kardeş olmanın gereklerinden olduğu ifade edilmiştir. Ancak tüm bunları yaparken amaç ıslah etmek olmalıdır. Yetimleri zarara uğratacak her türlü davranış bu ayetle engellenmiştir. Şayet Allah Teala buna müsade etmeseydi, zorluk çıkarsaydı yetimlere bakanlar sıkıntı çeker, yetimler ise himayeden mahrum kalırlardı. Bu ise faydadan çok zarara sebep olurdu. İnsanları sıkıntıya sokmaya da onlara kolaylık dilemeye de kadir olan Allah Teala kimin ne niyetle yetimlere yaklaştığını bilmektedir. Bunun için hem teşvik etmiş hem de yanlış tutum ve davranışlara karşı uyarmıştır.[70]

Görülüyor ki yetimlerin ıslahı hayırlı işlerdendir ve bu görevi üstlenenlere Allah Teala mükâfat verecektir. Ayrıca bu görev ıslah edenle fesat çıkaranı, iyi ile kötüyü de ortaya çıkaran bir meseledir.

Müslüman toplumların temelinde dayanışma ruhu vardır. Müslümanlar birlikte yaşadığı güçsüzlerin ihtiyaçlarını gidermekle yükümlüdür. Ana-baba desteğinden mahrum olan yetimleri korumak, gözetmek ise toplumsal alanın öncelikli görevlerindendir. Müslüman toplumlara yetimlerin gözetilmesi ve korunması görevi yüklenmiştir.[71] İşte bu yüzden Kur'an-ı Kerim, meseleye bir daha eğilerek Müslümanları orta yola ve kolaylığa yönelmeye, bu ölçüler içinde yetimin yararını aramaya, malını onun işine yarayacak şekilde kullanmaya çağırmıştır. Yetimlere yarar sağlamanın, onların mallarını ayırmaktan daha hayırlı olduğu vurgulanmıştır. Böylece yetimlere yardım meselesi tümü ile yüce Allah'a bağlanmış, inanç sisteminin ve hayatın çevresinde döndüğü ana eksene tutturulmuştur.[72]

Yetimler, cahiliye döneminde hak ettikleri muameleyi görememişlerdir. Malları hususunda gerekli hassasiyet gözetilmemiştir. Himayesini üstlenen kişiler tarafından

---

[69] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini…*, II, s. 92.
[70] Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, I, Bilmen yay., İstanbul 1975, s. 222-223.
[71] Seyyid Kutub, *Fi Zılal-İl Kur'an*, I, s. 370.
[72] Seyyid Kutub, *Fi Zılal-İl Kur'an*, I, s. 371.

sömürülmüşler ve insafsızca kullanılmışlardır. Kimi zaman horlanıp azarlanmışlardır. Bunun için İslam yetimlere iyi davranılmasını istemiş, ayetlerde ve hadislerde konu ile alakalı güçlü ve canlı teşviklerde bulunmuştur. Yetimlere haksızlık etmenin, haksız yere mallarını yemenin ne kadar ağır bir günah olduğunu açıklamıştır. Bu teşviklerin ve uyarıların etkisine fazlaca kapılan sahabilerden bazıları yetimlerin mallarını ayırmışlar, bunlara el sürmemek gibi kararlar alarak yetimlerin aleyhinde bir tutum sergilemişlerdir. Oysa ayette kastedilen bu değildir. Ayet, "yetim malına yaklaşmama, el sürmeme" talimatını getiren nasların "kötü niyetlileri; işleri, düzeltmek değil, bozmak olanları" hedef aldığını, iyi niyetli olanların bundan çekinmeleri için bir sebep bulunmadığını bildirmiş; kendilerine yetim emanet edilen kişilerin, onların hem kendilerini hem de mallarını iyileştirmek, geliştirmek için gayret sarf etmeleri gerektiğini hatırlatarak "çekinmede aşırılığı" tasvip etmemiş, ilâhî maksadın iyi niyetli ve düzeltici insanlara güçlük çıkarmak değil, kötü niyetli ve bozucu insanları engellemek olduğuna dikkat çekmiştir.[73]

Yetimin muhalatası yani herhangi bir maddi ya da manevi zarara uğratılmaksızın aile içerisine alınmasının tavsiye edilmesi, ayeti kerimede dikkati çeken bir husustur. Çocuklar aile içerisinde yetişmektedirler. Her ne kadar çocukların terbiye ve bakımlarıyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de, anne sütüyle beslenmeleri, süt devrelerinin miktarı gibi bilgilere yer verilse de çocukların aile atmosferinde yetiştirilmesini ifade eden sarih bir emre rastlanmaz. Yukarıdaki ayet bir emir olarak değil de bir tavsiye olarak çocukların "salâh şartıyla" aile atmosferi içerisine dâhil edilmelerini güzel görmüş, aile içerisinde yetiştirilmelerinin daha hayırlı olacağını vurgulamıştır. Ancak ailede yetimin yararına bir ortam olmayacaksa bunda ısrar etmenin "çocuğun salâhına" olmayacağını da işaret etmiştir.[74]

2.8. Yetimin Geleceğini Düşünmek

Bir anne-babanın üzerinde durdukları en önemli meselelerden birisi de evlatlarının geleceğidir. Evlatlarına iyi bir gelecek hazırlamak için var güçleriyle, gece - gündüz demeden çalışırlar. Onlara iyi bir ev almak, iyi bir araba almak, rahat bir hayat sürsünler diye servet biriktirip bırakmak bu gayretlerin ve düşüncenin bir sonucudur.

---

[73] Heyet, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, I, DİB. Yay., Ankara 2007, s. 348-349.
[74] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte…*, II, s. 526-527.

Babadan ve babanın himayesinden mahrum olan yetimlerin geleceği ne olacaktır? Büyüdüklerinde, hayatın acı gerçekleriyle karşılaştıklarında, tutunacak bir dal bulamadıklarında ne yapacaklardır? İnsanı en şerefli varlık olarak yaratan Allah (c.c.), ebetteki bakıma muhtaç bu kesimi çaresiz bırakmamıştır. Onların geleceklerini düşünme ve hazırlama görevini hemen yakınlarından başlamak üzere topluma yüklemiştir.

وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰٓى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَاْكُلُوهَا اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَاْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا

"Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (buluğa) erdiklerinde, eğer reşit olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter."[75]

Allahın emirlerini yaşayan, bu hususta hassas olan kişiler var olduğu gibi; hassasiyetini yitirmiş, helal-haram gözetmeyen insanlar da vardır. Yetimle aynı çatı altında yaşayıp onun malını yiyen, büyüyünce bundan faydalanamayacağını düşünüp bulunduğu hali fırsat bilen, yetimin geleceğini mahveden insanlar da mevcuttur. Bunu bilen Allah (c.c.), bu hususa dikkatleri çekmiş ve bir düzenleme getirmiştir. Rüştüne kadar koruyup kollamak, zamanı gelince teslim etmek, art niyetle mallarını yememek gibi emirlerde bulunmuştur.

Ayetin genelinde, yetim rüşt çağına gelince malının kendisine teslim edilmesi dikkat çekmektedir. Yetimin buluğdan sonra olgunlaşması anında mallarının tam ve eksiksiz olarak çabucak verilmesinin zorunluluğu ise dikkat çeken bir diğer hususdur. Bu arada malı elinde bulunduranın koruması, sahip çıkması, büyüyüp teslim etmeden önce çabucak yiyip israf etmemesi de telkin edilmiştir. Velinin yetimi idare etmesi karşılığında yetimin malından az bir şey alması, muhtaç olması durumunda ise sınırlı biçimde ondan bir şeyler yemesi hoş karşılanmıştır.[76]

---

[75] en- Nisa 4/6.
[76] Seyyid Kutub, *Fi Zılal-İl Kur'an*, II, s. 358.

Yetimlerin malları üzerinde tasarrufta bulunan velilerin ihtiyaçları varsa, kanuna ve örfe göre yetimin malından bir pay almasında veya bir ücret almasında herhangi bir sakınca görülmemiştir. Eğer ki velinin ihtiyacı yoksa hem yetimin hem de toplumun menfaati de gözetilerek bu işin başta Allah rızası gözetilerek kamu yararı düşüncesiyle yapılması tavsiye edilmiştir.[77]

Açıklamalardan da anlaşılıyor ki; Allah (c.c.) cahiliye dönemindeki birçok yanlış uygulamayı kaldırmış ve yerine insanlığın onuruna ve şerefine yakışır düzenlemeler getirmiştir. Böylece yetimlerin geleceğinin de hazırlanması, diğer insanlardan aşağı bir durumda kalmaması için gerekli tedbirlerin alınması da ön görülmüştür. Topluma yetimlerin geleceğini hazırlamak gibi bir babalık görevi yüklenmiştir.

2.9. Yetimlerin Evlendirilmesi

Evlenmek Allah Teala'nın emri Peygamberimiz (s.a.v)'nin sünnetidir. Müslümanlar bu emri yerine getirmek için ellerinden gelen gayreti göstermişler, nikâhsız birlikteliklerden uzak durmaya çalışmışlardır. Zinadan ve zinaya götürecek yollardan kaçınmışlardır. "*Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur*." [78] ayeti kerimesi her daim zihinlerde canlı durmuş, Müslümanları harama karşı korumada bir kalkan görevi üstlenmiştir.

Ancak bu hassasiyete sahip olmayan, helal-haram düşüncesinden uzak, ya da nefislerine yenik düşen insanlar da mevcuttur. İnsanlar velayeti altındaki yetimleri korumak, kollamak ve evlendirmekle yükümlüdürler. Bu görevi yerine getirirken bazen de kendileri o yetimlerle evlenmeyi arzu etmektedirler. Bu durumda yetimi koruyan veli, bu hakkı kötüye kullanabilir ve yetimin hukukunu gözetmeyebilir. İşte bu şekilde, evlenilebilecek kadınlar arasında yer alan yetim kızla evlenmek yerine, başka kadınlarla evlenme imkânı bulunduğu[79] ayette şöyle belirtilir:

وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ذٰلِكَ اَدْنٰى اَلَّا تَعُولُوا

---

[77] Heyet, *Kur'an Yolu…*,II, s. 19.
[78] el-İsra 17/32.
[79] Akyüz, İslam'da Yetim, Yetimin Hakları ve Sorumlulukları (İnternette Yayımlanmış Makale), http://yetim.ihh.org.tr/islam-ve-yetimler/islam-da-yetim-yetimin-haklari-ve-sorumluluklari.html (04.0l.200l).

"Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur."[80]

Aşağıdaki ayeti kerimede de Allah Teala yetim kızlarla evlenme meselesine değinmiş ve bu hususta insanları adalete ve hakkaniyete çağırmıştır.

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الّٰتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ

وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَاَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامٰى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا

"Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Onlar hakkında size fetvayı Allah veriyor." Kitapta, kendilerine (verilmesi) farz kılınan (miras)ı vermediğiniz ve evlenmek istediğiniz yetim kızlara, zavallı çocuklara ve yetimlere âdil davranmanıza dair, size okunmakta olan ayetler de bunu açıklıyor. Ne hayır yaparsanız, şüphesiz Allah onu bilir."[81]

Yetim kızlar hususunda cahiliye döneminde birtakım uygulamalar bulunmaktadır. Bu dönemde kişinin yanında bir yetim kız bulunduğunda ona sahip olduğunu göstermek için kendi elbisesini yetimin üzerine atar ve bu şekilde ilan ederdi. Bu hareketten sonra hiç kimse o kızla evlenmezdi. Yetim kız güzel ise ve o şahıs da onu seviyorsa onunla evlenir ve malını yerdi. Eğer o yetim kız çirkinse onunla evlenmez, ölünceye kadar başka erkeklerin onunla evlenmesini de yasaklar, ölünce malına varis olurdu. Allah Teala bu çirkin hareketi haram kılmış ve böyle bir muameleyi yasaklamıştır.[82]

2.10. Yetime Ganimetten Pay Ayırmak

Ganimet kelimesi (ç. ganaim) sözlükte "bir şeyi zorluk çekmeden elde etmek" demektir. İslam hukukunda, "Müslümanların savaş yoluyla gayri müslimlerden ele geçirdikleri esirler ve her türlü mal" şeklinde tanımlanmakla birlikte ganimeti savaşta

---

[80] en-Nisa 4/3.
[81] en-Nisa 4/127.
[82] Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir, I,* s. 29.

düşman askerlerinden elde edilen menkul mallara hasreden veya kısmen farklı şekilde tarif eden fakihler de vardır.[83]

Babalarından birer yadigâr ve Allahın birer emaneti olan yetimleri her hususta gözetmek gerekir. Çünkü Allah ve Resulü, toplumun korunmaya muhtaç kesimlerinden biri olan yetimler konusunda hassasiyete dikkatleri çekmişlerdir.

Savaşlarda elde edilen gelirlerden olan ganimetler hususunda bile yetimlere pay ayrılmış, hayata hazırlanabilmesi ve babanın yokluğunu hissetmemesi için elinden tutulması tavsiye edilmiştir. Ganimetlerin taksimi hususunda nasıl davranılacağını ifade eden aşağıdaki ayet bunun en güzel örneğidir.

وَاعْلَمُوا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَىْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَا اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ

"Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Eğer Allah'a; hak ile batılın birbirinden ayrıldığı gün, (yani) iki ordunun (Bedir'de) karşılaştığı gün kulumuza indirdiklerimize inandıysanız (bunu böyle bilin). Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir."[84]

Bu ayete göre ganimetin beşte biri Allah'a, Resulü'ne, onun akrabasına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Hz. Peygamber, bu ayetin hükümlerini ilk defa aynı yıl Beni Kaynuka Yahudilerinden alınan ganimetlere uygulamıştır.[85]

Savaşın bitmesinden sonra devlet başkanı veya yetkili kıldığı kumandan önce her askere öldürdüğü düşmanın silah, at, vb. mallarını, daha sonra da savaşta üstün başarı gösterenlere vaad ettiği şeyleri (nefel) verir. Geriye kalan malları beş eşit paya ayırarak bunun beşte dördünü savaşa katılanlara dağıtır, beşte birini de ayette zikredilen hak sahiplerine verilmek üzere saklar.[86]

Ganimetin beşte biri Allah'a, Resulü'ne, hısımlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Hz. Peygamber'in bu paydan sembolik bir miktar alıp Kâbe hizmetlerine ayırdığı belirtilirse de hukukçuların çoğunluğu ayette ilk önce Allah'ın

---

[83] Mehmet Erkal, *DİA*, "Ganimet", XIII, TDV. Yay., İstanbul 2013, s. 351
[84] el- Enfal 8/41.
[85] Mehmet Erkal, *DİA*, "Ganimet", s. 352
[86] Mehmet Erkal, *DİA*, "Ganimet", s. 353

adının söze başlamak amacıyla zikredildiğini, bu sebeple Allah ve Resulü'nün paylarının bir hissede toplandığını söylemiştir. Resul-i Ekrem kendi hissesinin aile fertlerinin ihtiyacından artan kısmını Müslümanların yararı ve ordu giderleri için harcamıştır. Akraba payı ise Haşim ve Muttaliboğulları'ndan Hz. Peygamber' e yakın olanlara verilmiştir. Resul-i Ekrem'in akrabaları fakir olsalar dahi zekât alamadıkları için kendilerine ganimetten pay ayrılmıştır. Hz. Peygamber tarafından akraba payını dağıtmak üzere görevlendirilen Hz. Ali, bu görevini Hz. Ebu Bekir ve Ömer devirlerinde de sürdürmüştür. Hanefiler, Resul-i Ekrem'in vefatından sonra gerek kendisine gerekse akrabasına ait hisselerin düştüğünü, böylece beşte bir hissenin yetim, yoksul ve yolda kalmışlar olmak üzere üç sınıfa dağıtılacağını söylemişlerdir. Şafii ve Hanbelîler ise bu payın yine beş eşit parçaya ayrılacağını, Hz. Peygamber'in hissesinin onun vefatıyla savunma giderleri, bayındırlık gibi kamu hizmetlerine harcanmak üzere devlet başkanının tasarrufuna bırakılacağını, akraba hissesinin de devam edeceğini ve bunun Haşim ve Muttaliboğulları'na erkeğe iki, kadına bir pay olmak üzere dağıtılacağını ileri sürmüşlerdir. İmam Malik, beşte bir hissenin devlet başkanının yetkisi dahilinde her türlü kamu hizmetlerine harcanabileceğini, Enfal süresinin 41. ayetinde zikredilen sınıfların bu dağıtımda öncelikli hak sahipleri olduklarını söylemiştir.[87]

Netice itibariyle ganimet malları beş eşit hisseye ayrılır. Beş hissenin bir hissesi ayette zikredilen kimselere verilir. Geriye kalan ganimet malı ise ganimeti elde edenlere verilir. Beşte birden bir pay Hz. Peygambere, bir pay da Hz. Peygamberin akrabalarından olan Haşimoğulları ve Muttaliboğulları'na verilir. Birer pay da babaları ölmüş olan yetimlere, ihtiyaç içinde olan fakirlere ve yolda kalmış olan Müslümanlara verilir.[88]

2.11. Fethedilen Yerlerdeki Vergi Gelirlerinden Yetimlere Pay Ayırmak

Fey sözlükte mastar olarak "geri dönmek, şekil değiştirmek"; isim olarak "gölge, öğle vaktinden sonraki gölge" anlamlarına gelir. Terim olarak gayri müslimlerden alınan haraç, cizye, ticari mal vergisi (öşür) ve diğer bazı gelirleri ifade eder. Fey terimine, ganimet de dahil olmak üzere gayri müslimlerden alınan her türlü malı içine

---

[87] Mehmet Erkal, *DİA*, "Ganimet", s. 353
[88] Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir, II,* s. 426.

alacak şekilde kapsamlı bir anlam verenler olmuşsa da yaygın görüşe göre ganimet feyin kapsamı dışındadır.[89]

Fey kavramının netleşmesi ve kurumsallaşması Hz. Ömer devrinde olmuştur. Bununla birlikte gayrı müslimlerden elde edilen malların cahiliye dönemindeki ganimet anlayışından farklı bir muameleye tabi tutulması ise Hz. Peygamber zamanından itibaren uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde ganimetle ele geçirilen malların cahiliye uygulamasında olduğu gibi zengin ve güçlülerin eline geçmesi önlenmiş, daha çok ihtiyaç esasına göre Müslümanlar arasında dağıtılması uygulaması başlatılmıştır. Yeni şartlar ve ihtiyaçlar ışığında bu uygulamayı daha belirgin ve sistemli hale getiren ise Hz. Ömer'dir.[90]

Dinimizde malların zenginler arasında dolaşan bir servet olması hoş görülmemiştir. Malların, paraların piyasada dolanması ve toplumun her kesimine ulaşması tavsiye edilmiştir. Ganimet mallarında olduğu gibi fethedilen yerlerden gelen vergi gelirlerinden de Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara pay ayrılmış, bunların içerisinde muhtaç konumda olan yetimler de göz önünde bulundurulmuştur. Aşağıdaki ayet bu konuya değinmektedir:

مَا اَفَاءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِه مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَىْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْاَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

"Allah'ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah'a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir). Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir."[91]

Bazıları bu ganimeti, harp esnasında alınan ve hükmü Enfal Sûresi'nde açıklanan ganimetin dışında telakki etmişlerdir. Ama İmam Ebu Yûsuf'un "Kitâbu'l-Harâc" adlı eserinde tafsilatlı olarak yapmış olduğu rivayette, Hz. Ömer'in harp yoluyla fethedilen Irak toprakları ve halkıyla ilgili ganimetlerin taksimini isteyen Zübeyr, Bilâl, Selmân-ı

---

[89] Mustafa Fayda, *DİA*, "Fey", XII, TDV. Yay., İstanbul 2013, s. 511.
[90] Mustafa Fayda, *DİA*, "Fey", s. 512.
[91] el- Haşr 59/7.

Fârisi ve diğerlerine karşı sahâbiler şurasında bu âyetlerle delil getirerek, gelecek müminler de dahil olmak üzere bütün Müslümanların menfaati adına halkın hür ve arazilerinin ellerinde "arâzi-i haraciyye" haraç arazileri olarak kalması hususunda onları ikna etmiş olması bunun, gerek ganimet, gerek haraç ve cizye gibi kâfirlerden elde edilen bütün gelirleri içine aldığını göstermektedir. Yani fethedilen kâfir kentlerinin halkından Resûlullah (s.a.v.)'a verilen gerek ganimet, gerek haraç ve vergi gibi bütün gelirler de Allah, Peygamber, ona yakın olanlar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmış kimseler içindir.[92]

Beşte bir anlamına gelen humus, Hz. Peygamber zamanında beş hisse üzerine taksim olunmuştur. Bu, Allah ve Resulü için bir hisse, zilkurbâ için bir hisse, yetimler için bir hisse, miskinler için bir hisse ve yolcular için bir hisse şeklinde taksim edilmiştir. Ancak Hz. Peygamber (s.a.v.) üç hisse olarak taksim etmiştir. Bunlardan birini yetimlere, birini miskinlere, birini de yolculara ayırmıştır.[93]

Ayette zikredilen "yetama" tabirinden maksat yetim olan fakirlerdir. Babası olmayan çocuğa yetim denilmekle birlikte ganimet mallarından faydalanabilmesi için Müslüman ve fakir olması gerekmektedir. Zira yetim tabiri ihtiyaca işaret ettiği gibi "İçinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir şey olmasın." ibaresi de bu şartları göstermektedir. Babasızlık babanın ölmesiyle olabileceği gibi, nesebin inkâr edilmesi veya zina neticesinde doğmakla da olabilir. Dolayısıyla yetim tabiri içerisine nesebi ispat edilemeyenle, zina neticesinde doğan coçuk da dahil edilmiştir.[94]

Tüm bunlarla amaçlanan ihtiyaç sahiplerini ve yetimleri göz önünde bulundurarak herkese hakkının verilmesidir. Böylece topluma emanet olan yetimler, Allah'ın koyduğu kanunlar neticesinde hak ettiği konumu yakalayacak ve hakkı olan mala ulaşacaktır.

2.12. Miras Taksiminde Yetimlerin Gözetilmesi

Mirasın taksimi sırasında, ölen kişinin mirasçısı olmayan akrabaları, yetimler ve fakirler de hazır bulunabilir. Böyle bir durumda onların da gönlü hoş olsun diye, miras malından bir miktar da onlara verilmesi Allah Teala tarafından tavsiye edilmiştir.

---

[92] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini*..., VII, s. 488.
[93] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini*..., VII, s. 493.
[94] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini*..., VII, s. 495.

Bununla birlikte "Kusura bakmayın, bu çoluk-çocuğun hakkıdır, malın sahibi biz değiliz." diye güzel söz söyleyerek özür dilemek,[95] onların da gönlünü hoş edecek ve onları olumsuz düşüncelerden uzak tutacaktır. Aşağıdaki ayet bu güzel davranışı tavsiye etmektedir:

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

"Miras taksiminde (kendilerine pay düşmeyen) akrabalar, yetimler ve fakirler hazır bulunurlarsa, onlara da maldan bir şeyler verin ve onlara (gönüllerini alacak) güzel sözler söyleyin."[96]

Bu ayet hem sosyal adalet hem de İslâm'ın insanlara telkin ettiği merhamet, şefkat, özgecilik, karşılık beklemeden yardım gibi erdemlerin benzeri bulunmaz bir örneğini sergilemektedir. Vefat edip az veya çok bir mal bırakan kimsenin, kanunî mirasçıları yanında, mirastan payı bulunmayan uzak akrabası ve konu-komşusu, eşi-dostu arasında yoksullar ve hizmetçileri bulunabilir. Mirasçı akraba ölüm acısını -yerini doldurmasa bile- miras payı ile bir dereceye kadar telâfi ederler. Ölen kişi, yakınları, sevdikleri veya velinimetleri olarak diğerlerinin de kaybıdır. İşte bu kaybı kısmen telâfi etmek ve miras paylaşımı vesilesiyle muhtaçları nasiplendirmek için ayette zikredilen kimselere mirastan pay verilmesi ve gönüllerinin alınması tavsiye edilmiştir. Bu tavsiyeye uyulduğu takdirde nispeten uzak oldukları için mirasçı olamayan akraba ve diğer ilgilileriyle mirasçılar arasına soğukluk, kıskançlık, dışlanmışlık gibi olumsuz duyguların girmesi de önlenmiş olacaktır.[97]

Yüce Allah, mirastan pay hak etmemekle birlikte paylaştırmada hazır bulunan ve mirasçı olmayan akraba yahut yetim ve fakirlere, eğer mal çok ise ikramda bulunmayı ve onların mahrum edilmemelerini, şayet miras akar yahut da az bir şeyler vermeye dahi imkân vermeyecek kadar az olursa, onlara özür beyan etmeyi emir buyurmaktadır. Bununla birlikte az miktardaki mirastan bir şeyler vermenin ecri de çok büyüktür. Çünkü bazen tek bir dirhem yüz bin dirhemi geride bırakabilir.[98]

Bir de "miras taksiminde hazır bulunan, bölüşme olayını gören" tabiri geçtiği için

---

[95] Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir, I,* s. 490.
[96] en-Nisa 4/8.
[97] Heyet, *Kur'an Yolu…,* II, s. 21.
[98] Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları …,* s. 61.

"göz hakkı" diye isimlendirilen[99] bu hakk; mirastan pay alanların genellikle emek çekmeden servete kavuşmalarından dolayı, yakın çevredekilerin bu servette gözlerinin kalmasının tabii ve daha başka duyguların oluşmasının da muhtemel olduğunu göstermektedir. İslam hem bu menfi duygulara meydan vermemek, hem de "bir sosyal adalet vesilesi" ihdas etmek üzere göz hakkını getirmiştir. Ayette önce ihtiyacın giderilmesi, sonra da münasip sözler söylenmesi istenmektedir. Buna göre yoksullara yalnızca cennetin yolları öğütlenmeyecek, bundan da önce onların dünyadaki ihtiyaçlarını temin yolları aranacaktır. Bir diğer mesele de ayette geçen "rızıklandırın" emrinin ahlaki mi, yoksa hukuki mi olduğudur. Emir ahlakidir diyenlere göre bu bir teşviktir, varislerin vicdanlarına kalmış bir bağıştır. Emir hukukidir (vücub içindir) diyenlere göre ise göz hakkı terike üzerindeki haklardan biridir. Ayet göz hakkının miktarına temas etmediğine göre bu da, "ma'rûf" kelimesiyle ifade edilen ölçüde, ulü'l-emr tarafından belirlenecektir. Belirtilen bir kanaate göre ayet, yetimlere ve fukaraya sarfedilmek üzere terikeden belli bir miktarı vergi olarak almaya da müsait gözükmektedir.[100]

Netice itibariyle yetimlerin, kimsesizlerin, ihtiyaç sahiplerinin de gözetilmesi tavsiye edilmiştir. Böylece hem gönülleri alınmış hem de miras malı üzerinde oluşabilecek kötü düşüncelere engel olunmuştur. Göz hakkı olanların hakkı ödenirken, ödeyen de kul hakkı gibi bir vebalden kurtulmuş olacaktır.

---

[99] Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku,* II, Ensar Neş., İstanbul 1990, s. 181.
[100] Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla*..., s. 182.

BÖLÜM III

HADİSLERDE YETİMLER

Müslüman bir toplum olarak tüm yönleriyle çevremizden sorumluyuz. Doğal çevreyi, hayvanları korumak için bunca çaba harcarken toplumdaki ihtiyaç sahiplerinin, zorda kalanların ve en önemlisi çocukların üzerimizdeki haklarının bilincinde olmamız gerekir.[101] Hele bu çocuklar anne-baba şefkatinden, merhametinden ve himayesinden mahrum olan yetimler ise, onların üzerine titrememiz gerekir. Yetimlerin toplum olarak en önemli sorunlarımızdan birisi olduğu kabul dilmeli ve gerekenin yapılması için gayret sarf edilmelidir. Çevresine karşı duyarsız, ihtiyaç sahiplerine karşı ilgisiz bir toplum olamayacağımıza göre, yetimler hususunda da her birimiz kendimizi sorumlu hissetmeliyiz. Çünkü mensubu olduğumuz dinimiz bunu bizden istemektedir. Bizi yaratan, yaşatan, her türlü nimeti veren Allah Teala ve ümmeti olmakla şeref duyduğumuz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.), yetimler hususunda bizi sorumlu tutmuştur. Birtakım emirler ve tavsiyelerle, hatta müjde ve mükâfatlarla teşviklerde bulunmuşlardır. Allah'a kul olma, Hz. Peygambere ümmet olma gayesini güden bir Müslümanın bu hususta duyarsız bir davranış sergilemesi düşünülemez.

Çocukların sağlıklı yetişmesi son derece önemlidir. Hem bedenen hem de ruhen sağlıklı yetişebilmesi için ana-baba sevgisi ve şefkatinden mahrum kalmaması gerekir. Ailede fertlere biçilen roller gereği ana-babanın, ailenin ayakta durmasında, maddi ihtiyaçların karşılanmasında önemli rolleri vardır. Bununla birlikte çocukların üzerinde manevi bir güç ve güven kaynağı olmaları ise en önemli rolleridir. Anneden ya da babadan mahrum kalmak çocuklar için büyük eksikliktir. [102] Bu eksikliği bir nebze olsun gidermek genelde tüm insanların, özelde ise Müslümanların görevidir. Allah Teala bizlere, yetime anne babasını aratmamak gibi şerefli bir sorumluluğu yüklemiştir. Her Müslüman bu şerefe layık olmak için gayret göstermelidir.

Bizler, sokaktaki hayvanların barınması için yuvalar yapan; ihtiyaçlarının karşılanması için vakıflar kuran; yaralanan ve hastalanan hayvanların tedavisi ile ilgilenen bir medeniyetin mensuplarıyız. Ecdadımıza tüm bunları yaptıran elbette ki tüm mahlûkata karşı sorumlu olduğu bilincini kazandıran sağlam inançlarıdır. İnanç

---

[101] Havva Sula, *Toplum Yetimleri…,* s. 32.
[102] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 10.

sahibi bir insan yaratıcısından ötürü yaratılanı hoş görmek durumundadır. Böyle bir medeniyetin varislerinin, mahlûkatın en şereflisi olan insana karşı nasıl bir davranış sergilemesi gerektiğini elbette bilmesi gerekir. Bu şerefli varlık korunmaya muhtaç olan, özelde Müslümanın, genelde ise insanlığın imtihanı olan yetimler ise, bu görevden kaçmak insanlığın bir ayıbı olacaktır.

Yetimin hakkı hiçbir zaman zayi edilmemelidir. Anne babanın olmaması durumlarında ya da çocuğuna karşı vazifelerini yapamadığı durumlarda çocuğun hakkının yerine getirilmesinden yakınları sorumludur. Yakınları da yoksa devlet sorumludur. Devletin yeterli olamadığı durumlarda ise bu hakları koruma mesuliyeti fertlere düşmektedir. Bireysel gayretlerle ya da sivil toplum kuruluşları/vakıflar aracılığıyla bu sorumluluk yerine getirilmelidir.[103]

Hz. Peygamber, bizatihi kendisi, devlet başkanı sıfatıyla kimsesiz gençleri ortada bırakmamış, Suffe denilen yerde, bir manada kimsesizler yurdunda, eğitimlerine varıncaya kadar her şeyleriyle ilgilenerek onlara sahip çıkmıştır. Bu uygulama, ortada kaldıkları takdirde, yetimlere, devletin sahip çıkması gerektiğini gösterir.[104]

Gönüllü ve toplumsal katılım yetimlere karşı sorumluluklar yerine getirilirken önemli bir güç kaynağıdır.[105] Her işte olduğu gibi yetimler hususunda da gönüllü bir tavır sergilenmelidir. Bir işin zorlama ile yapılması faydadan çok zarar getirebilir. Onun için anne ve babanın şefkatinden mahrum olan yetimler hususunda daha hassas olunmalıdır. Bundan gaye yetimlere ebeveyninin yokluğunu hissettirmemek olduğuna göre, bir vazifenin ötesinde Allah'ın rızasını, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sevgisini kazanma ümidiyle gönüllü hareket edilmelidir.

Yetimliğin ne demek olduğunu en iyi bilen, yetimliğin bütün zorluklarını iliklerine kadar hisseden Peygamber Efendimiz (s.a.v.), baba yadigârı ve Allah emaneti olan yetimler konusunda çok hassas davranmıştır. Hayatı boyunca yetimlere özel ilgi göstermiş, onlarla yakından ilgilenmiştir. Babalarının yokluğunu hissetmesinler diye onlara baba şefkatiyle muamele etmiştir. Böyle davranmakla kalmamış, sahabiye ve onların nezdinde bütün Müslümanlara da tavsiyelerde bulunmuştur. Yetimlere sahip

---

[103] Havva Sula, *Toplum Yetimleri…,* s. 31-32.
[104] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 17.
[105] Havva Sula, *Toplum Yetimleri…,* s. 33.

çıkıp onlarla ilgilenenlere verilecek dünya ve ahiret mükâfatlarından bahsederek bu ilginin canlı tutulmasını sağlamıştır.

Peygamberimizin kızı Fatıma (r.a.), yanında iki hanımla birlikte gelerek, savaş esirlerinden ev işlerinde kendilerine yardımcı olacak kadınlar tahsis etmesini istediklerinde, "Bedir'in yetimleri sizden daha önceliklidir." demişti Hz. Peygamber (s.a.v.).[106] O'nun, yetimi kollama ve gözetme arzusu, rivayetlerin arasından gönüllerimizin derinliklerine işlemelidir.[107]

Yetimler Allahın rızasını kazandıracak ve cennetin kapısını açacak birer nimettir. Peygamberimiz'e (s.a.v.) komşu olmanın yollarından birisidir. Zayıf ve bakıma muhtaç bu yavruların ihtiyaçlarını karşılayarak, bakımlarını üstlenerek cennet nimetlerine kavuşmanın bir fırsatıdır.

Bu bölümde hadisi şerifler rehberliğinde yetime iyi muameleden başlayarak çeşitli başlıklar halinde konuyu inceleyeceğiz ve dikkatlere sunacağız.

3.1.Yetime İyi Muamele Etmek

حدثنا عبد الله بن عبد الوهاب قال حدثني عبد العزيز بن أبي حازم قال حدثني أبي قال سمعت سهل بن سعد عن النبي صلى الله عليه وسلم قال أنا وكافل اليتيم في الجنة هكذا وأشار بالسبَّابة والوسطى، وفرَّج بينهما

Sehl İbni Sa`d radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem: "Ben ve yetimi himaye eden kimse cennette şöylece beraber bulunacağız" buyurdu ve işaret parmağıyla orta parmağını, aralarını biraz aralayarak gösterdi."[108]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), gönüller anlasın, gözler canlandırsın diye dünyada bir yetimi kollayan, onun derdine ortak olup sofrasında yetimle ekmeğini paylaşanların, cennette bu şekilde kendisinin yanı başında bulunacağını anlatmıştır.[109] Yetim Peygamber yetimlere nasıl sahip çıkılacağını[110] somutlaştırarak yerleştirmiştir zihinlere.

---

[106] Ebû Dâvûd, Harac 19-20.
[107] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, DİB Yay., Ankara 2014, s. 294.
[108] Buhari, Talâk 25, Edeb 24; Ebû Dâvûd, Edeb 123; Tirmizî, Birr 14.
[109] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 292-293.
[110] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 293.

Hz. Peygamber, kanadı kırık yetimlere kol kanat gereni, onların yaralarına merhem olanı, gözlerindeki yaşı sileni cennetle müjdelemiştir. Kimsesizlerin kimsesi olanlara, gönlünde gariplere yer verenlere, yetim Peygamber cennette, yanı başında yer ayırmıştır. Zira o, yetimliğin, bir yanı eksik bir tarafı yarım yaşamanın ne demek olduğunu herkesten iyi bilmektedir.[111]

Her insanın gayesi başta Allah'ın rızasını kazanmak, sonra da Allah Resulü'nün sevgisine mazhar olmak, neticede cennet ile cemalullah ile ve Peygamberimiz'e cennette komşuluk ile şeref bulmaktır. Bunun birçok yolu vardır elbette. Müslüman bu yolları bulmalı, bu yollara girmelidir. Bu yollardan biri de cennetin kapılarını aralamaya vesile olan ve cennette Peygamberimiz'e komşuluk payesi kazandıran yetimlerdir.

Bir insan sahipsizse ona sahip çıkan çok olur. Sahipsiz kişiler de genellikle kötü işlerde kullanılır. Toplumsal gerçekler göstermektedir ki, yetimlere sahip çıkılmadığı takdirde kimsesiz ve korumasız olmaları kötü niyetli kişiler tarafından bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Cinayet, kapkaç, hırsızlık, fuhuş ve uyuşturucu gibi karanlık işlerin bazen faili bazen de kurbanı olmuşlardır.[112]

Nice yetimler, ellerinden tutacak, kendilerini hayatın zor ve katı şartlarına alıştıracak rehberleri olmadığı için ezilmişler, itilip kakılmışlar ve âdeta kötü insan olmaya zorlanmışlardır.[113] İstismara müsait oldukları için insani değerlerin yitirildiği toplumlarda her türlü insanlık dışı eylemler için denek olarak kullanılabilmektedirler.[114] İnsanlığını yitirmiş kişiler, yetimlerin kimsesizliğini suistimal ederek kendi emelleri doğrultusunda yetimleri, kimsesizleri bir fırsat olarak görmüşlerdir. Eğer ki yetimlere sahip çıkılmazsa, yetimler kötü niyetli kişilerin eline teslim edilmiş demektir. Yetimlerin bu olumsuzluklarla karşılaşmaması için yetime iyi muamele teşvik edilmiş, gereğini yerine getirenler övülmüştür. Ahiretteki mükâfatları belirtilerek insanlar istekli hale getirilmeye çalışılmıştır.

Yetimlerin de diğer insanlar gibi hak ettikleri yaşamı kazanmaları için Peygamberimiz'e cennette komşuluk müjdesi çok önemli bir etken olmuştur.

---

[111] Rukiye Aydoğdu, "Peygamber'in Yetimleri", *DAD*, S: 280, 2014, s. 44.
[112] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 21.
[113] Heyet, *Riyazü's Salihin Tercüme ve Şerhi*, II , Erkam Yay., İstanbul 2013, s. 295.
[114] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun…,* s. 21.

حدثني زهير بن حرب حدثنا إسحاق بن عيسى حدثنا مالك عن ثور بن زيد الديلي قال سمعت أبا الغيث يحدث عن أبي هريرة قل قال رسول الله صلى الله عليه و سلم كافل اليتيم له أو لغيره أنا وهو كهاتين في الجنة وأشار مالك بالسبابة والوسطى

Ebû Hüreyre radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Kendi yetimini veya başkasına ait bir yetimi himaye eden kimseyle ben, cennette şöyle yan yana bulunacağız."

Hadisin râvisi -Peygamber aleyhisselâm'ın yaptığı gibi- işaret parmağıyla orta parmağını gösterdi.[115]

Hadîs-i şerîf yetimleri, soy itibariyle yakınlık bakımından, insanın kendi yetimleri ve başkasına ait yetimler diye ikiye ayırmaktadır. Bir kimsenin kendi yetimleri; torunu, erkek veya kız kardeşinin çocuğu, öz veya üvey kardeşi, oğulluğu veya kocası ölen bir hanıma göre geride kalan çocukları yahut bu neviden yakınlarıdır.[116] Bunların dışındakiler de başkalarına ait yetimlerdir. Gerek kendi yetimini gerekse başkasına ait yetimi himaye etmek, şereflerin en güzeli olan Allah Resulü'ne cennette komşu olma payesi kazandırmaktadır.

Vefat ederek geride yetim bırakan bir kişi aynı zamanda miras olarak mal da bırakmış olabilir. Ergenlik çağına girene kadar yetime sahip çıkmak, malının yok olup gitmesine engel olmak onu himaye etmekle mümkündür. Eğer babadan kalan bir malı yoksa onun himayesi babasının yokluğunu hissettirmemekle sağlanabilir.[117]

Yetime iyi muamelede bulunmak sadece onu korumak, onun ihtiyaçlarını gidermekten ibaret değildir. Bir yetimin sevinmesi, mutlu olması için yapılan her türlü hareket iyi muamele kapsamındadır. Allah emaneti olan yetime her iyilikte de Allah Teala'nın rızası ve mükâfatı vardır. Bu hususta Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse sırf Allah rızası için bir yetimin başını okşarsa, elinin dokunduğu her saç teline karşılık ona sevap vardır."[118] Bu büyük mükâfat müjdesi kaçırılmayacak bir fırsattır.

---

[115] Müslim, Zühd 42.
[116] Heyet, *Riyazü's Salihin…,* II, s. 294-295.
[117] Heyet, *Riyazü's Salihin…,* II, s. 295.
[118] Ahmed İbni Hanbel, Müsned, V, 250.

Şefkat duygularıyla bir yetimi kucaklamak, bağrına basmak, yanaklarına öpücükler kondurmak, ona yetimliğini ve yalnızlığını hissettirmemek gerekir. Samimi bir şekilde bunu yapan kişi ilahi rahmet pınarında yıkanmış ve günahlarından arınmıştır. Başına şefkat eli değen yetim gülecektir, kendisini değerli hissedecektir. Bütün bir toplumun gülmesi yetimin gülmesine bağlıdır. Yetim gülüyorsa, huzurluysa, toplumda huzurludur. Çünkü ilahi rahmet, yetim vesilesiyle o toplumun üzerine sağanak sağanak yağacaktır.[119]

Toplumların huzuru ailenin huzurundadır. Ailenin huzuru da fertlerin huzurundadır. Dolayısıyla fertleri içerisinde yetimleri bulunan bir toplumun da huzurlu olabilmesi için yetimlerin de unutulmaması gerekir. Anne-babanın şefkat ve merhametinden yoksun olan yetimler bu duygusal ve manevi ihtiyaçlarını bir yerden karşılamak durumundadır. Bu görev de yakınlarından başlamak üzere toplumun her bir ferdinin görevidir. Başını okşamaya varıncaya kadar her türlü ihtiyacı karşılanmalıdır. Bunlar yapılırken de Allah Teala'nın emanetine sahip çıkma bilinci ile ve Hz. Peygamberin (s.a.v.) müjdesine mazhar olma niyeti ile yapılmalıdır.

Bir evin hayırlı ya da şerli olmasında, dolayısıyla o eve rahmet ya da gazap yağmasında, içinde bulunan yetime karşı muamele belirleyici rol oynamaktadır. Bu hususu Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle haber vermiştir:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي أَيُّوبَ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي عَتَّابٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ قَالَ : خَيْرُ بَيْتٍ فِي الْمُسْلِمِينَ بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ يُحْسَنُ إِلَيْهِ ، وَشَرُّ بَيْتٍ فِي الْمُسْلِمِينَ بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ يُسَاءُ إِلَيْهِ.

Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor:" Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:" Müslümanlar içinde en hayırlı ev kendisine iyilik yapılan bir yetimin bulunduğu evdir. Müslümanlar içinde en kötü ev de kendisine kötülük yapılan bir yetimin bulunduğu evdir." [120]

---

[119] Heyet, *Riyazü's Salihin…,* II, s. 295.
[120] İbn Mâce, Edeb, 3679.

Asr-ı Saadette yetimlerin en çok huzur buldukları, en mutlu oldukları ev Hz. Peygamberin (s.a.v.) evidir. Kanatları kırılmış bu çocukların Hz Peygamberin merhamet kanatları altında yer bulmaları onlar için çok büyük bir bahtiyarlıktır.[121]

Yetimi sadece barındırmak kâfi değildir, aynı zamanda ona iyi davranmak da gerekir. Bir taraftan yeme-içme, giyim-kuşam gibi ihtiyaçları karşılanan yetim, diğer taraftan maddi veya manevi eziyete maruz kalırsa, bu tür bir barınma onun için zulüm haline dönüşebilir**.**

Sağlıklı bir geleceğe sahip olan çocuk aile ortamında aldığı terbiye ile yetişir. Ailede istenen uygun ortam yoksa bu, çocuğun faydasına olmayacaktır. Yukarıda kaydettiğimiz hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.), en iyi evin içerisinde yetim bulunan, fakat ona iyi muamele yapılan ev olduğunu; en kötü evin de yine içerisinde yetim bulunan, fakat ona kötü muamele yapılan ev olduğunu vurgulamıştır.[122]

Yetim algısı toplumdan topluma farklılık gösterir. Bu algı, ahlaki, vicdani ve insani bir sorun olarak hayati önem taşır. Yetimler, bakımlarını üstlenen kişiler tarafından, haklarını savunacak kimseleri olmadığı için kötü muamelelere maruz kalabilirler. Yetimleri himaye edenler, onları minnet altında bırakmak için yardımlarını başa kakabilirler. Hem manevî hem de fizikî olarak ezmek için ailenin diğer fertlerinden farklı muameleye tabi tutabilirler.[123] Bu tür davranışlar toplumların yetimler hususundaki düşünce ve tavırlarını ortaya koymaktadır.

Kendi kendine ve alakadan mahrum bir şekilde sokakta yetişen çocuklar hem mutsuz bir hayat yaşayacaklar, hem de toplumun başına pek çok problem çıkararak toplumsal huzuru bozacaklardır. Oysa dinimiz yetimlerin, kimsesiz çocukların himaye edilmesine ve bakımlarının üstlenilmesine büyük önem vermiştir. İmkânlar ölçüsünde bir aile içerisinde barındırılmalarını, hak ettikleri muameleyi görmelerini istemiştir. Yetimlerin himaye edilmeleri, bakımlarının üstlenilmesi, terbiye edilmeleri ve mallarının korunması için pek çok emir ve tavsiyelerde bulunmuştur.[124]

Yetimlik; yalnızlığın, güçsüzlüğün, yardıma muhtaçlığın ifadesidir. Yetime yapılacak her türlü yardım ve desteğin övgüye ve mükâfata layık görülmesi, dünyevi

---

[121] Rukiye Aydoğdu, "Peygamber'in Yetimleri", s. 45.
[122] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte*..., II, s. 527.
[123] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 18.
[124] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte*..., II, s. 517-518.

bir karşılık beklenmeden yapılıyor olmasındandır. Yetimin bakımını üstlen kişinin, yetimle bir akrabalığı yoksa bu kişi, ilişkilerin daha düzenli ve sıcak yürümesinde büyük bir etken olan fıtri bağdan yoksun demektir. Böyle bir pozisyonda, ilişkilerde, aklın güçlendirilip egemen kılınması kaçınılmazdır. Çünkü duygusal bağın yokluğunu akıl dolduracak, yaşanan zorluk ve sıkıntılar, fıtri duygularla değil, manevi beklenti ve akıl gücüyle göğüslenecektir. Bu noktada empati iyi bir yardımcıdır. Hatta belki de en çok başvurulacak bir unsur olacaktır. Aile içi davranışların pozitif bir düzlemde yürümesi için şüphesiz birinci amil iman olacaktır, ancak iman gerçeği her an aktif ve etkin olmayabilir. İmanın aktivitesi empati ile desteklendiğinde daha etkin bir işlev göreceği muhakkaktır. İlişkilerde empatinin temelini oluşturan Hz. Peygamber'in: *"Sizden biriniz kendisi için istediğini başkası için de istemedikçe imanını kemale erdirmiş olamaz*."[125] sözü her eylemin mihenk taşı olmalıdır.[126]

İçerisinde yetim bulunan her ev Ebu Talib'in evi gibi değildir. Her yetime Ebu Talib'in eşinin gösterdiği ilgi ve alaka gösterilmemektedir. Yetimlerin bulunduğu her ev babanın yokluğunu hissettirmeyecek bir ev değildir. Kendisi de yetim olan ve yetimliğin ne demek olduğunu en iyi bilen Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah'ın emaneti olan bu yavruların da ana-babası olan diğer çocuklar gibi yetişmesi, onlardan ayrı tutulmaması için müjdeler vermiştir. Bu müjdelerden birisi de yukarıdaki hadiste övülen hayırlı ev olma müjdesidir. Müslümanlar hayırlı evin ya da kötü evin sahibi olma konusunda hep hayırlı evin sahibi olmayı tercih etme gayretindedirler. Evinde yetimi bulunan sanki Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ev sahipliği yapıyor gibi hareket etmelidir. Her yetim bize Peygamberimizi hatırlatmalıdır. Çünkü merhamet timsali Peygamberimiz (s.a.v.) içinde yetim barındıran ve yetime iyi davranılan, onların her türlü ihtiyacının karşılandığı eve/kişilere büyük önem vermiş ve şeref atfetmiştir. Bu şerefe sahip olmak gayemiz olmalıdır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) de yetimlere nasıl muamele edilmesi gerektiğini Hz. Enes (r.a.)'a karşı davranışlarıyla kendisi bizzat göstermiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.), on yıl kadar yanında bulunup kendisine hizmet eden Hz. Enes bin Malik'i (r.a.) bir yetim olarak korumasına almıştır. Enes, babası ölmüş yetim bir çocuktur. Babası Malik b. Nadr, İslam'ın Medine'de yayıldığı ilk günlerde hanımı Ümmü Süleym'in Müslüman

---

[125] Buhârî, İman 7; Müslim, İman 71, 72; Tirmizî, Kıyâme 59; Nesâî, İman, 19, 33.
[126] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 20.

olmasına kızarak Şam'a gitmiş ve hicretten önce orada ölmüştür. Ümmü Süleym daha sonra Ebu Talha el-Ensari ile evlenmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde kendisine hizmet edecek bir kimse yoktur. Annesi veya üvey babası küçük Enes'i Hz. Muhammed'in hizmetine vermiştir. Bir rivayete göre Ebu Talha, okur-yazar ve zeki bir çocuk olan Enes'in elinden tutup Hz. Peygamber'e (s.a.v.) getirmiş. "Ey Allah'ın elçisi! Enes zeki bir çocuktur. Sana hizmet etsin." demiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), halden anlayan biri olarak, yetim Enes'e hizmeti süresince çok iyi davranmış ve onu hiç azarlamamıştır. Hatta bir hatası yüzünden Enes'i uyaracak olan hanımlarına "Bırakın çocuğu!" deyip müdahale etmiştir.[127] Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim-öğretim etkinliğine, insanlara ve özellikle çocuklara karşı hoşgörüsüne, yetimlere karşı muamelesine ve diğer bazı ahlaki davranışlarına dair birçok bilgi, işte Enes (r.a.) sayesinde gelmiştir.[128]

Allah Resulü, babasını yitirmiş yavrulara kol kanat geren, her zorluğa rağmen onların üstüne titreyen, hatta onları kendine tercih eden anneleri de unutmamıştır:

حدثنا مسدد ثنا يزيد بن زريع ثنا النهاس بن قهم قال حدثني شداد أبو عمار عن عوف بن مالك الأشجعي قال

قال رسول الله صلى الله عليه و سلم " أنا وامرأة سعفاء (هي التي تغير لونها إلى الكمودة والسواد من طول الإيمة وترك

الزينة) الخدين كهاتين يوم القيامة " وأومأ يزيد بالوسطى والسبابة " امرأة آمت من زوجها ذات منصب وجمال حبست نفسها على

يتاماها حتى بانوا أو ماتوا

"*Ben ve yanakları kararmış kadın kıyamet gününde şu ikisi (işaret parmağı ve orta parmak) gibi (yakın) olacağız. O kadın ki kocasının ölümü sebebiyle dul kalır da asil ve güzel olduğu halde çocukları yetişinceye ya da ölünceye kadar kendisini yetim çocuklarının bakımına hasreder (evlenmez). buyurur."*[129] Yetimleri elbette en iyi anlayan, babasız ve annesiz büyüyen Hz. Peygamber (s.a.v.)'dir.[130]

---

[127] Buhârî, Vesâya, 25; Ebu Dâvud, Edeb, 1.
[128] Akyüz, İslam'da Yetim, Yetimin Hakları ve Sorumlulukları (İnternette Yayımlanmış Makale), http://yetim.ihh.org.tr/islam-ve-yetimler/islam-da-yetim-yetimin-haklari-ve-sorumluluklari.html (04.0l.200l).
[129] Ebû Davûd, Edeb 120,121.
[130] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 293.

Yetimlere iyilikte bulunmak ve onlara en güzel şekilde bakmak kişiyi cehennemden kurtarır. Yetimlere merhamet gösterip acıyan kişi aslında kendisine merhamet ediyor demektir. Yetimleri ateşle kendi arasına almak, yetimlere gösterdiği merhametin bir neticesidir. Nihayetinde bu merhametten kendisi istifade edecektir. Yetimlerin ateşe karşı bir perde olduğunu Hz. Aişe (r.a.) şöyle anlatır:

حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَزْمٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَتْ امْرَأَةٌ مَعَهَا ابْنَتَانِ لَهَا تَسْأَلُ فَلَمْ تَجِدْ عِنْدِي شَيْئًا غَيْرَ تَمْرَةٍ فَأَعْطَيْتُهَا إِيَّاهَا فَقَسَمَتْهَا بَيْنَ ابْنَتَيْهَا وَلَمْ تَأْكُلْ مِنْهَا ثُمَّ قَامَتْ فَخَرَجَتْ فَدَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْنَا فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ مَنْ ابْتُلِيَ مِنْ هَذِهِ الْبَنَاتِ بِشَيْءٍ كُنَّ لَهُ سِتْرًا مِنْ النَّارِ

”*Bana, iki (yetim) kızıyla birlikte bir kadın geldi. Benden bir şeyler istedi. Yanımda sadece tek bir hurma vardı. Hurmayı ona ikram ettim. Kadın da onu iki kızına pay etti. Sonra kalkıp evden çıktı gitti. Ardından Rasulullah (s.a.v.) eve gelince olayı ona anlattım. Şöyle buyurdu: ‘Kim bu kızlara iyilik yapar ve güzel bakarsa, kızlar onun için ateşten kendisini koruyan bir perde olurlar*.”[131]

İnsan olmanın sorumluluğunu duyan kişiler, yetimlere sahip çıkarak toplumun bir açığını kapamışlar, kanayan yarasını sarmışlardır. Hayatın kahredici çarkının bir insanı ezmesine göz yummamışlar, tarifsiz bir insani zevki tatmışlardı.[132]

İnsanlık onuruna yakışmayan bir davranış biçimi de yetimleri hor görmek, onları itip-kakmaktır. Yetimlere gereken ilgi ve alakayı göstermek ya da göstermemek ‘insana bakış’ın bir ifadesidir.[133] Dolayısı ile insanlık onurunu yitirmemiş kişiler yetimlere karşı ilgisiz kalmamışlar, yetimleri hor görmemişler ve yetimleri hak ettikleri konuma getirmişlerdir.

Yetimlere karşı duyarlı olma ya da olmama meselesi esasında fıtratla alakalıdır. Bir insanın fıtratı dış etkilerle bozulmamışsa yetimlere karşı duyarsız kalması söz konusu değildir. Eğer yetimlere karşı bir ilgisizlik ya da duyarsızlık varsa, fıtratın bozulduğunun göstergesidir. Fıtratını muhafaza edenler yetimler hususunda herhangi bir güdülenmeye ihtiyaç duymazlar.[134] Fıtratı muhafaza etmenin bir yolu da yetimlere

---

[131] Buhârî, Zekât 10; Müslim, Birr, 147.
[132] Heyet, *Riyazü's Salihin…,* II, s. 295.
[133] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 13.
[134] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 13.

karşı duyarlı olmaktan geçmektedir. Allah (c.c.) insanın fıtratına yardımlaşma duygusunu yerleştirmiştir. Hele yardım edilen kişi yetim gibi toplumun en zayıfı, en fazla bakıma muhtaç olan kesimi ise, fıtrattaki bu duygunun hareketsiz kalması mümkün değildir.

Yetimlere gereken muamelede bulunmamak insanlığın en büyük ayıplarındandır. Bu görevi insanlığa yükleyen Allah'a karşı bir saygısızlıktır. Allah'ın, emanet olarak verdiği yetimlere sahip çıkmamak, emanete, dolayısı ile emanetin sahibine bir hıyanettir.

Aşağıdaki hadis yetim hakkına dikkatleri çekmiş ve yetim hakkından insanları sakındırmıştır.

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ ، عَنِ ابْنِ عَجْلاَنَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى الله عَلَيْهِ وسَلَّمَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أُحَرِّجُ حَقَّ الضَّعِيفَيْنِ : الْيَتِيمِ ، وَالْمَرْأَةِ.

Ebû Şüreyh Huveylid İbni Amr el-Huzâ`î radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Peygamber aleyhisselâm şöyle buyurdu: "Allahım! İki zayıf kimsenin, yetimle kadının hakkını yemekten herkesi şiddetle sakındırıyorum."[135]

Zayıf kimseler bakıma muhtaç durumdadır. Dolayısıyla hakkını koruyacak güç ve kuvvette değillerdir. Ezilmeye, horlanmaya, haklarının çiğnenmesine müsait bir haldedirler. Tarih buna hep şahitlik etmiştir. Özellikle cahiliye devrinde gerek yetimler gerekse kadınlar her türlü haksızlığa maruz kalmışlardır. Toplumda sosyal bir yara olan yetimler hususunda gerekli hassasiyet gösterilmemiştir. Böyle bir ortama şahitlik eden Peygamberimiz (s.a.v.) zayıfların korunması, haklarının gözetilmesi konusunda uyarılarda bulunmuştur.

Güçsüzlerin her daim yanında olan Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara kol kanat germiş ve onları korumuştur. Yetimler ve kadınlar toplumun zayıf kesimini oluşturduğundan korunmaya muhtaçtırlar. Resulullah (s.a.v.) zikri geçen hadiste toplumun zayıf kesimini oluşturan bu iki sınıfın korunup gözetilmesini tavsiye etmiştir. Yetime ve kadına karşı nazik olunması gerektiğini davranışlarıyla ve de sözleriyle

---

[135] İbni Mâce, Edeb, 3678.

göstermiştir. Hadisi şerifteki ifadesi ise bu hususu insanlara defalarca anlattığını Allah Teala'ya rapor etme niteliğindedir.[136]

Yetimlerin bakımını üstlenen kişilerin yetimlerin mallarını korumada titiz davranmaları gerekir. Hakları konusunda ne yemeli ne de yedirmelidir. Çünkü yetim henüz ergenlik çağına gelmeden babasını kaybetmiştir. Hem kendisinin hem de mallarının korunup gözetilmeye ihtiyacı vardır.[137]

Müslüman, kul hakkına dikkat etmelidir. Altın ve gümüşün geçerli olmayacağı kıyamet gününde Allah'ın huzuruna kul hakkı ile çıkmamak gerekir. Bu hak yetim hakkı ise daha dikkatli olunmalı, ateşten kaçar gibi yetim hakkından kaçınmalıdır.

3.2. Yetimlerle İlgilenmek

Her toplumun kendine göre öncelikleri vardır. İslam toplumunun da önceliklerinin ilk sıralarında yetimler gelmelidir. Bu yetimlerin birçoğu şehirleri yıkan, ruhları tahrip eden savaşlar neticesinde babasız kalmış şehit evlatlarıdır. Kimisi amansız bir hastalık sonucu anne babasını yitirmiş, kimisi anne babasını bir kazaya kurban vermiştir. Bazı yetimler ise fıtratını kaybetmiş kişilerin dünyalık çıkarlarına alet olmuş, çocukluklarını tadamadan hayatın acı gerçekleriyle muhatap olmuştur. Onların artık anne ve babalarını bulmaları mümkün değildir. Ancak İslam'ın bu önceliğine değer veren kişiler tarafından sahip çıkılmayı beklemektedirler. Hz. Peygamberin yanındaki Hz. Enes gibi sıcak bir yuvayı, şefkatli bir eli arzu etmektedirler. Ümmü'd Derda'nın evindeki yetimlere özenerek Hz. Peygamberin müjdesini, Müslümanların ilgisini umut etmektedirler.[138] Bu yetimlerin umutlarını boşa çıkarmamak için her Müslüman elinden gelen gayreti göstermeli, üzerine düşen sorumluluğu bihakkın yerine getirmelidir. Kimsesizlerin kimsesi, umutsuzların umudu, çaresizlerin çaresi, güçsüzlerin gücü olmalıdır. Yetimler gülmeden gülmemeli, yetimler doymadan doymamalıdır.

Babanın çocuğuna karşı birtakım sorumlulukları vardır. Çocuğunu helalinden yedirmeli, helalinden giydirmeli, onu barındırmalı, eğitimine imkân sağlamalı, meslek edinmesi konusunda yardımcı olmalı, büyüdüğünde de evlendirerek sıcak bir yuva

---

[136] Heyet, *Riyazü's Salihin…,* II, s. 309.
[137] Heyet, *Riyazü's Salihin…,* II, s. 309.
[138] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 293-294.

kurmasını sağlamalıdır. Yanında yetim barındıran kişi de yakınlık derecesi ne olursa olsun dinen ve ahlaken aynı sorumlulukları taşıdığını bilmelidir.[139] Yetimin yanında bir baba gibi olmalı, babasızlığını unutturmalı; tutunacak dalı, sığınacak yuvası olmalı, kimsesiz ve evsiz bırakmamalıdır.

Dinimiz yetimlerle ilgilenme hususunda Müslümanlara önemli görevler yüklemiştir. Efendimiz (s.a.v.) de birtakım müjdeler vererek teşviklerde bulunmuştur. Bu hususta ki birkaç hadisi aşağıda paylaşacağız.

حدثنا سعيد بن يعقوب الطالقاني حدثنا المعتمر بن سليمان قال سمعت أبي يحدث عن حنش عن عكرمة عن ابن عباس

أن النبي صلى الله عليه و سلم قال من قبض يتيما بين المسلمين إلى طعامه وشرابه أدخله الله الجنة إلا أن يعمل ذنبا لا يغفر له

İbn-i Abbas anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Kim Müslümanlar arasından bir yetim alarak yiyecek ve içeceğine dâhil ederse, affedilmez bir günah işlememişse, Allah onu mutlaka cennete koyacaktır."[140]

Yetimlere şefkat elini uzatmak dinimizin üzerimize yüklediği bir kulluk vazifesi ve ümmet olmanın gereğidir.[141] Allah'a kul olmak yetime şefkati gerektirir. Yetim Peygamber'e ümmet olmak yetimlere kol kanat germeyi gerektirir. Allah Teala Yetim Peygamberi (s.a.v.) koruduğu, muhafazası altına aldığı gibi, Efendimiz de çevresindeki yetimlere şefkat kanatlarını germiş, ümmetini de müjdelerle teşvik etmiştir.

Allah Resulü (s.a.v.) yetimle ilgilenmenin dini, sosyal ve ahlakî bir görev olduğunu, onları korumasına alıp iyi davranan, bakımı ve eğitimiyle yakından ilgilenen, yiyecek ve içeceğini paylaşan, ihtiyaçlarını gideren kimselerin ahirette büyük mükâfata erişeceğini bildirmiştir.

Bizzat Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vasiyet edilmiş yetimler bulunurdu.[142] Esad bin Zürare, vefat ederken Kebşe, Habibe ve Faria adındaki üç kızını Hz. Peygamber'in himayesine bıraktığını vasiyet etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), hangi hanımının yanına giderse bu kızları da yanında götürmüş onların evlilikleriyle de bizzat ilgilenmiştir.[143]

---

[139] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 15.
[140] Tirmîzî, Birr 14; Ebû Dâvûd, Edeb 121.
[141] Rukiye Aydoğdu, "Peygamber'in Yetimleri", s. 45.
[142] Akyüz, İslam'da Yetim, Yetimin Hakları ve Sorumlulukları (İnternette Yayımlanmış Makale), http://yetim.ihh.org.tr/islam-ve-yetimler/islam-da-yetim-yetimin-haklari-ve-sorumluluklari.html (04.0l.200l).
[143] İbn Sa'd, et-Tabakâtu'l-Kübrâ, 3/610.

Hz. Peygamber (s.a.v.), yetimleri sahiplenip onlara kol kanat gerenlere cenneti muştulamıştır. Nitekim Kur'an da kendi ihtiyacı olduğu halde malını yetimle paylaşanları, gerçek anlamda iyilik yapan kimseler olarak tanımlamıştır.[144] Hz. Peygamberin eğitiminden geçmiş olan Abdullah b. Ömer'in (r.a.), sofrasında bir yetim bulunmadan yemek yememeye özen göstermesi[145] bu konuda gösterilmesi gereken hassasiyeti ortaya koyması bakımından çarpıcı bir örnektir.[146] Abdullah b. Ömer'in davranışında da gördüğümüz gibi Kur'an ve sünneti rehber edinen sahabe-i kiramın hayatında bu hususu çok bariz olarak müşahade etmekteyiz.

Hadisi şerifte geçen affedilmez günah tabiri, akla Allah'a şirk koşmayı ve kul hakkı yemeyi getirmektedir. Her Müslümanın gayesi cennete girme saadetini elde etmek, onun da ötesinde cennette Hz. Peygamber'e (s.a.v.) komşu olmaktır. Cenneti içindeki nimetlerle birlikte yaratan Allah Teala, bu bahtiyarlığı yetimleri koruyanlara lütfetmiştir.[147]

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْكَلْبِيُّ ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الأَنْصَارِيُّ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى الله عَلَيْهِ وسَلَّمَ : مَنْ عَالَ ثَلاَثَةً مِنَ الأَيْتَامِ ، كَانَ كَمَنْ قَامَ لَيْلَهُ ، وَصَامَ نَهَارَهُ ، وَغَدَا وَرَاحَ شَاهِرًا سَيْفَهُ فِي سَبِيلِ اللهِ , وَكُنْتُ أَنَا وَهُوَ فِي الْجَنَّةِ أَخَوَيْنِ ، كَهَاتَيْنِ أُخْتَانِ ، وَأَلْصَقَ إِصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةَ وَالْوُسْطَى.

İbni Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim üç yetimi yetiştirir, nafakasını temin ederse, sanki ömrü boyu geceleri namaz kılmış, gündüzleri oruç tutmuş ve sabahtan akşama yalın kılıç Allah yolunda cihat etmiş gibi sevap alır. Keza, ben ve o, şu iki kardeş (parmak) gibi cennette kardeş oluruz." buyurdu ve şahadet parmağı ile orta parmağını birbirine yapıştırdı.[148]

İslam dininin temel esasları vardır. Bu esaslar içerisinde namaz ve oruç büyük önem arz etmektedir. Bunların yanında cihat da Allah Teala'nın farz kıldığı görevlerdendir. Hiçbir insan ömrü boyunca bu görevleri eksiksiz yerine getirmeye güç yetiremez. Hal böyle olunca gecelerin tamamını namazla, gündüzlerin tamamını oruçla geçirmek, ömrü boyunca sabahtan akşama cihat etmek kimsenin kaldırabileceği bir yük değildir. Ancak bazı işler vardır ki, onlarla amel etmek insana ömre bedel mükâfat

---

[144] el- Bakara 2/277.
[145] Buhari, el- Edebü'l-müfred 60.
[146] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 293.
[147] Heyet, *Riyazü's Salihin…,* II, s. 295-296.
[148] İbn Mâce, Edeb 3680; Müslim, Zühd 2983.

kazandırabilir. Bin aydan daha hayırlı Kadir gecesini ihya eden bir kişi nasıl bir ömre bedel mükâfat elde edebiliyorsa, bu hadiste de Allah Resulü bunun müjdesini vermektedir. Üç yetimi Allah'ın rızasına muvafık yetiştirmek, iyi bir kul, iyi bir insan olmasına vesile olmak; her konuda olduğu gibi nafaka temininde de babanın yokluğunu hisseden yetimin nafakasını temin etmek sevap yollarının en güzellerindendir. Çünkü karşılığında cenneti kazanmak, cennette Allah Resulü'ne komşu olmak vardır.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) bakıma muhtaç kimselerle ilgilenmeyi kendisi hayatında uygulamalarıyla göstermiş ve teşvik etmiştir. Bu konuda şöyle buyurmuştur:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ الْقَائِمِ اللَّيْلَ الصَّائِمِ النَّهَارَ

" *Dul ve yetimlere yardım eden kimse Allah yolunda cihat eden veya gündüzleri nafile oruç tutup gecelerini ibadetle geçiren kimse gibidir."*[149]

Allah Resulü, Allah'ın kıyamet gününde azap etmeyeceği kişileri sayarken yetime merhamet edeni, yumuşak konuşup ona acıyanı da zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Beni hakla gönderen Allah'a yemin olsun ki, yetime merhamet edene, ona yumuşak konuşana, onun yetimliğine ve zayıflığına acıyana ve Allah'ın kendisine lütfettiği imkânlarla şımarıp komşusuna tepeden bakmayana, Allah kıyamet gününde azap etmez*."[150] Azaptan azat olmanın yollarından birisini daha Hz. Peygamber (s.a.v.) bizlere haber vermiştir. O da, yetime merhametle muamele etmek, yumuşak bir üslup kullanmak ve ona acımaktır.

Yetimlerin hamisi Allah Resulü'nün yetimlere karşı tutumunun en güzel örneğini ünlü sahâbi Enes b. Malik'e (r.a.) olan davranışlarında görmekteyiz. Hz. Peygamber, yetim olan Enes b. Malik'i himayesine almış, Hz. Enes'in talim ve terbiyesiyle çok yakından ilgilenmiştir. Hz. Enes, Resûlullah'a on yıl hizmet ettiğini, O'nun kendisine daima şefkatle ve merhametle davrandığını, Resulullah'tan bir defa bile azar işitmediğini[151]; bir hatası yüzünden kendisini ikaz edecek olan hanımlarına, Resulullah'ın "Bırakın çocuğu!" dediğini söylemiştir.[152]

---

[149] Buhari, Nafakat 1.
[150] İbni Hanbel 2: 263, 387.
[151] Buhârî, Edeb 39, Savm 53, Menâkıb 23; Müslim, Fezâil 52, 82; Tirmizî, Birr 69.
[152] Buhârî, Vesâyâ 25; Ebû Davud, Edeb 1; Müslim, Fedail 54.

Hz. Peygamber (s.a.v.), huzuruna gelerek kalbinin katılığından yakınan bir adama, şunu tavsiye etmiştir: "*Kalbinin yumuşamasını istiyorsan, yoksulu doyur ve yetimin başını okşa.*"[153] Yetimin başını okşamak, ayakta durabilmesi için ona yardımcı olmak, sevgi ve şefkat göstererek ona kimsesizliğini unutturmak demektir.[154] Kalbi katılaşan, sevgi ve merhametten yoksun kişilerin bu güzel hasletleri tekrar kazanabilmeleri için yetimin başında ellerini gezdirmesi bir ön adım olacaktır. Bu hareket onun duygularını harekete geçirecek, ona insanlığını hatırlatacak, onu merhamet sahibi yapacaktır. Belki de bunun neticesinde o, yetimin tüm ihtiyaçlarını karşılama, ona kol kanat germe bahtiyarlığına erecektir.

Yetime şefkat gösterilmesi, yetimin başının okşanması kalbin yumuşamasının bir alameti olarak kabul edilmiş ve yetimin gönlünün hoş tutulması hedeflenmiştir.

"Bir yetimin başını önüne eğdiğini, boynunu büktüğünü gördün mü, kendi çocuğunun yüzüne sakın öpücük kondurma."; "Yetimin gözyaşını merhametinle sil, temizle. Yüzündeki toprağı şefkatinle silk."; "Eğer onun gölgesi, hamisi başından gitmişse sen onu kendi gölgenin altına al, terbiye et." gibi yetime şefkati nasihat eden Şeyh Sadi'nin Bostan'ındaki bu sözler kültürümüzde adeta birer ilke olmuştur. Bunun içindir ki; "Sakın ha! Dikkat et: Yetim ağlamasın. O ağlarsa Arş-ı A'lâ titrer." gibi sözler kültürümüzde söylenegelen sözlerden olmuştur.[155]

3.3. Yetimlerin Bedensel ve Zihinsel Gelişimine Katkıda Bulunmak

Allah ve Resulü toplumun en hassas ve kırılgan kesimi olan yetimler hususunda dikkatli davranılmasını istemiştir. Yetim bir çocuk tıpkı kadınlar ve köleler gibi zayıftır. Hayata hazırlanabilmesi için elinden tutulması, bedensel ve duygusal yönden korunup kollanması gerekir. Çünkü yetim topluma bir emanettir.[156]

Bireylerin ve toplumların öksüzlere ve yetimlere karşı maddi ve manevi olmak üzere iki temel sorumlulukları vardır. Maddi sorumluluklar arasında yetimlerin mallarını ve canlarını korumak; beslenmelerine ve giyinmelerine katkıda bulunmak, barınma ihtiyaçlarını karşılamak gibi maddeler sayılabilir. Manevi alandaki

---

[153] İbni Hanbel 2: 263, 383, 387.
[154] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 293.
[155] Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları* …, s. 8.
[156] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 296.

sorumluluklara gelince, yetimlere şefkatle yaklaşmak, sevgi ve huzur bulacağı bir ortam oluşturmak, iyi bir eğitim almalarını sağlamak, sağlam dini bilgiler vermek ve güzel ahlak sahibi olmaları için gayret sarf etmek gibi psikolojik gelişimini ilgilendiren her hususu saymak mümkündür. Kendi çocuklarına karşı maddi ve manevi alandaki bu sorumlulukları yerine getiren kişiler, bakımlarını üstlendikleri, kendi çocuğu gibi muamele etmeyi kabul ettikleri yetimlerin de her türlü ihtiyaçlarını yerine getirmeleri gerekir.[157]

Yetimlerin ıslah edilmesi, topluma faydalı bireyler olarak yetiştirilmesi, onlara karşı maddi ve manevi sorumlulukların yerine getirilmesine bağlıdır. Yetimlerin ıslahı ile meşgul olanlar, maddi ihtiyaçlarını temin ettikleri gibi manevi ihtiyaçlarını temin edemezlerse yetimler topluma zararlı bireyler haline gelirler. Ruhi ihtiyaçları başka şeylerle giderilmeye çalışılır. Ruh, dinden beslenmeyince de potansiyel tehlike arz eder. Tüm bunların önüne geçebilmek için yetimlerin ıslahı meselesi üzerinde de önemle durulmalıdır.

Resulullah'ın (s.a.v.), bir bayram sabahı arkadaşları oynarken bir köşede garip garip ağlayan ve yetim bir çocuk olan Beşir b. Akrabe'yi (r.a.) alıp evine götürmesi, onu temizlemesi, güzel ve temiz elbiseler giydirmesi, ona isterse ailesi olabileceklerini söylemesi yetimlerin ıslah edilip topluma kazandırılmalarına gösterilecek en önemli hadiselerden biridir. Beşir b. Akrebe adlı sahâbi anlatıyor: "Babam Akrebe, Uhud Savaşı'nda şehit düşünce ağlayarak Resûlullah'ın yanına gittim. Resûlullah, bana "Ey sevgili yavrucak! Ağlama, ben baban olsam, Aişe de annen olsa istemez misin?" diye sorunca ben de: "Elbette ki isterim ya Resûlullah!" dedim. Bunun üzerine Resûlullah, benim başımı okşadı. (Şu anda) saçlarım ağardığı halde Resûlullah'ın başımı okşadığı yerler hala siyah kalmıştır.[158] Hz. Peygamber (s.a.v.), babası şehit düştüğü için yetim kalan Beşir'i bağrına basmış, yetim kaldığını unutturmuş, babasının yokluğunu hissettirmemiştir.[159] Hz. Beşir'in babası şehit olmuştu, annesi onu bırakıp gitmişti, ama Beşir (r.a.) öyle bir aile bulmuştu ki, o aile Allah Resulü'nün ailesiydi. Aralarına sevinçle dönen Beşir'in sevincinin kaynağını öğrenen arkadaşları kendilerinin de babalarının şehit olmasını hiç bu kadar istememişlerdi. Bir yetimin topluma

---

[157] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 12-13.
[158] Buhârî, et-Tarih'ul-Kebir, 2/ 78.
[159] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 292.

kazandırılması, küsmeden hayata tekrar dönmesi için Allah Resulü'nü örnek almak yeterli olacaktır.

Peygamberimiz (s.a.v.), Mûte Savaşı'nda şehit düşen Cafer b. Ebû Tâlib'in (r.a.) şehit olduğunu duyunca hemen onun evine koşmuş, mübarek gözyaşları içinde Cafer'in yetim çocuklarını bağrına basıp koklamış, bugünden sonra kardeşime ağlamak yok demiş; yas tutmaları nedeniyle Cafer'in ailesine yemek yapılmasını emretmiştir.[160] Cafer'in oğlu Abdullah anlatıyor: Bizi getirdiler, Allah Resulü'nün karşısına dizildik. Kuş yavruları gibiydik.[161] Hz. Peygamber (s.a.v.) o an kimsenin aklına gelmesi mümkün olmayan bir şey yaparak berberi çağırdı. Babaları ölmüş olsa da hayatın devam ettiğini göstermek, yetimlere kimsesiz olmadıklarını hissettirmek, babalarının üzüntüsü ve kederinden saçları birbirine karışmış bu yetimleri sevindirmek için saçlarını kestirdi.[162] Bu hadise de yine bizzat Efendimizin uygulamasıyla yetimlerin kendi hallerine bırakılmamalarını, terk edilmemelerini, onlarla ilgilenerek topluma kazandırılmalarını, böylece ıslah edilmeleri gerektiğini gözler önüne sermektedir.

Kaza Umresinden Medine'ye dönüldüğü gün, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) üç yakını arasında bir tartışma çıktı. Ali, Cafer ve Zeyd, Resulullah'ın Uhud'da şehit düşen amcası Hz. Hamza'nın kızı Ümâme'nin velisi olma konusunda tartışıyorlardı. Yanlarına giden Rasulullah (s.a.v.) durumu öğrendi. Her üçünün de gerekçelerini dinledikten sonra hepsini övdü ve sevgilerini belirtti: *"Ey Zeyd, sen Allah'ın ve Resulünün dostusun. Ey Ali, sen benim kardeşim ve arkadaşımsın. Ey Cafer, sen bana yapıca ve huyca en çok benzeyensin." Ardından kararını şöyle bildirdi: "Ey Cafer! Ümâme'yi görüp gözetmeye sen daha lâyıksın. Çünkü onun teyzesi, senin eşindir. Teyze, anne yerindedir."* Cafer bu karara çok sevinerek Ümâme'yi aldı.[163] Bu hadise sahabenin yetimlerin bakımını üstlenme ve onları ıslah etme konusunda nasıl birbirleriyle yarıştıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Efendimizin terbiyesinde yetişen, dünya görüşlerini Efendimizi örnek alarak kazanan sahabiler her konuda olduğu gibi yetimler konusunda da farklarını ortaya koymuşlardır. Allah'ı hoşnut etmek, Efendimizin müjdesine mazhar olmak, yetimlere babanın yokluğunu hissettirmemek için yetimler hususunda fedakârlıktan kaçınmamışlardır.

---

[160] Tirmizî, Cenâiz 21; Ebû Davud, Cenâiz 30.
[161] Nesai, Zinet 57.
[162] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 292.
[163] Buhârî, Sulh 6, Megâzi, 43; Müslim, Cihad 90; Ebu Dâvud, Talak 35; Tirmizî, Birr 6.

Bir çocuğun anneden ya da babadan mahrum olması farklı sonuçlar doğuracaktır. Her türlü ihtiyacının karşılandığı bir annenin yanında yetişse de, psikolojik olarak babanın yokluğunu her zaman hissedecektir. Çocuğun annesiz kalması ise daha derin yaralar açacaktır. Sağlıklı bir kişilik için sadece ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması yeterli değildir. Ekonomik ihtiyaçlarının yanında hem anne, hem de baba tarafından ruhi ihtiyaçlarının da karşılanması gerekmektedir. Bu yüzden çocukların sağlıklı bir şekilde yetişmelerinde anne ve babanın etkileri inkâr edilemez bir gerçektir. Çocukların gelişimi hakkındaki bu gerçek, yetimlerin ihtiyaçlarını karşılamada, sorunlarını çözmede herkesin birtakım sorumluluklarının olduğunu göstermektedir.[164] Bir çocuğun ıslahını en iyi anne babası gerçekleştirir. Bu imkândan mahrum olan yetimler elbette kendi hallerine terk edilemezler. Onların ıslahı da yakınlarından başlamak üzere tüm topluma düşmektedir.

Eğer ki yetimler ıslah edilmez de kendi hallerine terk edilirlerse toplum için de büyük tehlike arz edebilirler. Korumasız ve güçsüz oldukları için kötü niyetli kişiler tarafından her türlü gayrı meşru işlerde kullanılabilirler. Eroin, esrar, uyuşturucu gibi zararlı maddeleri kullanan; hırsızlık, dilencilik gibi işlerde kullanılan kişiler genelde bakıma muhtaç kimsesiz çocuklardır. Toplum, kimsesiz çocukların, yetimlerin bu halini dikkate almazsa onların da akıbeti zararlı bireyler olarak hayatlarını devam ettirmek olacaktır. Neticede hem kendileri zarar görecekler hem de içinde bulunduğu topluma zarar vereceklerdir. Bunun için yetimlerin ıslah edilerek kendilerine ve topluma faydalı bireyler haline gelmesi yönünde dinimiz gerekli hassasiyeti göstermiş ve bizlere de gerekli talimatları vermiştir.

وَقَالَ لَنَا سُلَيْمَانُ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ قَالَ مَا رَدَّ ابْنُ عُمَرَ عَلَى أَحَدٍ وَصِيَّةً وَكَانَ ابْنُ سِيرِينَ أَحَبَّ الْأَشْيَاءِ إِلَيْهِ فِي مَالِ الْيَتِيمِ أَنْ يَجْتَمِعَ إِلَيْهِ نُصَحَاؤُهُ وَأَوْلِيَاؤُهُ فَيَنْظُرُوا الَّذِي هُوَ خَيْرٌ لَهُ وَكَانَ طَاوُسٌ إِذَا سُئِلَ عَنْ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الْيَتَامَى قَرَأَ {وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنْ الْمُصْلِحِ} وَقَالَ عَطَاءٌ فِي يَتَامَى الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ يُنْفِقُ الْوَلِيُّ عَلَى كُلِّ إِنْسَانٍ بِقَدْرِهِ مِنْ حِصَّتِهِ

"Ve bize Süleyman b. Harb söyledi: Bize Hammâd Eyyûb'dan; o da Nâfi'den tahdîs etti. O: İbn Ömer, hiçbir kimseye karşı vasiyeti geri çevirmedi, demiştir. İbn Sîrîn'e göre yetim malı hususunda işlerin en sevimli olanı, yetimin nasîhatçileri ve velilerinin onun yanına toplanmaları ve yetime hayırlı olan şeye bakıp düşünmeleri idi.

---

[164] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 10.

Tâvûs ise, kendisine yetimlerin işinden herhangi bir şey sorulduğu zaman "Allah salâha çalışanla fesat yapanı bilir."[165] âyetini okurdu.

Atâ İbni Ebî Rebâh da yetimler hakkında: 'Küçük büyük her veli (bir kayıtta: her vâlî) onlara harcama yapar. Her insan üzerine kendi hâline yakışan miktarla, kendi hissesinden harcama yapmak vazifedir' demiştir."[166]

أخبرنا أحمد بن عثمان بن حكيم ، قال : حدثنا محمد بن الصلت ، قال : حدثنا أبو كدينة عن عطاء ، وهو ابن السائب ، عن سعيد بن جبير عنِ ابن عباس قال لما نزلت هذه الآية ﴿ولا تقربوا مال اليتيم إلا بالتي هي أحسن﴾ ﴿وإن الذين يأكلون أموال اليتامى ظلما﴾ قال اجتنب الناس مال اليتيم وطعامه فشق ذلك على الناس فشكوا ذلك إلى النبي فأنزل الله تبارك وتعالى ﴿يسألونك عن اليتامى قل إصلاح لهم خير﴾ إلى قوله ﴿لأعنتكم﴾ .

"İbn Abbas (r.a)'tan gelen rivayete göre o şöyle demiştir: Enâm sûresi 152. ayeti olan: "Ergenlik çağına erişinceye kadar yetimin malına onun iyiliği için olmadıkça dokunmayın" ayeti ile Nisâ sûresi 10. ayeti olan "Doğrusu yetimlerin mallarını ve imkanlarını haksızca yiyip bitirecekler karınlarını sadece ateşle doldurmuş olurlar" ayeti nazil olunca insanlar yetim malıyla ilgilenmekten uzak durmaya başladılar ve bu durum Müslümanlara ağır geldi ve Peygamber (s.a.s)'e bu durumdan şikayette bulundular. Bunun üzerine Allah, Bakara suresi 220. ayetini indirdi: "...Yetimlere nasıl davranılacağı hakkında sana sorarlar de ki: Onların durumlarını düzeltmek en iyisidir. Ve onların hayatlarını paylaşırsanız unutmayın ki onlar sizin kardeşlerinizdir. Zira Allah bozgunculuk yapanları düzeltmeye çalışanlardan ayırt etmesini bilir, Allah dileseydi taşıyamayacağınız yükleri omuzunuza yüklerdi..."[167]

أخبرنا عمرو بن علي ، قال : حدثنا عمران بن عيينة ، قال : حدثنا عطاء بن السائب ، عن سعيد بن جبير عنِ ابن عباس في قوله تعالى ﴿إن الذين يأكلون أموال اليتامى ظلما﴾ قال كان يكون في حجر الرجل اليتيم فيعزل له طعامه وشرابه وآنيته فشق ذلك على المسلمين فأنزل الله تبارك وتعالى ﴿وإن تخالطوهم فإخوانكم في الدين﴾ وأحل لهم خلطتهم .

"İbn Abbas (r.a) Nisa suresi 10. ayeti hakkında şöyle demiştir: "Bu ayet indiği sırada bazılarının gözetimi altında yetimler bulunuyordu. Ayetteki tehditten korktukları için aynı evde olmalarına rağmen yiyeceklerini, içeceklerini ve kaplarını ayırıyorlardı.

---

[165] el- Bakara, 2/220.
[166] Buhârî, Vesâyâ, 24.
[167] Nesâî, Vesâyâ 3669; Ebû Dâvûd, Vesâyâ 2871.

Bu da Müslümanlara zor geldi ve yetimlerle ilgilenmekten uzak durmaya başladılar. Bunun üzerine kolaylık getiren Bakara 220. ayeti nazil oldu ve birlikte yiyip içmeleri helâl kılındı."[168]

3.4. Yetime Sadaka Vermek

Müslüman toplumların yetimlere, öksüzlere ve bütün mazlum çocuklara karşı birtakım yükümlülükleri vardır. Doğrudan veya dolaylı olarak, yetimlerden bahseden ayet sayısının yirmi biri bulması, Hz. Peygamber'in hadisleri ve uygulamaları dinimizin yetimlere verdiği önemi ortaya koymaktadır.[169] Bu yükümlülük çeşitli yollarla yerine getirilebilir. Bu yollardan birisi de ihtiyaçlarını gidermek için sadakalarla yetimleri desteklemektir. Kuran'da iyilikte bulunulacak kişilerin içerisinde yetimlerin de bulunması konunun önemini ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'in uygulamaları, yetimlerle bizzat ilgilenmesi, onları maddi ve manevi yönden desteklemesi bizlere de bir hedef göstermektedir. Ucunda cennet olan, cennette de Hz. Peygamber'e komşuluk olan bir hedef. Her Müslüman bu hedefe koşarken cenneti olacak yetimleri yanından ayırmamalı, cennet yolunda beraber yürümelidir.

Aşağıdaki hadislerde yetimlere sadakalar ile destek çıkmanın öneminden bahsedilmektedir.

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَحْيَى بْنِ آدَمَ. ثَنَا خَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ هِشَامِ بْن عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ قَالَتْ: أَمَرَنَا رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالصَّدَقَةِ. فَقَالَتْ زَيْنَبُ امْرَأَةُ عَبْدِاللّهِ: أَيُجْزِينِي مِنَ الصَّدَقَةِ أَنْ أَتَصَدَّقَ عَلى زَوْجِي وَهُوَ فَقِيرٌ، وَبَنِي أخٍ لِي، أَيْتَامٍ. وَأَنَا أُنْفِقُ عَلَيْهِمْ هكذَا و هَكَذَا، وَعَلَى كُلِّ حَالٍ؟ قَالَ، قَالَ: نَعَمْ.قَالَ: وَكَانَتْ صَنَاعَ الْيَدَيْنِ.فِي الزوائد: هَذَا إسناد صحيح. وله شاهد صحيح رواه أصحاب الكتب الستة، خ أبا دَاوُد، من حديث زينب امرأة عَبْدُ اللّه بن مسعود

Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize sadaka vermemizi emretmişti. Abdullah İbni Mes'ud'un hanımı Zeynep radıyallahu anhüma: "Kardeşimin yetim çocukları ile fakir olan kocama versem bu, beni sadaka mükellefiyetinden kurtarır mı? Ben onlara şöyle şöyle infak ediyorum!" dedi.

---

[168] Nesâî, Vesâyâ, 3670.
[169] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 16.

Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet!" buyurdular. Râvi der ki: "Zeynep sanatkar bir kadındı, el işi yapardı."[170]

"Burada zikri geçen sadakanın nafile sadaka olması muhtemeldir. Hasan Basri, Sevrî, Ebu Hanife, İmam Malik -bir rivayette Ahmed ve Hanbelî âlimlerden Ebu Bekr- bu kanaattedirler."[171] Efendimiz (s.a.v.), Zeynep (r.a.)'ın nezdinde bütün Müslümanlara bir mesaj vermektedir. O da sadakalar verilirken yetimleri de dikkate almak, onlara destek olmaktır. Zeynep (r.a.) zanaatkâr bir kadın olduğundan kazancını ihtiyaç sahiplerine ulaştırarak Müslümanlık görevini yapmaktadır. Yetimleri de düşünmesi yetimler konusundaki hassasiyetini de ortaya koymaktadır.

أخبرنا زياد بن أيوب دلويه ، قال : حدثنا إسماعيل بن علية ، قال : حدثنا هشام ، قال : حدثني يحيى بن أبي كثير ، قال : حدثني هلال ، عن عطاء بن يسار ، عن أبي سعيد الخدري ، قال : جلس رسول الله على المنبر ، وجلسنا حوله ، فقال : إن مما أخاف عليكم من بعدي ما يفتح لكم من زهرة. وذكر الدنيا وزينتها ، فقال رجل : أَوَ يأتي الخير بالشر ؟ فسكت عنه رسول الله ، فقيل له : ما شأنك تكلم رسول الله ولا يكلمك ؟! قال : ورأينا أنه ينزل عليه ، فأفاق يمسح الرحضاء ، وقال : أشاهدٌ السائل ؟ [إنه ، ولم أفهم كما أردت] ، لا يأتي الخير بالشر ، وإن مما ينبت الربيع يقتل أو يلم إلا آكلة الخضر ، فإنها أكلت حتى إذا امتلأت خاصرتها ، استقبلت عين الشمس ، فثلطت ، ثم بالت ، ثم رتعت ، وإن هذا المال خضرة حلوة ، ونعم صاحب المسلم هو إن أعطى منه اليتيم والمسكين وابن السبيل ، وإن الذي يأخذه بغير حقه كالذي يأكل ولا يشبع ، ويكون عليه شهيدا يوم القيامة.

"Ebu Said el Hudrî (r.a)'den gelen rivayete göre o şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s) minbere oturdu, biz de etrafına oturduk. Dünya ve dünyanın ziynetlerinden bahsederek: 'Benden sonra dünyalık servet yönünden başınıza gelecek felaketlerden korkuyorum' buyurdu. Bunun üzerine bir adam: "Hayır, şer getirir mi?" diye sordu. Resûlullah (s.a.s) bir süre sustu, oradakiler o adama: "Resulullah (s.a.v) sana bir şey dememiş iken sen O'nunla niçin konuşuyorsun" diye çıkıştılar. Adam sıkıntıdan dolayı kendinden geçmişti. Biraz kendine gelince terini sildi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s): "Ey soru soran kimse! Beni dinliyor musun? Gerçekten hayır şer getirmez. Fakat bahar yağmurlarının bitirdiği nice otlar vardır ki o otların bir kısmı hayvanları öldürür, bir kısmı da onları besler. Ancak yeşillik yiyerek hayatlarını sürdürenler

---

[170] İbn Mâce, Zekat 1835.
[171] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte*..., XVII, s. 188.

bunun dışındadır. Onlar şişip semirinceye kadar yerler, güneşten de istifade eder oynar, zıplar, idrarını yapar, tekrar otlarlar. İşte dünya malı olan servet de böyledir, yeşil ve tatlı olup aldatıcıdır. ***Müslüman zengin kendisine verilen bu maldan yetim, fakir ve yolda kalmışa infak ederse, ne iyi kimsedir****. O hakkı olmadığı halde her şeyi alan kimse ise yeyip yeyip de doymayan kimse gibidir. O aldıkları şeyler kıyamet günü kendi aleyhinde şahitlikte bulunacaktır."*[172]

Dünyada bir geçimlik olan servetin misalinin anlatıldığı bu hadisi şerifte iyi kimseyi tarif ederken Efendimiz (s.a.v.), yetim, fakir ve yolda kalmışa infak etmeyi iyiliğin kıstası olarak saymıştır.

Zenginlerin yükümlülüklerinden birisi de zekât gibi zorunlu ve sadaka gibi gönüllü ibadetlerdir. Müslümanlar gerek bu ibadetlerini yerine getirirken, gerekse hayri harcamalarını yaparken, malını aktardığı kişilerin arasına yetimleri de katmalıdır.[173]

3.5. Yetim Malı Yemek

İslamiyet'ten önce cahiliye döneminde uygulanan kötü muameleler, toplumsal bir problem olarak varlığını sürdürmektedir. Bu sebeple, hem Kur'ân-ı Kerim'de hem de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinde, o dönemdeki diğer problemlere olduğu gibi bu hususa da genişçe yer verilmiş ve üzerinde önemle durulduğu görülmüştür. Kur'ân'da ve hadislerde, yetimlere uygulanan kötü muameleler yerilmiş, yetimler ve onların hakları korunarak himaye altına alınmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinde, yetimlerle ilgili karşılaşılabilecek her durum için esaslar gösterilmiş; müminlerin bu konuda yapmaları ve kaçınmaları gereken davranışlar geniş bir çerçevede ortaya konmuştur. Bu hususlardan biri de yetimlerin mallarının korunması, haksız yere yenmemesidir.

Nisa suresindeki: "*Yetimlerin mallarını haksızlıkla yiyenler, karınlarına sadece ateş yiyip doldururlar ve yarın çılgın ateşe girerler.*"[174] ayeti inince yanında yetim bulunanlar hemen Hz. Peygamber'in meclisinden ayrılıp o yetimin yemeğini kendi yemeklerinden, içeceğini de kendi içeceklerinden ayırmışlardı. Bu sefer de yetimin sofrasındaki yemeğinden bir miktar artmaya başladı. Yetimin malını haksız yere

---

[172] Nesâî, Zekat 2373.
[173] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 16.
[174] en-Nisa, 4/10.

yemeyelim diye kalan yemeği de saklıyorlardı. Ama bu yemek beklediği için bozuluyordu. İnsanlar yetimlerle bir arada olmaktan ve onların mallarına bakmayı üstlenmekten sakınır oldular. Bu durum ashaba zor gelmeye başladı. Durumu Allah Resulü'ne anlattılar. Bunun üzerine: "*Dünya ve ahiret hakkında düşünesiniz, diye böyle yapıyor. Bir de sana yetimleri soruyorlar. De ki: "Onların durumlarını düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlara karışıp (birlikte yaşar)sanız (sakıncası yok). (Onlar da) sizin kardeşlerinizdir. Allah, bozguncuyu yapıcı olandan ayırır. Allah, dileseydi sizi zora sokardı. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*"[175] ayeti indi. Bunun üzerine sahabe-i kiram yetimlerin yiyeceklerini kendi yiyecekleriyle, içeceklerini de kendi içecekleriyle karıştırdılar.[176] Sahabenin bu hassasiyeti, Peygamber Efendimizin cennette kendisine komşu olacağını müjdelediği[177] "kafilü'l-yetim" yani yetime kol kanat geren kimse olmak içindi.[178]

Elmalı şöyle bir açıklama yapar: "Bu ayette Allah Teala Peygamberimize, onlara cevaben de ki; yetimlerin durumlarını düzeltmek onları ihmal edip bırakıvermekten daha hayırlıdır. Şu halde düzeltme amacıyla durumlarına karışıp mallarına el sürmek, onların yararlarını, geleceklerini gözeterek işlerine bakıp kendilerini eğitmek ve terbiye etmek ve mallarını artırmak her halde bunlardan kaçınmaktan daha iyidir. Ve eğer siz onlardan kaçınmaz da onlara karışırsanız, onları yanlarınıza alır, onlarla birlikte yaşar, onlarla birlik olur, onları evlendirmek suretiyle içinize alır, işlerine bakarsanız, onlar sizin (dinde) kardeşlerinizdir, din kardeşliği ise kan kardeşliğinden aşağı değil daha güçlüdür. İnsan olan kardeşini atamayacağı gibi, Müslüman olan da din kardeşini atamaz, kardeşlik hukukunu gözetir. "*Müminler ancak kardeştirler, onun için iki kardeşinizin arasını düzeltin.*"[179] ayetinden anlaşılan mana uyarınca kardeşliğin gereği ise, kardeşin durumunu düzeltmek ve onun yararına çalışmaktır. Aksi halde onlar size kardeş değil, bir yabancı veya bir düşman olarak yetişebilirler. Bu ise sosyal hayatımızda büyük gedikler açar. Bunun için evlenme yoluyla birilerine karışacak olursanız bu, din kardeşlerinizle olsun. Allah da işleri bozucu olanı ve düzeltici olanı bilir ve bunları birbirinden ayırır ve ona göre mükâfatlarını ve cezalarını verir. Bunu bilmeli ve düzeltme adı altında işi bozmaya kalkışmamalıdır. Allah dileseydi, sizi

---

[175] el- Bakara 2/220.
[176] Ebu Davud, Vesaya 7.
[177] Buhari, Talak 25.
[178] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 295.
[179] el-Hucurat, 49/10.

zorluklara koşar, ağır yükümlülüklerle zahmetlere sokardı, aciz bırakır, yetimlere hiç karıştırmazdı. Kendi derdinize düşer, onlara ne düzeltme ve ne de bozma, hiç bir şey yapmaya gücünüz yetmezdi. Bunun için Allah'ın verdiği güç ve kuvvete şükür olmak üzere, yetimlere ve güçsüzlere bozma ile değil, düzeltme ile davranınız. "Canım filan kimse yetimin hakkını yedi de ne oldu..." demeyiniz. Herhalde Allah Aziz ve Hakimdir (çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir). O'nun emri mutlaka yerini bulur. Mühlet verir, hemen yerine getirmezse de, bu hikmetindendir ve hikmeti siz bilmezsiniz."[180] Dolayısı ile yetimlerin mallarından kötü niyet olmadan yemekte bir sakınca yoktur. Sakıncalı olan husus yetimlerin mallarını gasp niyeti taşımak, kötüye kullanmak ve zayi etmektedir.

İnsan olmanın ve özellikle de Müslüman olmanın birtakım sorumlulukları vardır. Çevresinde bulunan yetim ve öksüzleri koruyup kollaması, kendi kendilerini idare edecek seviyeye gelinceye kadar mallarına sahip çıkması gerekmektedir. Yetimlerin malını korumak ne kadar değerli ve önemliyse, o malı yemek ve kötüye kullanmak da o kadar kötü ve büyük günahtır.[181]

Yetimlerin malları çeşitli şekillerde korunabilir. Yetimin malını muhafaza ederek, artırarak ve rüştüne erdiğinde teslim ederek bu mümkündür. Yetimin malını muhafaza etmekten maksat, yetimin kendi malını idare edecek, işlerini kendisi görecek yaşa gelinceye kadar israf etmekten, yağmalamadan, yetimin menfaatine zarar getirecek tutumlardan ve atıl durumda bırakmaktan sakınmaktır.[182]

Yetimin bakımını üstlenen velinin, yetimin malını, yetimin menfaatine işletmesi ve sabit tutmaması ise bu malı artırmak demektir. Bu artışı ister kendisi, isterse başkası eliyle yapabilir. Yetimin malı nakit ise mudarebe yoluyla ticarete verebilir. Ev ya da araba ise kiraya verebilir. Tarla ise çeşitli şekillerde ekebilir veya ektirebilir. Yetimin malını bu şekilde değerlendirmek mümkünken atıl bırakmak ise doğru değildir. .[183]

Yetimin malını korumanın üçüncü şekli ise, bu malı zamanı geldiğinde teslim etmektir. Yetime, henüz rüştüne ermeden malını teslim etmek doğru olmadığı gibi,

---

[180] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini…*, II, s. 92-93.
[181] Mustafa Öcal, *ŞİA,* "Yetim", VIII, Şamil Yay., İstanbul 2000, s. 292.
[182] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte…*, II, s. 529.
[183] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte…*, II, s. 531.

rüştüne erdikten sonra malının geciktirilmesi veya verilmemesi de yanlış ve yasaklanmıştır.[184]

Allahü Teala Peygamberimiz'e (s.a.v.) miraç gecesinde birçok ayetini göstermiştir. Onlardan birisi de kıyamet gününde yapılacak bir azap çeşidinin dikkatlere sunulması ve insanların yetim malı yemekten men edilmesi için yapılan şu uyarıdır: *"Miraç gecesi bir kısım insanlar gördüm, deve dudağı gibi dudakları vardı. Dudaklarından biri burun deliklerine bükülmüş, diğeri de karnına sarkmıştı. (Her birinin başına) cehennem bekçileri; zebaniler dikilmiş, dudaklarını tutuyor, sonra da ağızlarına cehennem korlarını ve taşlarını sokuyorlardı. Cebrail'e, bunlar kimlerdir, dedim. Onlar haksız yere ve zulmen yetim malını yiyenlerdir, dedi*."[185] İnsanoğlu bu dünyada yapıp ettiklerinin karşılığını ahirette eksiksiz bir şekilde görecektir. "*Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir*. "[186] ayetleri uyarınca iyiler mükâfat, kötüler ise ceza ile karşı karşıya kalacaklardır. Kimsenin iyi ya da kötü hiçbir ameli zayi edilmeyecektir. Korumasız diye, güçsüz diye bir yetime zulmetmek, haksız bir şekilde malını gasp etmek gibi ağır bir suçun karşılığı da elbette ki ağır bir azap olacaktır. Karınlarına ateş dolduranlar, ahirette de ateşle azap göreceklerdir.

İnsanoğlunun, özellikle de Müslümanın gayesi Allah Teala'nın rızasını kazanmak, cennet ve cemalullah ile şereflenmektir. Bunun yolu ise Allah'a kul olmaktan, emirlerini yaşayıp haramlarından kaçınmaktan geçmektedir. Her insan bunu hedeflerken bazen de nefsine yenik düşerek, menfaatlerini öncelikleyerek bundan mahrum kalmaktadır. Aşağıdaki hadiste cennete girmeye engel teşkil eden özellikleri saymıştır Efendimiz (s.a.v.): *"Dört zümre vardır ki, onları cennete koymamak Allah Teâlâ üzerine hak olmuştur. (Bunlar) Alkollü içki içen, faiz yiyen, haksız yere yetim malı yiyen ve anasına, babasına karşı gelen."*[187] İçki, faiz, ana babaya karşı gelmek gibi büyük günahların içerisinde haksız yere yetim malı yemenin de sayılması işin ciddiyetini ortaya koymaktadır.

Yetim malı yemenin haram olduğu hususunda başka hadisi şerifler de vardır. Onlardan bazılarını aşağıda paylaşacağız.

---

[184] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte*..., II, s. 531.
[185] Tıbyan Tefsiri, I, 282.
[186] el- Zilzal, 99/7-8.
[187] Hakim, Müstedrek, 2, 37.

حدثنا إبراهيم بن يعقوب الجوزجاني قال ثنا معاذ بن هانىء قال ثنا حرب بن شداد قال ثنا يحيى بن أبي كثير عن عبد الحميد بن سنان عن عبيد بن عمير عن أبيه أنه حدثه وكانت له صحبةأن رجلا سأله فقال يارسول الله ما الكبائر ؟ فقال هن تسع الشرك بالله والسحر وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق وأكل الربا وأكل مال اليتيم والتولي يوم الزحف وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات وعقوق الوالدين المسلمين واستحلال البيت الحرام قبلتكم أحياء وأمواتا

Ubeyd İbni Umeyr (r.a.) babasından anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam kebairden sormuştu, şöyle cevap verdiler: "Onlar dokuzdur!" buyurdular ve saydılar: "Şirk, sihir, insan öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, namuslu kadınlara iftirada bulunmak, anne ve babaya haksızlık, kıbleniz olan Beytu'l-Haram (da masiyet işlemey)i sağlığınız ve ölümünüzde helal addetmek."[188]

İslâm yetim mallarının korunmasına çok büyük önem vermiş; yetim malı yiyenleri çok ağır bir dille eleştirmiş; yetim malı yiyenlerin hem bu dünyada hem de ahirette çok büyük hüsrana uğrayacaklarını bildirmiştir: "*Haksızlıkla yetim malı yiyenler, karınlarına ancak ateş doldurmuş olurlar. Onlar, çılgın bir ateşe gireceklerdir.*"[189] ayetiyle yetim malı yemeyi ateş yemekle eş tutmuştur.

Her toplum yetimlerin haklarını, mallarını korumaya yönelik birtakım yasal tedbirler almıştır. Ama bunca tedbire, devlet ve sivil kuruluşlarına rağmen yetimlerin malları birçok veli tarafından çeşitli vesilelerle haksızca yenmektedir.[190]

Yetimler Allah'ın emanetidir. Allah'ın emaneti olan yetimlerin malı da Allahın emanetidir. Dolayısı ile yetimin malını yiyenler, gasp edenler, yetimin mallarını kendi değersiz malı ile değiştirenler bu emanete ihanet etmişlerdir. Allahın kendilerine yüklediği hamilik görevini kötüye kullanmışlardır. Bu emanete sahip çıkarak Allah'ın rızasını kazanmak varken, ihanet ederek Allah'ın gazabına duçar olmak akıl karı değildir.

Hz. Peygamber'e (s.a.v.) kebairden sorana, Peygamberimiz (s.a.v.) dokuz hususu saymıştır. Bunların içinde yetim malı yemenin de bulunması meselenin ciddiyetini göstermektedir. Büyük günahlardan olan şirk başta olmak üzere sihir, insan öldürmek,

---

[188] Ebu Davud, Vesaya 10; Nesâî, Tahrim 3.
[189] en-Nisâ, 4/10.
[190] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 24.

faiz yemek, savaştan kaçmak, namuslu kadınlara iftirada bulunmak, anne ve babaya haksızlık etmek, Kâbe'de günahı helal saymak gibi büyük günahların arasında yetim malı yemenin de sayılması meselenin sakınılması gereken bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır.

Dinimizin yetime ve yetim malına verdiği değeri şu örnek ortaya koymaktadır: "Cahiliye devrinde Araplar, 'Mızrakları ile çarpışmayan ve yurdunu savunmayan mirasçı olamaz.' derler ve bundan dolayı kadınları ve ister erkek, ister kız olsun, çocukları mirasçı olarak tanımazlardı. Ensar'dan Evs b. Sabit (r.a.) vefat etmiş, hanımı Ümmü Kahle ile üç kızı yetim kalmıştı. Vasileri olan amcazadeleri Süveyd ve Urfuta yahut Katude ve Arfece adında iki adam gelmişler, cahiliye âdeti üzere vefat eden şahsın mirasını kendilerine almışlardı. Hanımına ve kızlarına hiçbir şey vermemişlerdi. Bunun üzerine kadın Ümmü Kahle Resulullah (s.a.v.)'a şikâyet etmiş, Peygamberimiz (s.a.v.), "Haydi evine git! Bakayım Allah ne ortaya koyacak." buyurmuş idi ki: "*Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir*."[191] ayeti indi. Bu ayet, mirasın yalnız erkeklere ait olmayıp ana ve babanın ve bütün akrabaların mirasından, bütün erkekler ve kadınların yakınlıklarına göre bir miras hakkının sabit bulunduğuna genel bir şekilde işaret etmiştir. Bu ayet üzerine Allah Resulü, hemen onlara haber gönderip, Allah'ın kadınlara da mirastan pay ayırdığını bildirir.[192] Böylece yetim kalan kızların nezdinde tüm yetimlerin mallarının korunması garanti altına alınmış oldu.

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ الْمَدَنِيِّ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ

"Ebû Hüreyre radıyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Nebi sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Yedi helâk ediciden kaçının!" Sahâbîler:- Ey Allahın Resulü! Bunlar nelerdir? diye sordular. Hz. Peygamber: "Allah'a ortak koşmak, sihir (büyü) yapmak, Allah'ın haram kıldığı bir nefsi haksız yere öldürmek, faiz yemek, yetim malı

---

[191] en-Nisa 4/7.
[192] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini*..., II, s. 514-515.

yemek, savaş meydanından kaçmak, evli, namuslu ve hiç bir şeyden haberi olmayan kadınlara zina isnat etmektir."[193]

Hadisi şerifte fertleri ve toplumları fesada uğratacak büyük günahların yedisinden bahsedilmektedir. Bu yedi husus insanlar için bir kurtuluş reçetesi veya tehlikeli noktaları tek tek gösteren bir harita konumundadır. Toplumları helak eden ve sakınılması gereken bu yedi hususdan birisi de yetim malı yemektir.[194]

Yetim malı yemenin ne kadar kötü bir davranış olduğunu anlamak için akıl ve mantık ölçüsünde değerlendirmek yeterli olacaktır. Ayetlerde ve hadislerde yetim malı yemenin cezası açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ana-babadan mahrum, bakıma muhtaç bir vaziyette, babadan kalan malını nasıl kullanacağını bilmeyen, çaresizlik içindeki bir yetimin malını yemek elbette ki insafsızlıktır. Bu insafsızlığın karşılığı hem bu dünyada hem de ahirette görülecektir.[195]

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) helak edici diye ifade ettiği şirk, sihir, katl, riba, savaştan kaçmak ve namuslu kadınlara iftira etmek gibi inanç, ahlak ve ekonomi ile alakalı kötü davranışların arasında yetim malı yemenin de sayılması, yetim malı yemenin de diğerleri gibi büyük bir suç ve günah olduğunu göstermektedir.[196]

Her ne kadar hadisi şeriften yetim malı yemenin kesinlikle yasak olduğu anlaşılsa da, yetimin velisi veya vasisinin örfe uygun olarak, israfa kaçmadan ve art niyet taşımadan yetimin malından yemelerinde veya tasarrufta bulunmalarında bir sakınca yoktur.[197]

Yetimler mallarıyla beraber toplumun güvencesi altındadır. Yetimler İslam toplumunun yardım ve güvenliğine teslim edilmiştir.[198]

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadisinde zikredilen bu büyük günah, tüyü bitmemiş yetimin hakkını yemekten sakındıran yüksek bir inancın ve örnek bir medeniyetin temsilcisi olan Müslümanlar için çok dikkat edilmesi gereken bir davranıştır.[199]

---

[193] Buhârî, Vasâyâ 23, Tıb 38, Hudûd 44; Müslim, Îmân 145; Ebû Dâvûd, Vasâyâ 10; Nesâî, Vasâyâ 12.
[194] Heyet, *Riyazü's Salihin…,* VII, s. 57.
[195] Mustafa Öcal, *ŞİA, VII, s. 292*.
[196] Heyet, *Riyazü's Salihin…,* VII, s. 58.
[197] Heyet, *Riyazü's Salihin…,* VII, s. 58.
[198] Heyet, *Riyazü's Salihin…,* VII, s. 58.
[199] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 294.

Hadisi şerifte sayılan helak edici büyük günahlar sadece bu yedisinden ibaret değildir. Daha başka büyük günahlar da vardır. Burada sadece yedi tanesinin sayılmış olması diğer büyük günahların da varlığına engel teşkil etmez.[200]

Kültürümüzde yetime ve malına büyük önem verilmiş, yetim malına karşı her daim hassas davranılmıştır. Bunun neticesi olarak kamu malının korunmasında yetimin malı caydırıcı bir unsur olarak kullanılmıştır. Halkımız arasında kullanılan şu cümle bunun göstergesidir: "Kamu malını yeme! Çünkü içinde tüyü bitmemiş yetimin hakkı vardır."[201] Bu duyarlılığın köklerinin İslam Tarihi'nde Hz. Ömer'in söz ve uygulamalarıyla atıldığını O'nun şu sözleriyle öğreniyoruz: "Allah'ın malı benim yanımda yetimin malı gibidir." "Şunu da biliniz ki ben kendimi Allah'ın malları üzerine yetim velisi gibi görüyorum. Zengin olursam hiç bir şey almaksızın onu dağıtırım. Fakir ve ihtiyaç sahibi olacak olursam da ondan ihtiyacım kadarını alırım."[202]

Müslüman toplumların kamu malına karşı titiz davranmalarının sebebi, kullanılmak üzere toplumun hizmetine sunulmuş bu mallarda yetimin, hatta tüyü bitmemiş yetimin hakkının olduğu inancıdır. Bu inanç ve düşünce müslümanların zihinlerinde her daim canlılığını korumaktadır. İşte kamu malına karşı hassasiyet bu inancın neticesidir.[203]

3.6. Yetimin Malından Tasarrufta Bulunmak

Mal tasarrufta bulunmak için vardır. Biriktirmek, yığmak ve harcamamak için mal kazanılmaz. Dolayısıyla malı harcayarak hem sahibi istifade etmeli hem de insanlığın kullanımına sunulmalıdır. Her insan malını tasarruf ederken kendi menfaatini, kârını gözetir. Faydasız ve kârsız tasarruflardan kaçınır. Ancak rüştüne ermemiş bir yetim elindeki malının kıymetini de, o malın nasıl harcanacağını da bilemez. Bunun için dinimiz yetimin malını koruma altına almıştır. Tasarruf edildiğinde nelere dikkat edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Haram-helal hassasiyeti olmayan insanların eline düşmemesi için belli ölçüler içerisinde kullanılmasına ve yenmesine de müsaade edilmiştir. Himayesinde bir yetim bulunan kişilerin hem yetime muamelede,

---

[200] Heyet, *Riyazü's Salihin…,* VII, s. 58.
[201] Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları* …, s. 8.
[202] Muhammed Yusuf Kandehlevî, *Hayâtu's-Sahabe*, IV, (çev. Ahmet Meylani), Divan yay., İstanbul 1980, s. 251.
[203] Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları* …, s. 5.

hem de yetimin malının tasarrufunda çok dikkatli olması gerekir. Hiç kimse karnına ateş doldurmak ve Allah'ın huzuruna yetim hakkı ile çıkmak istemez. Aşağıdaki hadisler bu hususu dikkatlerimize sunmuştur.

حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ أَنَّ خَالِدَ بْنَ الْحَارِثِ حَدَّثَهُمْ حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ يَعْنِي الْمُعَلِّمَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ

قال: أَتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللّهِ فَقَالَ: إِنِّي فَقِيرٌ وَلَيْسَ لِي شَيْءٌ وَلِي يَتِيمٌ. فَقَالَ: كُلْ مِنْ مَالِ يَتِيمِكَ غَيْرَ مُسْرِفٍ، وَ مُبَادِرٍ، و مُتَأَثِّلٍ

Amr İbn Şuayb babasından o da dedesinden anlatıyor: "Bir adam Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ben fakirim, hiçbir şeyim yok, üstelik bir de yetimim var!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yetimin malından ye! Ancak bunu yaparken ne israfa kaç, ne aceleci ol, ne de kendine mal et" buyurdular."[204]

Bu hadiste, Hz. Peygamber (s.a.v.), yanında yetim barındıran kimsenin, yetimin malından yemesine bazı kayıtlarla müsaade etmiştir: Adam fakir olacak, yetimin malını israfa kaçmayacak şekilde tasarruf edecek, kendine has bir sermaye yapmayacaktır. Yetimi himaye eden kişiye bu malın mubah olabilmesi için, yetimin malının muhafazasında, işletilerek arttırılmasında bir katkısının olması ve yetimin işlerinin düzene sokulması için gayret göstermiş olması gerekir. Bunun neticesinde o maldan ancak iyi niyetle ve ameline denk gelecek oranda alması ve kullanması uygun olacaktır." [205]

"Aişe (r.a): '(Velilerden) kim zengin ise (yetimin malını yemeye tenezzül etmesin) kaçınsın. Kim de fakir ise, o hâlde örfe göre (bir şey) yesin... "[206]*ayeti, yetim malının velisi muhtaç bir kimse olduğu zaman, malının miktarına göre ve marûf surette yetimin malından faydalanabileceği hakkında indirildi demiştir*."[207]

Şu halde zengin olanların her ne kadar bakmasına mukabil yetimin malından yemeye hakkı varsa da bundan kaçınması daha isabetli bir davranış olacaktır. Bu davranışı hem kendisi, hem de yetim için daha faydalıdır.

---

[204] Ebû Dâvûd, Vesaya 8; Nesâî, Vesâya 11; İbn Mâce, Vesâyâ, 2718.
[205] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte*..., XVI, s. 267.
[206] en-Nisa 4/6.
[207] Buhârî, Vesâyâ 2765; Müslim, Tefsir 3019.

حدثنا الحسن بن علي ثنا أبو عبد الرحمن المقري قال ثنا سعيد بن أبي أيوب عن عبيد الله بن أبي جعفر عن سالم بن أبي سالم الجيشاني عن أبيه عن أبي ذر قال قال لي رسول الله صلى الله عليه و سلم يا أبا ذر إني أراك ضعيفا وإني أحب لك ما أحب لنفسي فلا تأمرن على اثنين ولا تولين مال يتيم

Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey Ebu Zerr! Ben seni zayıf bir kimse görüyorum. Ben kendim için sevdiğimi senin için de aynen severim. Öyleyse iki kişi üzerine emir olmayasın, yetim malına da velilik yapmayasın."[208]

Bir şahsın ölümünden sonra, onun geride bıraktığı malları koruma ve kullanma; çocukları ise koruma yetkisine sahip olan kimseye vasi denir. Kayyım ise bu hususlarda sadece koruma yetkisine sahip kişiye denir. Dolayısıyla vasi hem koruma hem de tasarruf yetkisine sahipken, kayyım sadece koruma yetkisine sahiptir. Yukarıdaki hadiste vasilik yapacak kişilerde birtakım özelliklerin bulunması gerektiği vurgulanmıştır. Hadiste Ebu Zerr'e (r.a.) nispet edilen zayıflıktan kasıt ise " menfaatleri celp, mazarratı defle " ilgilidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ebu Zerr'e (r.a.) tavsiyesinden anlaşılmaktadır ki, vasilik yapacak kişinin yetimin faydasına ve zararına olacak şeyleri kavrayabilecek ve ona göre tedbirler alabilecek bir anlayışa sahip olması gerekmektedir.[209]

"Yetimin bakımını üstlenecek kimsenin zenginlik, kişilik ve dirayet olarak ona bakabilecek durumda olması da önemlidir. Hz. Peygamber (s.a.v.), yönetim kabiliyetini zayıf gördüğünden dolayı Ebû Zerr'e (r.a.) yetim malına velilik yapmamasını önermiştir. Ayrıca akraba da olsa, yetim çocuklar, kendisiyle barışık olmayan, dayakçı, sadist, küfürbaz, içki ve kumar düşkünü insanlarla; insanlık dışı davranışlara ve şiddete maruz kalma gibi merhamet, sevgi ve şefkatten yoksun kalacağı ailelere de verilmemelidir."[210]

Bu uygulamanın en bariz örneğini Abdulmuttalib'in ölümüne yakın bir zamanda Peygamberimizi emanet ederken yapmış olduğu seçimde görmekteyiz. Daha varlıklı olmasına rağmen Ebu Leheb'i seçmemiş; hem çocuk sayısı fazla hem de maddi durumu iyi olmayan Ebu Talib'i vasi olarak seçmiştir. Bu seçimin ne kadar isabetli olduğu

---

[208] Ebû Dâvûd, Vesaya 4 ; Nesâî, Vesaya 10.
[209] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte*..., XVI, s. 266.
[210] Cemal Ağırman, *Fert ve Toplumun*…, s. 17.

Abdulmuttalib'in vefatından sonra ortaya çıkmıştır. Ebu Leheb kötü alışkanlıklara düşmüş, sefih bir hayat yaşamaya başlamıştır ve zaman sonra da İslam'ın en azılı düşmanlarından olmuştur. Ebu Talib ise sahip olduğu gönül yapısı, şahsiyeti ve cömertliği sayesinde Hz. Peygamber'e (s.a.v.) en güzel bir şekilde sahip çıkmıştır.[211] Bu özellikleri neticesinde Peygamberimiz'i en çok koruyanların başında gelmiştir. Abdulmuttalib de çocuklarının bu özelliklerini bildiğinden, torununu Ebu Talib'e emanet etmiş, Ebu Leheb'e vermemiştir. Abdulmuttalib'in bu uygulaması yetimleri koruması altına alanların hangi özelliklere sahip olduğunda yetimlerin huzurlu olacağını, hangi durumlarda da mutsuz olacağını bizlere göstermektedir.

Elinden tutulup hayata hazırlanmayı bekleyen yetim bir yavru, duygusal, bedensel ve zihinsel yönden korunup kollanmaya muhtaç bir emanettir. Her emaneti ehline vermek gerektiği gibi bu emaneti de kendisine sahip çıkabilecek bir emanetçiye vermek en isabetli karar olacaktır.

Yetimin malını koruyan kişinin niyetinin ıslah mı, ifsat mı olduğunu Allah Teala bilmektedir. Bu gerçeği dikkate alarak ifsada çalışmak gibi büyük bir hatadan sakınmak gerekir. Yetime ana-babasının yokluğunu hissettirmemek, malını korumak, ıslahı için gayret sarf etmek, bir manada yetime esir olmak anlamına gelmektedir.[212]

Yetimi himaye eden kişi her yönden ana-baba gibi hareket etmelidir. Çünkü yetime hami olmak maddi manevi her açıdan ana-baba sorumluluğu gerektirmektedir. Dolayısıyla yetimin malı korunmalı, korunurken de doğrudan zarar vermek şöyle dursun, zarar verme ihtimali olan her davranıştan sakınmak gerekmektedir.[213] Efendimiz'in Ebu Zerr'i uyarması bunun bir göstergesidir.

3.7. Yetimin Malından Zekât Vermek

Zekât ibadeti dinimizin temel esaslarındandır. Zekât, muhtaç ve yoksulların zenginin malındaki hakkıdır.[214] Zekât, toplumda bir dayanışma ve yardımlaşmadır.

---

[211] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 45.
[212] Heyet, *Riyazü's Salihin…,* VII, s. 30.
[213] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 295.
[214] ez- Zariyat, 51/19.

Zekât, malların zenginler arasında dolaşan bir servet olmaması için[215] fakirlere tanınmış bir haktır. Zekât, mal sahiplerini temize çıkaran, onları arındıran[216] bir ibadettir.

Zekâtla yükümlü olmak için mali imkâna sahip olmak gerekir. Mali imkâna sahip olan kişi yetim ise, velisi o malı değerlendirmeli, zekâtla tükenmesine terk etmemelidir. Çocuğun malından zekât vermek gerekir mi, gerekmez mi tartışmasına girmeden, meseleyi işin ehline bırakarak ve ilgili kitaplara müracatı önererek aşağıdaki hadise dikkatleri çekmek istiyorum. Bu hususu Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle ifade etmiştir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَعِيلَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ الْمُثَنَّى بْنِ الصَّبَّاحِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ أَلَا مَنْ وَلِيَ يَتِيمًا لَهُ مَالٌ فَلْيَتَّجِرْ فِيهِ وَلَا يَتْرُكْهُ حَتَّى تَأْكُلَهُ الصَّدَقَةُ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ

“ Amr b. Şuayb (r.a.)’in babasından ve dedesinden rivayetine göre, Resûlullah (s.a.s) insanlara bir hutbe vererek şöyle buyurdu: “Dikkat edin! Kim malı olan bir yetimin velisi olursa, o malı ticarette değerlendirsin ve o malı zekâtın yiyip tüketmesine terk etmesin.”[217]

Sahabe-i kiram da bu tavsiyeye kulak vermişler, bunu bir ilke olarak benimsemişlerdir. Hz. Ömer (r.a.), eriyip gitmemesi için yetim malının çalıştırılması üzerinde ısrarla durmuştur.[218]

Hz. Aişe de (r.a.) bazı yetimlerin himayesini üstlenmişti.[219] Hz. Aişe (r.a.), kardeşi Muhammed’in yetim kızlarını terbiyesine almış ve onları hacr (kısıtlılık) devrelerinde himaye etmişti Kızların (kendi mülkleri olan) zinetleri vardı. Hz. Aişe bu zinetler için zekât vermiyordu.[220] Hz Aişe (r.a.) da, kendi uhdesindeki yetim mallarının işletilmesi doğrultusunda hareket etmiştir.

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ifadesinde görülmektedir ki, yetimleri himaye eden kişiler yetimlerin geleceğini düşünerek mallarını işletmeli, nemalandırmalı; zekâtla da olsa günden güne azalmasına, tükenmesine müsaade etmemelidir.[221]

---

[215] el- Haşr 59/7.
[216] et- Tevbe 9/103.
[217] Tirmîzî, Zekat 15.
[218] Muvatta, Zekat 6.
[219] Akyüz, İslam’da Yetim, Yetimin Hakları ve Sorumlulukları (İnternette Yayımlanmış Makale), http://yetim.ihh.org.tr/islam-ve-yetimler/islam-da-yetim-yetimin-haklari-ve-sorumluluklari.html (04.0l.200l).
[220] Muvatta, Zekât 10.
[221] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 296.

Yetimin malını korumak ve nemalandırmaktan anlaşılan, menfaati yetime dönecek her türlü ticaret, ziraat, artırma ve vasiliktir.[222]

Yetime velilik yapan kişi yetimin malı ile ticaret yapmalı, bu malı değerlendirmeli, nafaka ve diğer harcamaların bu malı tüketmesine engel olmalıdır.[223] Yetimin malını yatırımda kullanmak hem malı korumak olacaktır, hem de malın çoğalmasını sağlayacaktır. Böylece büyüyüp de malını kullanabilecek duruma geldiğinde mali yönden daha geniş bir imkâna sahip olacaktır. Bu da bir nebze olsun, babanın himayesinden mahrum kalmış olan yetime ayakta durma ve hayata tutunma gücü verecektir.

Yetimin malını idare etmeyi terk etmek, yetim malının telef olup kaybolmasına sebep olacağından, haram kabul edilmiştir. Fakat yetim malını idare etmeyi terk etmenin yetim malına zarar vermeyeceği düşünülürse, o zaman da yetim malını idare etmenin yetim malı açısından bir maslahat ve faydayı kapsaması gündeme gelmektedir. Çünkü ayet "en güzel şekilde yaklaşmayı" öğütlediğinden yetim malına maslahat getiren bir idare bu "en güzel yaklaşma"nın kapsamına girmiş olmaktadır. Bu iki mana, yetimin durumuna göre "yasaklama" formunda getirilmiştir. Bu manalandırma, yetimin malını idare etmenin "en güzel idare olduğu kabul edilen bir surette yetimin malına yaklaşmak" manasından kinayedir. Bu ise korumak, artırmak, yetim için en faydalı olduğunda şüphe edilmeyen bir şekilde maruf üzere infakta bulunmak şeklinde olur.[224]

Bununla birlikte zekât gelirinin bir kısmı da yetimler için harcanır. Avn bin Ebu Cuhayfe, babasından naklen anlatır: "*Bize Hz. Peygamberin (s.a.v.) zekât memuru geldi. Zekâtı zenginlerimizden aldı, fakirlerimize verdi. Ben yetim bir çocuktum. Bana da bir deve verdi.*"[225] Yetimlerin gönlünü almak, bir ihtiyacını gidermek, başkalarının malına göz dikmelerine engel olmak, yetimleri topluma katmak gibi nedenlerden dolayı zekâtla desteklemek takdire şayan bir davranıştır. Bu davranış her ne kadar vücub ifade eden bir davranış değilse de, yetimlere yönelik fayda sağlayan bir yardımlaşma şeklidir. Bununla yetimlerin de göz hakkı gereği, istifadesi amaçlanmıştır.

---

[222] Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları* …, s. 54.
[223] Akyüz, İslam'da Yetim, Yetimin Hakları ve Sorumlulukları (İnternette Yayımlanmış Makale), http://yetim.ihh.org.tr/islam-ve-yetimler/islam-da-yetim-yetimin-haklari-ve-sorumluluklari.html (04.0l.200l).
[224] Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları* …, s. 55.
[225] Tirmizî, Zekât, 21.

3.8. Yetimliğin Sona Ermesi

Babası olmayan çocuk yetimdir. Ancak bu yetimlik ne zamana kadar devam eder? Her babası olmayan, yetişkinliğine rağmen hala yetim midir? Yoksa yetimliği kalkar mı? Bunun için yetimliğin ne zaman bittiği meselesi de önem arz etmektedir. Aşağıdaki hadisi şerifte Efendimiz (s.a.v.) meseleye açıklık getirmektedir.

حدثنا أحمد بن صالح قال ثنا يحيى بن محمد المديني قال ثنا عبد الله بن خالد بن سعيد بن أبي مريم عن أبيه عن سعيد بن عبد الرحمن بن رقيش أنه سمع شيوخا من بني عمرو بن عوف ومن خاله عبد الله بن أبي أحمد قال قال علي بن أبي طالب حفظت عن رسول الله صلى الله عليه و سلم " لا يتم بعد احتلام ولاصمات يوم إلى الليل "

Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.)'den iki şey öğrendim: "İhtilamdan sonra yetimlik kalmaz, geceye kadar gün boyu sessiz durmak yoktur."[226]

Efendimizin bu ifadesi, yetimliğin ne zaman bittiğine dair sınırı belirlemektedir. Ancak buradaki "ergenlik çağına ulaşmak" ifadesinden maksat, hakiki anlamda çocuğun ergenliğe adım atması mıdır? Yoksa bunun başka bir izahı var mıdır?[227]

İbn Abbas'a (r.a), "Yetimlik ne zaman biter?" diye sorulduğunda, "Ömrüme yemin ederim ki, adam vardır, sakalı çıkar da hala kendi hakkını almaktan aciz, kendi namına bir şey vermekten acizdir. İşte kişi kendi hakkını alacağında başkalarının alışverişi gibi doğru ve yeterli davranabiliyorsa, artık o zaman yetimlik durumu sona ermiş demektir." diye cevap verir.[228] Yani rüştüne ermekle yetimlik son bulur. Peki, rüşt nedir?

Sözlükte "doğru yolu bulmak, makul davranmak" gibi manalara gelen rüşt kelimesi fıkıh terimi olarak kişinin mallarını din, akıl, mantık ve iktisat prensiplerine uygun biçimde koruyup harcamasını sağlayan fikri olgunluğa sahip olmasını, Şafi'ye göre bunun yanı sıra dini ve ahlaki açıdan adalet vasfını taşımasını ifade eder. Bu vasfı taşıyana reşit denir. Rüştün karşıtı olan sefeh ise (sefahe: hafiflik) fıkıhta akli melekesi yerinde ve temyiz kudretine tam sahip olmakla birlikte mal ve servetini din, akıl, mantık ve iktisat prensipleriyle bağdaşmaz biçimde harcayan kimsenin tedbirsizlik halini, Şafi'ye göre bunun yanında kişinin fısk vasfını taşımasını belirtmek için

---

[226] Ebû Dâvûd, Vesaya 9.
[227] Heyet, *Hadislerle İslam*, IV, s. 296.
[228] Müslim, Cihad ve siyer 137.

kullanılır. Bu durumdaki kişiye sefih (ç. süfeha) adı verilir. Sefeh mali tasarruflardan menedilme (hacir) sebeplerinden biri olup biri kişinin buluğa ermesiyle birlikte devam eden, diğeri buluğa erip rüşt hali sabit olduktan sonra ortaya çıkan sefeh hali olmak üzere iki nevidir. Reşit ve sefihin tasarrufuna dair hükümler daha çok füru-i fıkıh kitaplarının hacir bölümlerinde ve Hanefi fıkıh usulü eserlerinin ehliyet bahislerinde ele alınır. Kur'an-ı Kerim'de hukuki tasarruflar bağlamında kullanıldığında rüşt kavramı, çocukluk çağını takiben cinsel gelişmenin ötesinde bir fikri olgunluk düzeyine erişmeyi ifade eder.[229] Fıkıh ve usul terminolojisinde de rüşt, insan hayatının devreleri incelenirken kişinin kendi fiiliyle haklar ve borçlar meydana getirebilmeye ehil sayılması anlamına gelen eda ehliyetinin tam olarak kazanılması aşamasını belirtmek için kullanılır.[230]

Rüştü, malını yerli yerinde ve düzgün kullanmak diye tarif eder İbn Abbas (r.a.).[231] Şu halde yetimlik ergenliğe adım atmakla bitmez. Yetimliğin bitmesi için o şahsın iyi ile kötüyü, faydalı ile zararlıyı ayırt edebilmesi; ticarette kendi menfaatini ve karını gözetebilmesi, malını idare edebilmesi gerekir.

Rüşt, akli kapasiteyle alakalı bir olgunluk halidir. Daha teknik ifadeyle: "Dine ve dünyaya zarar verip vermeyecek şeyleri bilmektir." Şu hâlde malını muhafaza hususunda dikkatli davranarak sefahat ve israftan kaçınan kimseye "reşit" denir. Keza işlerini güzelce idareye muktedir surette buluğa eren kimse de "reşit" namını alır. Bir kimse bulûğa erdiği halde malını muhafaza ve işlerini yürütme hususlarında yetersiz olabilir. Bu durumda, henüz "reşit" sayılmaz. Şu halde malın teslimi iki şarta bağlı olmaktadır:

1- Bulûğ

2- Rüşt

İmam Azam'a göre, akil kimse en fazla 25 yaşına kadar beklenir. 25 yaşına gelen bir kimse "reşit" olmasa da malı kendisine verilir. Zira bu yaş, insanın "dede olma"sı mümkün olan bir yaştır.[232]

---

[229] en-Nisa 4/6.
[230] Saffet Köse, *DİA*, "Rüşd", XXXV, TDV Yay., İstanbul 2013, s. 298.
[231] Akyüz, İslam'da Yetim, Yetimin Hakları ve Sorumlulukları (İnternette Yayımlanmış Makale), http://yetim.ihh.org.tr/islam-ve-yetimler/islam-da-yetim-yetimin-haklari-ve-sorumluluklari.html (04.0l.200l).
[232] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte*..., II, s. 523.

Yetimler ergenlik dönemine girdiğinde, rüştüne de ermiş iseler mallarını kendilerine teslim etmek gerekir. Ancak ergen olup da mallarını yerli yerinde kullanabilecek bir kabiliyet görülmezse, yirmi beş yaşına gelinceye kadar malları kendilerine teslim edilmez. Ama yirmi beş yaşından sonra artık mallarını teslim etmek gerekir.[233]

Yetimde belli bir olgunluk görüldüğünde, malını teslim etmeden önce, malını idare edip edemediğini kontrol amaçlı bir deneme yapılmalıdır. Bu denemenin neticesinde kendi başına malını kontrol edebileceği kanaati oluşursa, malı teslim edilmelidir.[234] Malını yönetebilecek durumda olmadığı anlaşılırsa malı kendisine teslim edilmemelidir.

Yetimlere mallarının teslimi hususunu ifade eden ayetlerde yetimliğin büluğ ve rüşd ile ortadan kalkacağı anlaşılmaktadır: "Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin, eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin. "[235]

"Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın; ölçü ve tartıyı adaletle yapın. "[236]

"Yetimin malına, rüştüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir. "[237]

İlk ayette geçen "evlilik çağı" buluğu ifade etmekle birlikte, bunun sınır ve belirtileri kişilere göre değiştiğinden fakihler bazı ortak belirtileri ve muhtemel sınırları belirleyerek ayeti tefsir etmeye çalışmışlardır. Malın teslim edilmesinin asıl ve son şartı olan rüşdün sınırını ve tanımını fakihler farklı farklı yapmışlardır. Buna göre bir kısmı sadece malın idare ve tedbirini anlarken, bir kısmı dini istikamet şartı koşmuşlar,[238] bir diğer kısmı da her ikisini birden şart koşmuşlardır.[239] Fakihler rüşdün tesbiti hususunda da iki merhalenin gözetilmesini gerekli görmüşlerdir: Denemek ve şehâdet. Denemeyi,

---

[233] Mustafa Öcal, *ŞİA, VII, s. 291*.
[234] Akyüz, İslam'da Yetim, Yetimin Hakları ve Sorumlulukları (İnternette Yayımlanmış Makale), http://yetim.ihh.org.tr/islam-ve-yetimler/islam-da-yetim-yetimin-haklari-ve-sorumluluklari.html (04.0l.200l).
[235] en-Nisa 4/6.
[236] el-En'am 6/152.
[237] el-İsra 17/34.
[238] İmam Şafiî, *el-Ümm,* III, s. 215.
[239] Çeker, *Çocuk ve Hakları (İslam Hukukunda Çocuk),* s. 60;Bahru'l-Ulûm, *el-Yetîm fi'l-Kur'ân ve's-Sünneh,* s. 83.

çocuğun toplumdaki çocukluk tabiatının gerektirdiği işe havale ederek belirlemeyi tercih etmişlerdir. Mesela tüccarın çocuğu alış-verişte denenir, güzel yaptığı anlaşılırsa rüşde erdiği bilinir. Ticaret dışında bir tabakanın çocuğuna ise bir miktar mal verilir ve gözlenir; eğer verilen malı güzel bir şekilde kullanır, idare ederse, bu onun akli olgunluğa erdiğinin göstergesidir. Kızlarda da evin idaresine dair, ehlinin yaptığı şekilde bir idaresi gözlenirse, onun da rüşdüne karar verilir.[240]

Neticede yetimlik kendisine ve malına malik olabileceği çağda, yani bülüğ ve rüşdüne ermekle son bulur. Bazen bülüğla son bulamasa da rüşd ile birlikte artık yetimlik de bitmiş demektir.

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan kıssalardan Hz. Musa ve Hz. Hızır arasında geçen hadiselerden birisinde iki yetim çocukla ilgili bilgi verilir. Bu kıssada ise yetimliğin ergenlikle ortadan kalkacağı anlaşılmaktadır. Hadise şöyledir: "*Yine yola koyuldular. Nihayet bir şehir halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Halk onları konuk etmek istemedi. Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar gördüler. Adam hemen o duvarı doğrulttu. Musa, "İsteseydin bu iş için bir ücret alırdın." dedi. Adam, "İşte bu birbirimizden ayrılmamız demektir." dedi. "Şimdi sana sabredemediğin şeylerin içyüzünü anlatacağım."*[241] *"Duvar ise şehirdeki iki yetim çocuğa ait idi. Altında onlara ait bir define vardı. Babaları da iyi bir insandı. Rabbin, onların olgunluk çağına ulaşmalarını ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını istedi. Bunları ben kendi görüşüme göre yapmadım. İşte senin, sabredemediğin şeylerin içyüzü budur."*[242]

"Rabbin, onların olgunluk çağına ulaşmalarını ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını istedi." ifadesinden yetimin, malına sahip olabilmesi için olgunluk çağına ulaşması gerektiği anlaşılmaktadır. Olgunluk çağı ise buluğa ermekle, özellikle de rüştüne ulaşmakla mümkün olacaktır. Dolayısı ile buluğ ve rüşt neticesinde yetimlik ortadan kalkmakta, yetim, babanın himayesine ihtiyaç duymadan ayakları üzerine durabilmektedir.

O iki yetimin malı olan hazine başkalarının eline geçmesin ve buluğ çağına geldiklerinde hazineyi çıkarıp mallarına sahip olsunlar diye Allah Teala bu şekilde

---

[240] Bahru'l-Ulûm, *el-Yetîm fi'l-Kur'ân ve's-Sünneh,* s. 85-86.
[241] el-Kehf 18/77-78.
[242] el-Kehf 18/ 82.

murat etmiştir. Şayet yetimler büyümeden duvar yıkılmış olsaydı, hazineyi başkaları bulacak ve hazine zayi olacaktı. Böyle bir durumda yıkılmak üzere olan bir duvarın altında yetimlere ait bir hazinenin olduğunu bilmek ve yetimler o malı kullanacak seviyeye gelinceye kadar malın korunmasını temin etmek ne kadar değerli bir iştir.[243]

Yetimleri kendi koruması altına alan Allah (c.c.), bu işi Hızır (a.s.) eliyle icra ederek yetimler hususunda nasıl davranılması gerektiğini bizlere haber verdiği gibi, yetimlere rüştüne kadar sahip çıkılmasının ehemmiyetinden bahsetmiş ve rüştünden sonra da yetimliğin kalkacağını işaret etmiştir.

[243] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini*..., V, s. 378.

SONUÇ

İnsanoğlu mahlûkat içerisinde en şerefli varlıktır. Allah Teala insanoğlunu kendisine yeryüzünde halife seçmiştir. Bu görev neticesinde yeryüzünün imarına çalışmak gibi şerefli bir görev insanoğluna yüklenmiştir. İnsanoğlu yeryüzünü imar ederken aynı zamanda hem yaratıcısına, hem de yaratılanlara karşı sorumlu tutulmuştur. Hakiki bir kul olmak rabbine karşı görevlerin başında gelirken, korunmaya muhtaç bir durumda olan yetimleri himaye etmek, onu koruyup kollamak da topluma karşı sorumluluklarının başında gelmektedir.

Daha doğmadan babasını kaybeden Peygamberimiz (s.a.v.) de dünyaya gözlerini bir yetim olarak açmıştır. Yetimliği iliklerine kadar hisseden Yetim Peygamber yetimliğin ne demek olduğunu herkesten çok daha iyi bilmektedir. Bunun için yetimlerle alakalı birçok uyarılarda ve müjdelerde bulunmuştur.

Kendisi de yetim olan Peygamberimiz (s.a.v.) Rabbimiz tarafından korunmuş ve teselli edilmiştir. Dolayısıyla yetimler en başta Rabbimizin koruması altındadır. Bununla birlikte yetimleri korumak, kollamak, onlara iyi muamelede bulunmak Allah Teala'nın bize yüklediği bir vazifedir.

İslamiyet'ten önce insanlar insani değerlerini yitirmişler, cahiliye toplumu haline gelmişlerdi. Kadınlar, kız çocukları, köleler, kimsesizler insanlığın onuruna yakışır muameleden uzak kalmışlardı. Bu kötü muameleden yetimler de zarar görmüş ve haksızlığa uğramışlardır. Yetimlere cahiliye toplumunda uygulanan kötü muameleler, bir sosyal problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple, hem Kur'ân-ı Kerim'de hem de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinde, o dönemdeki diğer problemlere olduğu gibi bu hususa da genişçe yer verildiği ve üzerinde önemle durulduğu görülmektedir. Nitekim Kur'ân'da ve hadislerde, yetimlere uygulanan kötü muameleler yerilmiş, yetimler ve onların hakları korunarak himaye altına alınmıştır.

Yetimler Allah Teala'nın topluma birer emanetidir. Bu emanete sahip çıkmak başta yetimlerin yakınları olmak üzere toplumun her kesiminin görevidir. Toplum olarak Allah'ın bize birer emaneti olan yetimlere babanın yokluğunu hissettirmeden, yetim olduğunu unutturmak için ona güzel muamelede bulunmak gerekir. İslamiyet daha ilk yıllardan itibaren toplumun kanayan yarası olan yetimler meselesi üzerinde

durmuş, onlara iyi muameleyi emretmiş, insanlık onuruna yakışır muamele konusunda teşviklerde bulunmuştur.

Yetimlere karşı iyi muameleyi bir dayanışma ve koruyucu bir önlem olarak değerlendirmek gerekmektedir. Ancak bu sayede yetimleri tehlikeye düşmekten korumuş ve zarar görmelerine engel olmuş oluruz. Böylece insanca yaşamalarına katkıda bulunarak yetimlere karşı görevimizi ifa etmiş oluruz.

Yetimlerin malları da dinimizin koruması altındadır. Mallarının korunması hususu birçok ayette ele alınmış, korunması, artırılması ve belli bir disipline göre harcanması için direktifler verilmiş, bunlara uymayanlar için ağır tehditlerde bulunulmuştur. Büyüyüp de mallarını geri alacaklar korkusuyla israf etmekten sakındırılmış, aceleye getirerek yetimin malını yemek yerilmiş, onların mallarını haksız yere kendi malına katarak yemeyi temizi pisle karıştırmak şeklinde nitelemiştir. Yetimin malını haksız bir şekilde yiyenler karınlarına ateş doldurmuş şeklinde değerlendirilerek cehenneme götüren bu davranıştan insanlar sakındırılmıştır.

Yetimlerin nafakasını temin etmek de yakınlarından başlamak üzere topluma yüklenmiş bir vazifedir. İnsanoğlunun diğer insanlar olmadan hayatını tek başına idame ettirmesi mümkün değildir. Birtakım ihtiyaçlarının karşılanması hususunda diğer insanlara muhtaç yaratılmıştır. Bu insanların en önemlileri ise anne ve babalardır. Yetim ise babadan mahrum olduğu için diğer insanlara daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Nafaka teminine gücü yetmeyenlerden birisi de yetimlerdir. Dinimiz yetimlerin nafakasını karşılamayı emretmiş ve yetimlere yapılan nafaka yardımını Allah yolunda hayır harcama saymıştır. Dolayısıyla yetimlerin nafakalarını temin etmek, öz kardeşimizin nafakasını temin etmek gibi asli görevlerimizdendir. Allah (c.c.) bu görevi yetimlerin yakınlarından başlamak üzere toplumun her kesimine yüklemiş ve hem insani hem de İslami bir görev olduğunu vurgulamıştır.

Yetimler sosyal hayatın bir gerçeğidir. Bu gerçeği göz ardı etmek, onları kendi hallerine bırakmak, ıslahı mümkün olan yetimleri ıslaha yanaşmamak toplumsal bir vebaldir. Bu hem yetimlere verilen büyük bir zarar, hem de toplum için büyük bir problemdir. Yetimlerin ıslahı hayırlı işlerdendir ve bu görevi üstlenenlere Allah Teala mükâfat verecektir. Ayrıca bu görev ıslah edenle fesat çıkaranı, iyi ile kötüyü de ortaya çıkaran bir meseledir. Şayet yetimlerin ıslahı göz ardı edilirse hem kendilerine hem de topluma zarar veren birer fert olurlar. Yetimlerin ıslah edilmesi, topluma faydalı

bireyler olarak yetiştirilmesi, onlara karşı maddi ve manevi sorumlulukların yerine getirilmesine bağlıdır. Yetimlerin ıslahı ile meşgul olanlar, maddi ihtiyaçlarını temin ettikleri gibi manevi ihtiyaçlarını temin edemezlerse topluma zararlı bireyler haline gelirler. Ruhi ihtiyaçları başka şeylerle giderilmeye çalışılır. Ruh, dinden beslenmeyince de potansiyel tehlike arz eder. Tüm bunların önüne geçebilmek için yetimlerin ıslahı meselesi üzerinde de önemle durulmalıdır.

Yetimlerin evlenmesi meselesi de üzerinde durulması gereken önemli bir meseledir. Allah Teala ve Peygamber Efendimiz özellikle cahiliye dönemindeki uygulamaları kaldırmaya yönelik emir ve tavsiyelerde bulunmuşlardır. O dönemde yetim kızlara yapılan muamele çok çirkin bir muameleydi. Mallarına sahip olmak için ya evlenmek ya da çirkin ise başkası ile evlenmesine engel olmak gibi gayri ahlaki bir davranış söz konusuydu. Hem bu uygulamayı kaldırmak hem de erkek ya da kız, yetimin evlenmesi hususunda yardımda bulunmak dinimizin üzerinde durduğu önemli bir meseledir. Aynı hassasiyetin günümüz de dahil olmak üzere her dönemde gösterilmesi gerekmektedir.

Dinimizde malların zenginler arasında dolaşan bir servet olması hoş görülmemiştir. Malların, paraların piyasada dolanması ve toplumun her kesimine ulaşması tavsiye edilmiştir. Ganimet mallarında olduğu gibi fethedilen yerlerden gelen vergi gelirlerinden de Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara pay ayrılmış, bunların içerisinde muhtaç konumda olan yetimler de göz önünde bulundurulmuştur.

Yüce Allah, mirastan pay hak etmemekle birlikte paylaştırmada hazır bulunan ve mirasçı olmayan akraba yahut yetim ve fakirlere, eğer mal çok ise ikramda bulunmayı ve onların mahrum edilmemelerini, şayet miras akar, yahut da az bir şeyler vermeye dahi imkân vermeyecek kadar az olursa, onlara özür beyan etmeyi emir buyurmaktadır. Bununla birlikte az miktardaki mirastan bir şeyler vermenin ecri de çok büyüktür. Çünkü bazen tek bir dirhem yüz bin dirhemi geride bırakabilir.

Kendisi de yetim olan Efendimiz (s.a.v.) yetimi himaye edenlere cennette komşuluk müjdesi verirken, bir evin hayırlı ya da şerli olmasını yetime karşı yapılan muameleye bağlamıştır. Yetimin başını okşamanın hem kalbi yumuşatacağına hem de sınırsız sevaba sebep olacağına işaret ederek teşviklerde bulunurken yetimlerle ilgilenmenin mükafatını da ortaya koymuştur.

Yetimlik; yalnızlığın, güçsüzlüğün, yardıma muhtaçlığın ifadesidir. Yetime yapılacak her türlü yardım ve desteğin övgüye ve mükâfata layık görülmesi, dünyevi bir karşılık beklenmeden yapılıyor olmasındandır.

Dış etkilerle fıtratı bozulmamış bir insan, başka herhangi bir güdülemeye gerek kalmadan korunmaya muhtaç olan insanlara karşı duyarsız kalamaz. Eğer bir duyarsızlık varsa, fıtrat bozulmuş demektir. Fıtratı muhafaza etmenin bir yolu da yetimlere karşı duyarlı olmaktan geçmektedir. Allah (c.c.) insanın fıtratına yardımlaşma duygusunu yerleştirmiştir. Hele yardım edilen kişi yetim gibi toplumun en zayıfı, en fazla bakıma muhtacı ise, fıtrattaki bu duygunun hareketsiz kalması mümkün değildir.

Yetimlere gereken muamelelerde bulunmamak insanlığın en büyük ayıbıdır. Bu görevi insanlığa yükleyen Allah'a karşı bir saygısızlıktır. Allah'ın, emanet olarak verdiği yetimlere sahip çıkmamak, emanete, dolayısı ile emanetin sahibine bir hıyanettir.

Allah Resulü (s.a.v.) yetimle ilgilenmenin dini, sosyal ve ahlakî bir görev olduğunu, onları korumasına alıp iyi davranan, bakımı ve eğitimiyle yakından ilgilenen, yiyecek ve içeceğini paylaşan, ihtiyaçlarını gideren kimselerin ahirette büyük mükafata erişeceğini bildirmiştir.

Gerek yetime sadaka vererek, gerekse malının yok olmaması için malını yetimin hayrına işletmek suretiyle korumak toplumsal bir görevimizdir. Yetimlerin gönlünü almak, bir ihtiyacını gidermek, başkalarının malına göz dikmelerine engel olmak, yetimleri topluma katmak, evlendirmek, ıslah etmek gibi hususlarda gerekli özeni göstermek gerekir.

Yetimliğin ortadan kalkmasına kadar yetimleri koruyup kollamak, görüp gözetmek hem insanlık gereği hem de Müslümanlık gereği hepimizin görevidir. Bu görevi yerine getirmek Allah Teala'nın emaneti olan yetimler hususunda hıyanetten kaçınmak demektir. Emanetin sahibine itaat demektir. Netice itibariyle cennetimiz olabilecek olan yetimler hususunda gerekli ilgi gösterilmeli ve üzerine düşen vazifeler yerine getirilmelidir.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel**,** Ebu Abdillah Ahmed b. Muhammed (241/855) *Müsnedü Ahmed b. Hanbel,* I-L, thk: Şuayb Arnaud, Adil Mürşit, 1. basım, Muessesetü'r-Risale, Beyrut, 1995-2001.

Ağırman, Cemal, *Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları*, Dinbilimleri Akademik Arastırma Dergisi*,* 2007.

Akyüz, Vecdi, *İslam'da Yetim, Yetimin Hakları ve Sorumlulukları* (İnternette Yayımlanmış Makale), http://yetim.ihh.org.tr/islam-ve-yetimler/islam-da-yetim-yetimin-haklari-ve-sorumluluklari.html (04.0l.200l).

Arı, Abdüsselam, "Yetim", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XLIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

Aydoğdu, Rukiye, *Peygamber'in Yetimleri*, Diyanet Aylık Dergi, S: 280, 2014.

Batchaeva, Leyla, *İslam Hukukunda Yetimin Malının Korunması ve Kullanılması*, (Y.L.T.), Ankara 2013.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, I-X, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1975.

Buhari, Muhammed b. İsmail el- Buhari (256-869), *Sahihu'l-Buhari*, I-VI, thk. Mustafa Dib el-Buğa, Daru'l-İbn Kesir, Beyrut, 1987.

Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi (Hadis Ansiklopedisi)*, I-XVIII, Akçağ Yayınları, Ankara 1988.

Ebu Davud, Ebu Bekir Abdullah b. Süleyman b. Eşas (316/929), *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Erkal , Mehmet, "Ganimet", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, (haz. Mehmet Nuri Yardım), Kahraman yay., İstanbul 1996.

Eski, Nurullah, *Hak ve Sorumlulukları Bakımından İslam Hukukunda Yetimler* (Y.L.T.), Konya 2007.

Fayda, Mustafa, "Fey", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

Görmez, Mehmet; Mehmet Emin Özafşar; İsmail Hakkı Ünal; Yavuz Ünal; Bünyamin Erul. *Hadislerle İslam*, I-VII, Diyanet İşleri Başanlığı Yayınları, Ankara 2014.

Hakim, Ebu Abdillah en-Neysaburi (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, I-V, Daru'l-Harameyn, Kahire 1997.

Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, I-II, Çev. Salih Tuğ, İmaj Yayınları, Ankara 2003.

İbn Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, (273/887), *Sünenü İbn Mace*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrem el-Mısrî (711/1311), *Lisanu'l-Arab*, Daru Sâdır, Beyrut.

Kandehlevî, Muhammed Yusuf, *Hayâtu's-Sahâbe* (trc: Ahmet MEYLANÎ), I- IV, Divan Yayınları, İstanbul 1980.

Kandemir, Mehmet Yaşar; İsmail Lütfi Çakan; Raşit Küçük. *Riyazü's Salihin Tercüme ve Şerhi*, I-VIII, Erkam Yayınları, İstanbul 2013.

Karaman, Hayrettin; Mustafa Çağrıcı; İbrahim Kafi Dönmez; Sabrettin Gümüş. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I-V, Diyanet İşleri Başanlığı Yayınları, Ankara 2007.

Karaman, Hayreddin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, I-III, Ensar Neşriyat, İstanbul 1990.

Köse, Saffet, "Rüşd", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Ensârî (ö.671/1273), *el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XVIII, Kâhire 1967.

Kutub**,** Seyyid, *Fi Zılâl-il Kur'an*, I-X, Dünya Yayınları, İstanbul 1980.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin İbnü'l-Haccac (261/874), *Sahihu'l-Müslim*, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Öcal, Mustafa, "Yetim", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, VIII, Şamil Yayınları, İstanbul 2000.

Özcan, Tahsin, *Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: 14, 2006.

Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, I-III, Ensar Neşriyat.

Sula, Havva, *Toplum Yetimleri: Sokak Çocukları*, Diyanet İşleri Başanlığı Yayınları, Ankara 2011.

Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Galib, *Taberi Tefsiri*, (çev. Mehmet Keskin), I-VI, Ümit Yayınları, İstanbul 1995.

Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, (279/892) *el-Camiu's-Sahih*, I-V, Ahmed Muhammed Şakir, Mektebetü'l-İslamiyye, Kahire, bty.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi (1942), *Hak Dili Kur'ân Dili,* I-X, Azim Dağıtım, İstanbul 1992.